

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XXII Nr. 9-10 SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1963

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXII Nr. 9-10
SEPT. - OCT.
1963

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Razonul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE- PREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

RELAȚII INTERORTODOXE

- REDACȚIA, *Pe marginea celei de-a doua Conferințe Panortodoxe de la Rodos*** 833—835

ANIVERSĂRI

- Pr. MARIN M. NEGULESCU, *Popas la șaptezeci de ani*** 836—838
Pr. MARIN M. NEGULESCU, *Pe urcușurile vieții* 839—840

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

- Pr. Prof. PETRU REZUȘ, *La duminica a XX-a după Rusalii*** 841—842

PROBLEME ȘI NOTE ECUMENICE

- Arhiep. IACOBOS al Americii, *O privire înainte, traducere din grecește de Pr. OLIMP N. CĂCIULĂ*** 843—851
REDACȚIA, *Note ecumenice* 851—853

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

- REDACȚIA, *Acțiuni în slujba păcii (septembrie-octombrie)*** 854—859
ION V. GEORGESCU, *Rezoluția Comitetului consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace* 860—861

ARTICOLE ȘI STUDII

- AURELIAN SACERDOȚEANU, *Antim Ivireanul arhivist, bibliotecar și topograf*** 862—890
Pr. HORIA CONSTANTINESCU, *Preocupări sociale în scrisul lui Varlaam, Antim Ivireanul și Dosoftei* 891—901

T. G. BULAT, <i>Un secol de la introducerea deplină a limbii române în Biserica Ortodoxă din Principatele Unite</i>	902—912
I. AL. F., <i>Note asupra bisericii Sfânta Sofia din Floreasca</i>	913—917
B. A. ALEXANDRU, « <i>Piatra arderii și a păcii</i> »...	918—928

DOCUMENTARE

EMIL VIRTOSU, <i>Mănăstirea Cheia (Prahova). Inscricțiuni și însemnări</i>	929—951
Pr. AL. N. CONSTANTINESCU, « <i>Biserica Gorganelul de aci den București</i> »	952—953
Pr. AL. N. CONSTANTINESCU, <i>Amintiri despre Grigore Alexandrescu</i>	954—955

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

ASISTENT, <i>Deschiderea cursurilor la Institutul teologic universitar și Seminarul teologic din București</i>	956—959
ASISTENT, + <i>Preotul Petre Popescu</i>	959—960
ASISTENT, + <i>Preotul Ioan Popescu-Călinești</i>	960—961

EPISCOPIA BUZĂULUI

Pr. MARIN M. NEGULESCU, <i>Deschiderea cursurilor școlare la Seminarul din Buzău</i>	961—963
--	---------

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Prof. N. D. USPENSKI, <i>Sarcinile teologiei ortodoxe în viața actuală a Bisericii</i> , traducere din rusește de I. V. G.	964—970
I. D. AMUSIN, <i>Manuscrisele de la Marea Moartă</i> , Ed. Științifică, București, 1963, 303 p.	970—971
<i>Filon de Alexandria</i> , traducerea operelor sale	972—973
NÖTSCHER F., <i>Vorchristliche Typen urchristlichen Ämter? Episkopos und Mebaqqer</i> . În: <i>Festgabe für Kardinal Frings: Die Kirche und ihre Ämter und Stände</i> , Köln, J. Bachem, 1960, p. 314—338	973—974
<i>The Bible and the Ancient Near East, Essays in Honor of William Foxwell Albright</i> . Edited by G. Ernest Wright. N. Y. Doubleday, 1961, 410 p., de ATH. NEGOIȚA	974—976

RELAȚII INTERORTODOXE

RE MARGINEA CELEI DE-A DOUA CONFERINȚE PANORTODOXE DE LA RODOS

În toamna anului 1961, a avut loc, precum se știe, prima Conferință Panortodoxă de la Rodos. Ea a însemnat începutul unei colaborări mai strânse a Bisericilor Ortodoxe Autocefale în fața marilor probleme ale timpurilor noi. S-a întocmit cu acea ocazie lista temelor care, puse de dezvoltarea societății omenești și de noile tendințe ale confesiunilor creștine spre unitatea bisericească, cer și din partea Bisericii Ortodoxe o precizare de atitudine. Această precizare urmează a o da un viitor sinod sau prosinod ortodox.

Mergînd pe linia colaborării, inaugurată prin Conferința din 1961, la inițiativa Patriarhiei din Constantinopol și cu consensul celorlalte Biserici Ortodoxe Autocefale, s-au întrunit în zilele de 26—29 septembrie 1963, reprezentanții acestor Biserici într-o a doua Conferință Panortodoxă, tot la Rodos, pentru a examina în comun chestiunea în legătură cu invitația adresată de Biserica Romano-Catolică Bisericii Ortodoxe de a trimite observatori la cea de-a doua sesiune a Conciliului II Vatican.

O astfel de invitație a fost adresată de Biserica Romano-Catolică Bisericilor Ortodoxe și în preajma deschiderii primei sesiuni a Conciliului II Vatican și atunci s-a convenit ca problema să fie lăsată la latitudinea fiecărei Biserici pentru a o rezolva după propria judecată și libertate.

Repetîndu-se invitația și pentru a doua sesiune a Conciliului, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a socotit oportun ca Bisericile Ortodoxe să discute în comun această problemă. În acest scop, a invitat fiecare Biserică Ortodoxă să-și trimită reprezentanții ei la o consfătuire pentru zilele de 26—29 septembrie 1963, la Rodos.

La această Conferință au participat reprezentanții sinodali a zece Biserici Ortodoxe Autocefale. Au lipsit numai reprezentanții Bisericii din Grecia, Polonia și Albania. Din partea Bisericii Ortodoxe Romîne au luat

parte I. P. S. Mitropolit Justin al Moldovei, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal.

Dar Patriarhia din Constantinopol a găsit necesar ca la această conferință să se discute nu atît problema trimiterii de observatori la sesiunea a doua a Conciliului II Vatican, cît problema inițierii unui dialog general între Biserica Ortodoxă și cea Catolică, pe picior de egalitate. În sensul acesta, delegația Patriarhiei Ecumenice a venit și cu o propunere formală.

Reprezentanții mai multor Biserici Ortodoxe au fost de părere că ar fi necesar să fie discutat în primul rînd obiectivul inițial al conferinței, care a motivat însăși întrunirea ei. Deci, luîndu-se întîi în discuție problema trimiterii de observatori la sesiunea a doua a Conciliului II Vatican, s-a susținut că pot fi trimiși observatori cu rolul de a se informa exact cu privire la spiritul în care se desfășoară lucrările aceluia Conciliu. În orice caz, au susținut reprezentanții acelor Biserici, ar fi bine ca chestiunea trimiterii de observatori să fie lăsată la latitudinea fiecărei Biserici Autocefale, iar faptul că unele Biserici vor trimite observatori, altele nu, să nu fie considerat ca prejudiciind unitatea Bisericilor Ortodoxe.

Punîndu-se la vot această propunere, ea a fost aprobată. Hotărîrea în această problemă are următorul text :

«Cu privire la prima chestiune, referitoare la trimiterea sau nu de observatori la cea de-a doua sesiune a Conciliului II Vatican, cu toate că delegațiile Bisericilor care au luat parte au exprimat, în majoritatea lor, păreri deosebite asupra chestiunii acesteia, totuși s-a acceptat de comun acord ca fiecare din Bisericile Ortodoxe să procedeze în mod liber în chestiunea aceasta specială».

Discuții mai ample a suscitât problema a doua, a inițierii unui dialog între Biserica Ortodoxă și cea Catolică, pe picior de egalitate. Intrucît în invitația pe care Patriarhia de Constantinopol a trimis-o Bisericilor Ortodoxe de a participa la această conferință nu s-a indicat intenția de a pune în cadrul ei și această problemă, mulți delegați au declarat că chestiunea punerii în aplicare a acestei propuneri, adică începutul unui dialog și condițiile lui, să se precizeze ulterior prin corespondență între sfințele sinoade ale Bisericilor Autocefale.

Părerea aceasta a susținut-o și I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei, în numele Bisericii Ortodoxe Romîne.

Hotărîrea luată în această chestiune are următorul cuprins :

«Cu privire la chestiunea a doua, adică la începerea dialogului pe picior de egalitate între Biserica Ortodoxă și cea Catolică, propus de Patriarhia Ecumenică, aceasta a fost acceptată de comun acord de toate delegațiile ortodoxe ; s-a căzut de acord totodată ca hotărîrea aceasta să fie propusă Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic și celorlalți Prea Fericii conducători ai Bisericii Ortodoxe, pentru punerea ei în practică de comun acord».

Prezentînd propunerea Patriarhiei Ecumenice, I. P. S. Mitropolit Meliton al Eliopolei, reprezentantul acelei Patriarhii, a spus între altele :

«Propunerea aceasta, făcută în duhul dragostei lui Hristos și din dispoziția sinceră pentru unitatea creștină, corespunde, după convingerea noastră atât cerinței epocii noastre pentru înțelegere și conlucrare, nu numai a Bisericilor creștine, ci și a tuturor puterilor spirituale ce urmăresc binele, în vederea preîntâmpinării unite și eficace a diferitelor probleme și primejdii grozave care amenință lumea și pe omul zilelor noastre, dar ea corespunde și marii misiuni pe care o are Ortodoxia de a constitui un factor hotărât de pace și de zidire în lumea creștină și un vestitor al bunei învoiri și al păcii printre toți oamenii din lume».

De încheiere, se poate spune că un dialog între ortodocși și catolici a existat și pînă acum. Dar el s-a purtat între teologi în mod neoficial și a avut în general un ton mai mult polemic. Acest dialog între teologi e de dorit să continue și chiar să se adîncească dar să părăsească tonul polemic, înlocuindu-l cu un ton și cu un limbaj irenic, în spiritul dragostei creștine.

Dar acum se preconizează inițierea unor contacte și convorbiri și de un alt ordin decît cel de pînă acum. Aparține viitorului să arate cînd și în ce formă se vor concretiza aceste bune intenții și pînă la ce grad vor fi fructuoase.

În Conciliul II Vatican, s-au produs manifestări care atestă dorința multor cercuri catolice de a se deschide lumii contemporane și de a se apropia într-un spirit de înțelegere de celelalte Biserici creștine și în special de cea Ortodoxă.

Biserica Ortodoxă a urmărit cu atenție și a înregistrat cu bucurie orice manifestare pozitivă din cadrul lui spre o apropiere de lumea de azi și de celelalte Biserici creștine. Dar e de așteptat ca să se arate în viitor în ce măsură aceste manifestări vor reuși să se concretizeze în hotărîri precise și oficiale. De aceasta depinde ca bunele intenții actuale de o parte și de alta să progreseze spre forme mai concrete.

REDAȚIA

A N I V E R S Ă R I

POPAS LA ȘAPTEZECI DE ANI

O dată cu intrarea în cel de-al douăzecilea an al păstoriei Sale în scaunul de Episcop al Buzăului, Prea Sfinția Sa Dr. Antim Angelescu a împlinit și vârsta de 70 ani.

Pentru informarea cititorilor noștri, amintim că P. S. Sa Antim, Episcop al Buzăului, s-a născut în anul 1893, septembrie 10, în comuna Nisipuri-Moșești, din fostul județ Râmnicu-Sărat, fiu al venerabilului preot Voicu Angelescu. Preoția și-a început-o la parohia Căbești-Tutova, după care a trecut pe la Cîndești-Buzău, Rușețu-Brăila, Sfîntul Ilie și Sfinții Apostoli din orașul Brăila. Ani în șir a fost membru al forului de judecată eparhial și misionar al Episcopiei Buzăului pentru județul Brăila. Numeroși ani și i-a închinat învățămîntului public, ca profesor de religie la liceul Nicolae Bălcescu din Brăila. Licența în teologie a obținut-o la Facultatea din București. Un an de zile a urmat cursurile Facultății de teologie protestantă de la Montpellier-Franța, după care, în 1940, a obținut titlul de doctor în teologie la București, cu teza *Psihologia religioasă a copilului și adolescentului, cu aplicațiuni la viața religioasă*. În 1942, a fost numit vicar al Mitropoliei Olteniei, cu care prilej a fost tuns în monahism și ridicat la rangul de arhimandrit. La 11 ianuarie 1944, a fost ales și validat episcop al Buzăului ; iar numirea a avut loc pe data de 19 ianuarie 1944, investitura la 6 mai 1944 și instalarea la 21 mai 1944. Prin decizia Sfîntului Sinod, de la 25 februarie 1944, noul episcop a fost delegat a conduce efectiv eparhia pînă la investitură. La această dată, P. S. Sa Episcopul Dr. Antim Angelescu s-a și prezentat la Episcopia Buzăului.

Prestigiul de bun conducător și de luptător pentru pace al P. S. Sale este o cinste pentru omul, arhiereul și pentru cetățeanul devotat patriei și poporului.

Acum Episcopul nostru este împovărat de ani ; dar povara anilor săi aduce cu ea și belșugul înțelepciunii bogăția experienței și lumina clarviziunii. Acestea sînt prerogative ale vârstei care sporesc și fac mai strălucit prestigiul de bun și iscusit conducător de care P. S. Sa se bucură.

Cu puterea și cu darul arhieriei sale și cu blindețea potolită a firii sale, a învățat, a muștrat și a îndreptat. A potolit frămîntări și a cîștigat inimi, însuflețindu-le pentru muncă osîrduitoare și rodnică. A dat clerului din eparhia noastră un model de viață pastorală, inspirînd preoților, prin exemplul personal, dragostea față de credincioși, respect pentru orînduirea socială și demnitate în împlinirea îndatoririlor profesionale. Descifrînd corect țelurile activității desfășurată de P. S. Sa, preoțimea Eparhiei Buzăului a stat la datoria ei, în slujba preotească și cetățenească, mergînd pe drumul sigur arătat de P. S. Episcop Antim.

În conducere, a dovedit înțelepciune, bunătate și prevedere. S-a apropiat sufletește de subalterni, le-a înțeles nevoile, le-a încurajat aspirațiile și le-a prețuit succesele. Slujbașilor de la Centrul Eparhial le-a inspirat pecetea cumințeniei și a demnității care impune respect.

În gospodărie, a împlinit realizări epocale. Cu un simț al proporțiilor foarte dezvoltat și cu o ardoare de muncă nepotolită. P. S. Episcop Antim a dat bătrînului Centru Eparhial de la Buzău o nouă față, întinerindu-l și făcîndu-l să pulseze de viață. În cîțiva ani, nu s-a mai cunoscut ce fusese aci. Urmînd acest exemplu măreț, preoții au făcut și ei așijderea, înviorînd gospodăria parohială și făcînd să înflorească sfintele locașuri prin frumusețe și podoabă.

Om de carte și pedagog experimentat, P. S. Sa Dr. Antim Angelescu a îmbrățișat cu ardoare lucrarea Seminarului teologic și a Școlii de cîntăreți bisericești de la Buzău, susținînd buna funcționare a acestui așezămînt teologic, inspirîndu-i stilul de viață și determinînd țelurile pregătirii teologice pe temeuri juste, reale și prielnice pastorației de mîine.

Dominat de semnificația marilor probleme ale actualității, Episcopul Buzăului s-a dedicat fără rezerve luptei pentru apărarea păcii, îndrumînd prin scris și prin cuvînt pe credincioșii și clericii săi, spre susținerea și împlinirea acestui măreț țel.

În tot ce a gîndit și a înfăptuit în anii arhieriei Sale pînă acum, P. S. Episcop Antim a avut vie în ochi pilda acelei mari figuri de ierarh care a fost mitropolitul Antim Ivireanul, ca și a gloriosului episcop Chesarie de la Buzău, pe ale căror urme descifrate în istorie, vedem noi cum merge P. S. Sa.

Prin podoaba unei vieți alese, modeste și cumpătate, P. S. Episcop Antim a înflorit ca un crin în livada duhovnicească a preoției și a călu-

găriei, din care toți am avut ce învăța și pe care toți ne-am simțit datori a o prețui. Aceasta am făcut mereu, aceasta facem și acum.

De aceea, astăzi, la momentul festiv al împlinirii vârstei biblice de 70 ani, întregul cler și credincioșii din Eparhia Buzăului, ne îndreptăm cu smerenie gândul și sufletul către P. S. Episcop Dr. Antim Angelescu, cu închinare și urare de sănătate. Elogiind anii unei păstoriri rodnice, cinștim și prețuim pe ierarhul nostru, rugându-ne Bunului Dumnezeu pentru îndelungata și dreapta P. S. Sa arhipăstorie.

Întru mulți ani, Prea Sfințite Părinte Episcop Antim !

Pr. MARIN M. NEGULESCU

*Inspector eparhial
la Episcopia Buzăului*

PE URCUȘURILE VIEȚII...

*Omagiu adus P. S. Antim, Episcopul
Buzăului, la împlinirea vârstei de 70 ani
(septembrie 1963).*

Drumul vieții omului, șerpuit pe luni și ani,
Duce dîra de lumină printre rîpi și bolovani.
Nu-i netedă cărare, ca s-o bați din neam în neam :
Drumul vieții-i rug și soartă, ți-l croiești tu, dram cu dram.

Cînd mai neted, cînd surpat, drumul și-a deschis poteci
Și strîngînd cu grijă anii, a ajuns la... șaptezeci.
Anii vieții — șaptezeci, Biblia soroc i-a pus,
Iar de este cu putință — și optzeci, tot ea a spus.

Sub cununa grea de ani, omul stă ca-într-un cerdac,
Pe sub streșinile vremii, omul cată către veac.
Pulberi de argint coboară peste om și amintiri,
Poleind cu raze nimbul îndelungii lui trăiri...

Umbre se-nfiripă-n taină și se iscă întrebări :
Unde-s anii, care-î plata ne-ncetatei zbuciumări ?
Urma drumului lăsată pe sub revărsări de har,
A pus steiuri de lumină între școală și altar.

Rob al împlinirii sfinte, pentru om a jertfit tot :
Călăuză pentru minte, pentru suflet sacerdot.
Un altar i-a fost credința și catedra tot altar :
Miilor de minți și inimi, le-a dat hrană — dar din dar...

Strînsă toată-ntr-o scînteie, viața lui a licărit
Liniștită și cuminte, ca o candelă de schit.

Acum toamna și-a pus semnul peste tot ce e și-a fost,
Potolit, omul își face, din el însuși adăpost.

Neclintit pe scara vieții, nici umil, nici mîndru nu-i,
Ci privind trecutu-n față, omu-și cată urma lui.
Vede cîte-au fost și sînt, cîte stau a se urni...
Mintea prinde nu trecutul, ci cîte-ar fi putut fi.

Prins de rosturile firii, omul pare însutit,
Duce-atîtea daruri scumpe, duce tot ce-a-nfăptuit.
Sub povara-nfăptuirii cată-n zări alte poteci :
Și viori, omul pornește, mai departe, spre... optzeci !...

Preotul MARIN M. NEGULESCU

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA DUMINICA A XX-a DUPĂ RUSALII

«Tinere, fie-ți zic : scoală-te !»
(Luca VII, 14)

În propovăduirea cuvîntului Sfintei Evanghelii, Domnul nostru Iisus Hristos străbătea drumurile cuprinse de arșiță, cîmpiile pline de rod, satele și cetățile. Pretutindeni era așteptat și întîmpinat de fel de fel de suferinzi și bolnavi. Unii însetau după învățătura Sa, alții după ajutorul Său dumnezeiesc și tuturora Domnul le aducea mîngiere și alinare. În unele locuri, Domnul se întîlnea în cale cu nenorociri mari, care cutremurau și pe atunci inimile oamenilor.

Așa, cînd se apropia Domnul cu ucenicii Lui de poarta de intrare a cetății Nain au întîlnit o procesiune funebră. Tocmai atunci oamenii scoteau din cetate un mort, spre a-l duce la cimitirul dinafara ei. Asemenea întîmplări sînt frecvente, căci viața este împletită cu moartea. Iată însă că procesiunea aceasta era deosebit de tragică : mortul era un tînăr, în floarea vieții, iar mama sa era văduvă. Două împrejurări deosebit de semnificative, care sfîșiau inimile celor ce însoțeau procesiunea funebră.

Nici Domnul nostru Iisus Hristos n-a rămas indiferent la această tragică priveliște, și n-a trecut pe lîngă ea, ci s-a oprit. Tînărul mai putea să trăiască ; maică-sa cernită se mai putea bucura de dragostea și de ajutorul său filial. Mila cea nemăsurată a Domnului se revarsă asupra tînărului mort și asupra văduvei îndoliate și amîndorura le dăruiește viață : tînărului i se dă viața sa proprie, pe care o pierduse, mamei i se dă viața fiului ei, deci tot propria sa viață, pe care și ea o pierduse.

Asistăm astfel în această duminică nu numai la o înviere, ci la două învieri, căci o dată cu fiul mort, învie și mama lui la o nouă viață. Domnul nostru Iisus Hristos o miluiește astăzi pe văduva cernită și nemîngiată cu cel mai de seamă dar ce i-l putea face cineva : însăși viața unicului și iubitului său fiu.

Din Sfînta Evanghelie de astăzi, putem desprinde învățăături deosebit de prețioase pentru sufletele și inimile noastre. Tîlcul lor ne stă tuturor înainte și deci, cată să-l înțelegem.

Fiecare dintre noi este fiu unic și iubit al maicii noastre Biserica ; fiecare o bucurăm cu faptele noastre bune, iar ea, ca o adevărată mamă, se bucură că trăim creștinește, că nu sîntem bolnavi, nici amenințați de moarte. Căci, sînt boli trupești care de multe ori aduc moartea trupească, dar sînt și boli sufletești care aduc după ele și moartea sufletească. Atît moartea trupească cît și moartea sufletească sînt tot atît de mari nenorociri pentru un credincios adevărat.

Semnele bolilor trupești se văd îndată și ne sînt, cele mai multe, cunoscute. Bolile trupești sînt însoțite de suferințele grele. Tot așa și bolile sufletești, care sînt urmările păcatului, sînt deosebit de numeroase, iar suferințele care le însoțesc le întrec de multe ori pe celelalte. Răutatea păcatelor sapă adînc în suflete și în inimi și schimbă cu totul înfățișarea păcătoșului.

Să nu ne gîndim decît la suferințele celor care cad sub tirania diferitelor patimi și vom avea destule icoane tragice ale unor profesioni funebre, care-i scot pe acești nefericiți din cetatea vieții și-i îndreaptă, spre cimitir, tot așa cum s-a întîmplat în Sfînta Evanghelie de astăzi. Și mama lor, Biserica, îi jelește pe fiecare tot atît de dureros ca văduva din cetatea Nain, deoarece moartea păcatelor i-a răpit vieții celei veșnice.

Căci, dacă moartea trupească răpește omul vieții de aici de pe pămînt, apoi moartea sufletească îl răpește vieții celei veșnice din ceruri ; de aceea jalea Bisericii este cu atît mai mare. Și, bine înțeles, nimeni, sau aproape nimeni, nu dă îndată atenție semnelor unei boli sufletești, ci se deșteaptă abia tîrziu, cînd, în majoritatea cazurilor, este amenințat de suferințe mari și de moarte.

•

Fiecare din noi se bucură în mod egal de dragostea mamei sale Biserica, de aceea, trebuie să fim conștienți și de îndatoririle noastre și să nu-i pricinuim durerea și sfîșierea de pe drumul Nainului. Mila Domnului este mare și El ne poate scula și de pe patul slăbănogirii și bolilor noastre, dar și de pe patul morții.

Să ne sculăm fiecare din păcatele noastre. În fiecare dintre noi zace un bolnav pentru lucrarea mîntuirii, sau un mort ; să ascultăm porunca Domnului și să înviem cu toții, să fim vii. Minunea învierilor noastre la o viață nouă va contribui la fericirea noastră și la fericirea semenilor noștri.

Pr. Prof. PETRU REZUȘ

PROBLEME ȘI NOTE ECUMENICE

O PRIVIRE ÎNAINTE*

de Arhiepiscopul IACOBOS al Americii

Mișcarea Ecumenică, fiind o mișcare apărută din voința divină, un organism viu, o cale comună a sufletelor și a duhurilor care caută și se roagă pentru unitate, nu poate decît să privească înainte, pe deasupra și dincolo de toate împrejurările care ar putea să împiedice sau să provoace încetinirea mersului ei actual. Pentru că este cu adevărat curajoasă calea pe care Consiliul Ecumenic al Bisericilor a schițat-o cu inițiativa lui și pe care el cere să o urmeze și să o țină cu credincioșie Bisericile-membre ale lui.

O incursiune prin unele din faptele care se referă la formarea și evoluția Mișcării Ecumenice este cît se poate de folositoare. Ea ar putea să reîmprospăteze interesul cu privire la această Mișcare și să ne dea noi puteri de muncă.

«Plini de răspunderile care au rezultat din jalea și nenorocirea care au urmat după cel dintîi război mondial, ca și din prăpădul și dispariția a milioane de bărbați și femei din timpul celui de-al doilea război mondial, noi cei ce ne-am adunat la Amsterdam în 1948, hotărîm să punem capăt neînțelegerilor lăuntrice dintre Bisericile creștine și să restabilim o comuniune și o conlucrare sacramentală, care ar putea să facă în stare Biserica să lărgească mesajul ei social și să corespundă misiunii sale», grăia comunicatul celei dintîi Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

* Cuvîntare rostită în fața Adunării anuale a membrilor din America ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la 25 aprilie 1960 în Bulk Hill Falls, Pennsylvania, și publicată în «Apostolos Andreas», revista oficială a Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, nr. 621—628/1963.

Adunarea Bisericii Evanghelice din Germania, care s-a întrunit la Stuttgart, la 18 octombrie 1945, a salutat pe membrii Comisiei Provizorii a Mișcării Ecumenice prin următoarea cuvîntare :

«Avem nevoie de un principiu cu totul nou pentru Bisericile noastre. Bazîndu-ne pe Sfînta Scriptură și orientîndu-ne în chip absolut și conștient către singurul Domn și Conducător al Bisericii, sîntem datori să curățim credința de toate influențele străine și să restabilim din nou ordinea în casa noastră. Nădăjduim că Dumnezeu, cu harul și cu milostivirea Sa, va folosi Bisericile noastre ca organe de manifestare a iubirii Sale față de lume. Faptul acesta însuși, că putem să ne întîlnim cu noi în această nouă mișcare a Bisericilor noastre, în cadrul Mișcării Ecumenice sau a Comuniunii Ecumenice, umple inimile noastre de o bucurie deosebit de adîncă. Credem nestrămutat că Dumnezeu va învrednici Bisericile noastre să-și unească puterile, pentru ca să înfrînzeze odată pentru totdeauna duhul forței și al răzbunării, care încearcă să pătrundă din nou în straturile societății noastre de după război și că va da putere Bisericilor Sale să triumfe asupra pătrunderii acesteia și să dovedească cum că numai spiritul păcii și al dragostei este în stare să vindece rănile mult chinuitei omeniri. Credința aceasta aduce pe buzele noastre, în această clipă solemnă, o singură dorință : «Fie ca Duhul Domnului să vină și să sălășluiască întru noi».

Autoritatea și tăria cuvintelor acestora sînt de o actualitate puru-relnică. Ele au ca ecou continuu răsunete noi și armonioase și vin întocmai ca o cîntare primăvărată să se abată asupra spiritului nostru și să miște sufletele noastre spre innuri și doxologii. Înaintea ochilor noștri stau plutind mereu în aer acele scopuri nobile creștine pe care Mișcarea Ecumenică și-a propus să le urmărească. În momentul în care vom considera Mișcarea Ecumenică numai ca un Consiliu, ca o mașină administrativă foarte bine organizată și întărită, în același moment Mișcarea Ecumenică va deveni un organism bisericesc static, sau o instituție menită unei treptate dizolvări și nimiciri.

Acesta este motivul principal pentru care am ales ca temă a cuvîntării mele necesitatea de a privi înainte, pentru că nu mai într-o adîncă și desăvîrșită unire a sufletelor și a inimilor ca și a scopurilor pe care le urmărim, putem să înaintăm către noi orizonturi de îndrumare ideologică și către noi posibilități de acțiune cu adevărat creștină ecumenică.

Adunarea de la New Delhi a lărgit atît limitele Consiliului Ecumenic al Bisericilor, cît și limitele îndatoririlor noastre ecumenice speciale. Astăzi ne găsim într-o mișcare mondială care se întinde asupra lumii întregi. Membrii Consiliului Ecumenic al Bisericilor provin din toate continentele. Aproape toate Bisericile Protestante și toate Bisericile Ortodoxe, afară de una constituie astăzi Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Ceva mai mult : la New Delhi s-a realizat crearea unei Comisii a Misiunii Mondiale și a Evanghelizării Creștine și s-a hotărît să se dezvolte legături chiar și cu comunitățile bisericești mai mici, în așa fel ca nici o Biserică, independent de mărimea numărului membrilor ei să nu poată fi considerată ca lăsată la o parte. În felul acesta, ne-am luat sarcina

unei noi răspunderi, pentru o întindere mondială, fără precedent, pe care și trebuie să o ducem cu statornicie, stăruință, privire curată, grijă și dragoste creștină, dacă voim să o vedem împlinită.

Faptul de a privi înainte nu înseamnă nicidecum visare zadarnică. Dimpotrivă, el cere veghere, strădanie, autodisciplină, angajarea tuturor puterilor și mai presus de toate voință și hotărâre de a sluji voința lui Dumnezeu. Ca să completez definiția aceasta, aș putea să adaug că «a privi înainte» înseamnă deopotrivă pregătire și stăruință pentru a prelungi calea înainte.

Ceea ce întuneacă privirea noastră înainte, însă, și împiedică linia drumului nostru este greutatea pe care o avem ca să împăcăm convingerile noastre confesionale cu cele ecumenice. Trebuie să mărturisesc că Consiliul Ecumenic al Bisericilor sfătuiește continuu bisericile-membre să hotărască pentru ele dacă o astfel de împăcare ar fi în vreun fel oarecare cu puțință. Și face acest lucru nu numai prin adunările obișnuite ale Comitetului Central sau prin studii și conferințe, care au loc sub egida secției de studii și, mai ales, prin Comisia «Credință și Constituție», ci și prin Institutul ecumenic de la Bossey și prin încurajarea Seminarilor care doresc să înființeze catedre de teologie ecumenică. Ar trebui să se depună mai multe eforturi și să se cerceteze, dacă există într-adevăr o asemenea posibilitate.

Convingerile confesionale și ecumenice pot foarte bine să pășească împreună spre Mișcarea Ecumenică. Eu cred neștrămutat că Mișcarea Ecumenică nu a cerut niciodată de la nimeni să părăsească convingerile lui confesionale sau să cedeze întrucâtva cu privire la ele. Ceva mai mult, Mișcarea Ecumenică nu reprezintă nici o Biserică și nici o Confesiune. Ea reprezintă, după cuvintele Rev. Mark Begner «un contract între Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și noi, o logodnă între Domnul și noi».

În mesajul Adunării de la Amsterdam întîlnim propoziții al căror ecou ajunge pînă în zilele noastre și care, desigur că vor răsuna și dincolo de mîine : «Hristos ne-a unit pe noi în Sine și este neîmpărțit. Aici, la Amsterdam, ne-am devotat din nou lui Hristos și am făcut alianță unii cu alții, la întemeierea Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Astăzi hotărîm să rămînem întotdeauna uniți».

Dr. Visser't Hooft, de altă parte, în cartea sa : *Biserica Catholică și Amsterdam*, declară în chip cît se poate de solemn că : «Consiliul Ecumenic al Bisericilor înseamnă începutul sfîrșitului unei epoci și începutul unei alte noi epoci, în istoria credinței noastre creștine».

Pe baza acestor două declarații, putem așadar să declarăm și noi că sîntem hotărîți să stăm uniți și să înaintăm uniți în noua epocă a istoriei credinței noastre creștine. A înainta uniți se deosebește însă radical de a sta înapoia barierelor confesiunilor noastre deosebite. De altă parte a înainta înseamnă ceva cu mult mai mult decît a susține numai convingerile noastre confesionale. Declarația «Hristos este neîmpărțit și ne-am devotat din nou Lui», trebuie să fie explicată ca o făgăduință de-

finitivă că este cu adevărat cu putință să împăcăm convingerile noastre confesionale cu cele ecumenice. Devotamentul meu față de ideea ecumenică poate să meargă foarte bine laolaltă cu devotamentul meu față de Biserica mea, fără să-l înlătore cîtuși de puțin. Convingerea ecumenică ar trebui să fie considerată ca o lărgire și o ecumenizare a convingerilor mele confesionale. Și, dacă nu îngăduim vederii noastre să prindă întreaga imagine a Mișcării Ecumenice, teamă mi-e, că niciodată nu vom putea face cel dintîi pas al mersului nostru spre unitate.

Discuțiile teologice care vor avea loc peste trei luni la Montreal, ne vor da prilejul să stabilim dacă sîntem suficient de pregătiți pentru a împăca convingerile noastre confesionale cu cele ecumenice. O nouă invitație și un nou prilej ni se va da în luna decembrie, care vine, în orașul Mexic, ca să urmărim o astfel de împăcare. Teologii noștri ar face bine să iasă din respectabilele lor linii confesionale și, liberi de orice prejudecată, înarmați cu largheță de spirit și de suflet să intre în domeniul teologic al celorlalte confesiuni. Avem să învățăm mult unul de la altul și în special de la Părinții și Învățătorii Bisericii vechi, care, cu mult înaintea noastră, au dus lupte îndelungate și stăruitoare pentru păstrarea unității Bisericii.

Teologia protestantă valorează mai multă atenție și respect. Spun aceasta, ca ortodox, care cunosc bine cît de insuficiente sînt cunoștințele noastre despre protestantism.

De altă parte, teologia ortodoxă, inclusiv teologia ortodoxă misiolară și sacramentală, abia dacă a început să miște interesul lumii protestante. Toate acestea mărturisesc nevoia urgentă că trebuie să se pună capăt ecumenismului «romantic» și că se impune să ne dedăm unor studii și cercetări serioase ale poziției teologice a fiecăruia. Pentru că cred că discuțiile teologice trebuie nu numai să întărească frontul nostru ecumenic, ci și să-i dea puterea să-și atragă încrederea și sprijinul credincioșilor Bisericilor-membre în parte ale Mișcării Ecumenice.

Trebuie să mărturisim că există și dintr-aceia care cred că acel caracter ecleziastic al Mișcării Ecumenice constituie mai mult o primejdie decît o calitate. Unii dintr-aceștia se pot găsi tot atît de bine printre ortodocși ca și printre protestanți. Nu tăgăduiesc nici sinceritatea și nici ecumenismul lor. Ei bănuiesc că Mișcarea Ecumenică poate fi un fel de viltoare de apă, în care fiecare își pierde nuanța sa confesională și entitatea lui. Nu pot să vadă Mișcarea Ecumenică drept un izvor care vivifică și reînnoiește viața Bisericii. Dar Hristos Însuși a zis : «Cel ce crede în Mine, riuri de apă vie vor curge din pîntecele său» (Ioan VII, 38). Ar fi ceva cu totul absurd pentru cel ce crede în chip sincer să pretindă și să susțină că adevărul absolut s-a descoperit numai lui și că numai el singur îl deține. O astfel de susținere ar fi nu numai antiteologică, ci chiar și antibiblică. Personal nu cunosc nici un teolog vrednic de acest nume, care ar putea susține că Duhul a încetat să mai lucreze sau să îndrumeze viața Bisericii. Hristos nu definește timpul sau locul în care Biserica va dobîndi în totalitatea ei tot adevărul» (Ioan XVI, 13).

A trăi deci adevărul este prima datorie pe care o avem față de noi înșine, pentru că lucrul acesta ar îmbogăți cunoștința noastră confesională și experiența noastră și în același timp ne-ar învrednici să ajungem la plinătatea adevărului, care singur poate da suport rugăciunilor noastre și strădaniilor noastre pentru o singură Biserică Ecumenică. Expunerea de la Amsterdam înfățișează lucrul acesta în termeni foarte lămuriti: «Nici un folos nu poate rezulta din unitate, dacă aceasta nu este o unitate în adevăr și în sfințenie... începem deci lucrul nostru cu pocăință pentru ceea ce sîntem și cu nădjde pentru ceea ce trebuie să fim».

Am credința că toți sîntem de acord că unitatea în adevăr și în sfințenie este unitatea pe care o căutăm și că în ea există loc și pentru pocăință și pentru nădejde, fiindcă, mai presus de toate, de acestea două avem nevoie.

Cred că preferința pe care am arătat-o pînă acum cu privire la consolidarea și organizarea Mișcării Ecumenice a fost necesară și că faptele au îndreptățit-o cu totul. La Geneva am ajuns la punctul acela care s-ar putea numi, pe bună dreptate, «desăvîrșire organizatorică».

Urmează ca acum să folosim din plin organismul acesta desăvîrșit, în așa fel ca scopurile de la început ale Mișcării Ecumenice, așa cum au fost ele arătate în proclamația de la Amsterdam, să devină un fel de «Crez» al nostru, de adincă și absolută convingere personală pentru fiecare dintre noi.

În discuțiile noastre ecumenice, termenul «unitate» ar trebui să se considere ca ceva de mai înainte dat. Unitatea, sub amîndouă aspectele ei, ca unitate teologică și ca unitate ecumenică este, incontestabil, o unitate de comun acord acceptată. Unitatea aceasta a noastră dată, în Hristos și în credință este aceea care a adus la iveală Mișcarea Ecumenică. Acum trebuie să ne mișcăm spre reunire, nu în sensul obișnuit al restabilirii unității sfărîmate, ci în sensul real și obiectiv al termenului. Unitatea noastră dată ne împinge la reunire, la o astfel de reunire, care ar pecetlui strădaniile noastre reale, ca și scopul urmărit prin acțiunea noastră ecumenistă.

Dacă credem cu adevărat că «grăim înțelepciunea lui Dumnezeu în taină, cea ascunsă, pe care a hotărît-o Dumnezeu mai înainte de veci spre slava noastră» (I Cor. II, 6) și că «noi nu am luat duhul lumii, ci Duhul lui Dumnezeu» (I Cor. II, 12), atunci trebuie să cunoaștem darurile date nouă de Dumnezeu, dintre care cel dintîi este Biserica. Nimic nu a fost mai greșit interpretat sau mai felurit interpretat ca «Biserica». O concepție comună cu privire la Biserică, pe baza Tradiției verbale și scrise a primelor veacuri creștine, este de cel mai mare interes. Îmi exprim părerea că cel mai apropiat demers al nostru este, sau trebuie să fie, o ecleziologie fundamentală, bine întemeiată și justificată din punct de vedere biblic, care să și servească drept punct de plecare al reunirii. Meritul actual al discuțiilor teologice, avînd ca centru tema «Tradiția și tradițiile», ca și cealaltă temă «Hristos, sfîrșitul tuturor» ne poate da material de mare preț pentru astfel de studii ecleziologice. Teamă mi-e, to-

tuși, că încă nu sîntem dispuși sau gata să ne dedicăm toată atenția noastră acelei teme care ar putea să se dovedească cheia reunirii noastre, adică tema ecleziologiei.

Privind înainte nu pot să exprim nici o satisfacție reală cu privire la declarația de la Toronto. Prețuiesc intențiile bune cît și ținuta și spiritul ei liberal. Dar bănuiesc că sîntem cu toții de acord că ea în chip calculat evită tema reală. Poate că în epoca aceea, în 1950, o astfel de discuție ar fi avut consecințe fatale asupra Consiliului Ecumenic al Bisericilor, deoarece atunci el se găsea în primii ani de organizare ai săi. Poate că atunci se impunea chiar ca să se păstreze «statu quo» al Bisericilor membre. Poate chiar să fi dominat gîndul că o astfel de discuție ar fi fost mai înțelept să aibă loc cîndva în viitor.

Știu bine că, propunînd ecleziologia ca primă temă plină de răspundere în ce privește gîndurile și discuțiile care se vor face în jurul ei, mă găsesc în situația de a mi se spune că «mă joc cu focul». Dar, oare, nu este Apostolul Pavel acela care atrage atenția corintenilor (asupra lucrului lor) scriind: «lucrul fiecărui, așa cum, focul îl va arăta» (I Cor. III, 15) ? Actul de la Toronto ar putea să folosească foarte bine ca un fel de introducere, la un fel de discuție ecleziologică, pe care o propun acum. Este, cu adevărat o capodoperă. Foarte folositor. De mare valoare. Și valoarea lui constă în faptul că înfățișează cu ingeniozitate tema în lumină istorică clară.

În afară de aceasta actul de la Toronto nu urmărește nici un alt scop. În strădania mea de a-mi făuri o idee despre evoluția viitoare a Mișcării Ecumenice, întîmpin dese ori îndrăzneța întrebare: «Acum, cînd Dumnezeu, în mila lui cea infinită, a binevoit să fie înlăturate multe din motivele acelea care împiedicau apropierea ortodocșilor de protestanți — acum ce rămîne de făcut?» Și la această întrebare întrezăresc numai un singur răspuns: «Acum găsiți curajul și puterea trebuitoare, ca să dați o mărturie comună credinței voastre în Hristos».

Solidaritatea, dragostea și prietenia sînt manifestări, dar nu alcătuiesc ele înșile noțiunea de Biserică. Misiunea, slujirea și mărturia sînt lucrarea Bisericii, dar ele nu sînt Biserica. Caracteristicile fundamentale ale Bisericii sînt unitatea, sfințenia, catolicitatea și apostolicitatea. Aceste patru caracteristice fundamentale sînt acelea care pot să definească noțiunea Bisericii.

În chip intenționat am deviat de la linia principală a temei mele, deoarece am dorit să accentuez cu hotărîre că avem nevoie absolută de o nouă înfățișare a Bisericii. De o imagine pe care o avem cu toții în chip nativ, dar pe care sîntem datori să o descoperim din nou și să ne-o împropriem din nou, pînă într-atît, încît să fim cucerii de ea, pentru că aceasta este singura Biserică adevărată.

Mișcarea Ecumenică înaintează către Biserica aceasta cu pași siguri și nu poate să fie împiedicată sau să decline din mersul său, pentru că Duhul Sfînt este Acela care o conduce. Și o conduce către adevăr, către tot adevărul, împotriva tuturor potrivnicilor, opozițiilor și piedicilor.

Poate să mai fie nevoie încă de ani, sau chiar de zeci de ani, pînă cînd adevărul absolut să pătrundă, să adape și să modeleze adîncul vieții confessionale și tradiționale specifice fiecăruia. Dar faptul acesta nu ar trebui să descurajeze Bisericele noastre, sau să aducă indiferență sau răceală în inimile noastre. Personal cred că Mișcarea Ecumenică va cuprinde în sînurile ei orice Biserică în parte și că va încălzi inimile tuturor celor ce cred într-o singură Biserică. Adunarea Comisiei pentru «Misiunea mondială și Evanghelizare», care se va întruni în curînd, ar trebui să dea o atenție deosebită gîndurilor de mai sus, fiindcă dacă această comisie va continua să se miște independent și numai pe liniile ei tradiționale, teamă mi-e, că va provoca Mișcării Ecumenice mai multă pagubă decît folos.

«Misiunea Mondială și Evanghelizarea» creștină, care pînă acum constituiau obiectul interesului misionarilor, trebuie să devină obiectul interesului tuturor Bisericilor-membre care constituie Consiliul Ecumenic al Bisericilor și să aibă deplinul lor sprijin. Din punct de vedere ecumenic «Misiunea Mondială și Evanghelizarea» pot să ofere creștinismului cele mai însemnate servicii. Ele pot — și după părerea mea sînt datorate — să devină nu numai misiunea noastră comună, ci și slujirea și mărturia noastră către Domnul, deoarece potrivit cuvintelor neuitatului arhiepiscop Temple, «ne găsim în situația de a ridica noi bariere în calea strădaniei pentru înfrățirea reciprocă, dacă vorbim sau acționăm separat».

Nu trebuie să ne scape de sub ochi nici măcar o clipă faptul că trecem printr-o perioadă de tranziție și că cel mai mare interes al nostru, așa cum s-a exprimat Dr. Henry Van Dusen : «se îndreaptă atît către ecumenismul mondial cît și către ecumenicitatea mai largă sau localizată». Principial împărtășesc simțămintele Dr. Van Dusen, atunci cînd acesta se întreabă : «dacă inițiativa misionară poate sau va continua să exercite mai departe aceeași influență proprie, acum, cînd cele două Consilii (Internațional Misionar și Ecumenic) s-au contopit și acesta s-a supus îndrumărilor reprezentanților oficiali ai Bisericilor-membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor». Avînd în vedere viitorul din ce în ce mai pretențios al Mișcării Ecumenice, nu pot să accept că ar exista într-adevăr o astfel de teamă.

Semnez din toată inima declarația aceluiași teolog, pe care l-am amintit mai sus, că «elanul mișcării misionare contemporane nu-și datorește începuturile lui inițiativei Bisericilor, ca atare», dar mă întreb împreună cu el și vă întreb și pe domniile voastre, dacă o astfel de constatare ar trebui să aibă putere și astăzi și, în chip mai lămurit, dacă o astfel de acțiune misionară separată de Biserici, ar fi în stare chiar și pe departe să contribuie la unitatea Bisericii.

Voi repeta aici ceea ce am spus și la adunările de la Accra, din 1958 și de la Bulk Hill Falls, din 1960, din încredințarea Bisericii mele : «Sîntem de acord, principial, că «Misiunea și Unitatea» țin de esența Bisericii. Dar numai atunci cînd misiunea slujește unitatea și cînd unitatea inspiră misiunea». Prefer să nu vorbesc în clipa aceasta despre chestiuni care se referă la teologia unității și a misiunii, ar fi însă ceva nedemn

pentru mine dacă aş tăcea şi nu aş exprima părerea pe care o am, că viitorul Mişcării Ecumenice ar risca mult, dacă am suporta în familia Consiliului Ecumenic al Bisericilor o mişcare misionară independentă şi necontrolată şi ceva mai mult, o mişcare care ar neglija punctele de vedere ortodoxe asupra temei acesteia cât se poate de vitale.

Direcţia «Misiunii Mondiale şi a Evanghelizării», de altă parte, este datoare, să stabilească în termeni cât se poate de lămurii scopurile obiective şi drumul ei, lepădînd şi condamnînd în mod absolut prozelitismul, ca ceva opus noţiunii de unitate. Există milioane de oameni, care fie că nu au auzit niciodată de Hristos, fie că nu au avut încă posibilitatea să preţuiască aşa cum trebuie şi să-şi împrăzieze Evanghelia Lui. Către aceştia trebuie să ne adresăm în chip unit.

A privi înainte este o chestiune de tactică. Şi mai ales atunci cînd ne pregătim să pornim înainte. Mai înainte de a ne hotărî să înaintăm, trebuie să cunoaştem în mod hotărît, dacă drumul este deschis înaintea noastră sau nu. Iar pentru aceasta ne urcăm chiar şi pe cele mai înalte posturi de observaţie, ca să avem înaintea noastră o imagine deplină a ţinutului înconjurător către care intenţionăm să pornim.

Aceasta ar fi cea mai înţeleaptă şi cea mai indicată tactică pe care trebuie şi noi să o urmăm. Dar în afară de atenţie şi de înţelepciune se impune şi rugăciunea, pentru că fără de Domnul nu putem face nici măcar un pas.

Mişcarea Ecumenică devine din ce în ce mai mult viaţa şi puterea Bisericii : a Bisericii care se consideră pe sine ca întruparea exprimată şi expresia întrupată a vocii lui Dumnezeu, potrivit căreia «voi sînteţi trupul lui Hristos şi membre în parte» (I Cor. XII, 27) ; a Bisericii care din ce în ce mai mult şi mai conştient se dovedeşte a corespunde responsabilităţii şi îndatoririi ei, ca «să nu fie rupere în trup, ci mădulele să se îngrijească deopotrivă unele de altele» (I Cor. XII, 25).

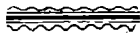
Aceasta este convingerea mea personală. Dacă se întîmplă să fie a domniilor voastre, atunci trebuie să ne îngrijim ca să nu ne arătăm nevrednici de istoria Bisericii, sau de dumnezeiescul ei întemeietor. Şi ne vom arăta vrednici de Hristos numai atunci, cînd vom avea sus inimile şi ceva mai mult cînd ne vom arăta gata să dăm ascultare poruncii şi cerinţei conştiinţei noastre şi a epocii noastre.

Evenimentele se succed unele după altele cu o repeziciune de necrezut. Vorbim de spaţiu, ca şi cum ar fi vorba despre ceva cu totul accesibil. Chiar şi copii construiesc rachete şi nave cosmice. Cu toate acestea lumea are şi va avea problemele ei. Tot felul de idei asupra coexistenţei paşnice sînt înfăţişate înaintea ochilor oamenilor. Oratori care impresionează pe scena politică sau bisericească vestesc mereu noi teorii şi dau tot felul de reţete pentru vindecarea tuturor relelor din lume.

Este rostul şi misiunea Bisericii de a urmări şi a da atenţie semnelor vremurilor. Şi, pornind de la aceste observaţii ale ei, să-şi refacă puterile ei spirituale şi morale şi posibilităţile ei de-a lungul întregului ei front,

care este atît de întins și să lupte neîncetat pentru izbăvirea omului și pentru întoarcerea lui la Tatăl său. Dar lucrul acesta îl vom izbuti numai uniți laolaltă și numai în numele lui Hristos, «că fără de El nu putem face nimic» (Ioan XV, 5).

Traducere din grecește de Pr. OLIMP N. CACIULA

NOTE ECUMENICE

Creștinismul din India. — În India, creștinismul reprezintă circa 2,2% din totalitatea populației. Din aceștia, luteranii sînt vreo 230.000, împărțiați în șase provincii și vorbind mai mult de patru limbi diferite. Ei sînt deserviți de 120 pastori și de numeroși predicatori.

Informațiile acestea le-a dat vice-președintele Bisericii Evanghelice-Luterane indiene, Dr. Marsallan Bage, în timpul unei vizite pe care a făcut-o în R.D.G. venind de la Helsinki, unde a participat la a IV-a Adunare Generală a Federației Mondiale Luterane. El a descris colaborarea Bisericii sale cu guvernul Indiei în lupta împotriva neștiinței, a foamei și a holii. Biserica Luterană din India întreține o gospodărie agricolă model, căreia-i este anexată o școală unde tinerii țărani învață în curs de un an să folosească mașinile și uneltele, întorcîndu-se apoi în satul lor. Pentru septembrie 1963, Biserica Luterană a decis să deschidă și o școală industrială, menită a sprijini procesul de industrializare a țării.

«Credința și fapta de ajutorare formează — a spus susnumitul — pentru creștinii indieni, o unitate. Creștinii participă nu numai la activitățile agricole și sociale, ci și la viața politică a poporului. Industrializarea face progrese continue. Pămîntul își dăruiește tot mai mult din bogățiile sale. Lupta împotriva sărăciei și a foamei dă primele rezultate. La toate aceste proiecte, creștinii și necreștinii lucrează împreună. Dar mai rămîne mult de făcut, mai ales pe terenul școlar și sanitar».

Într-o predică ținută în biserica din Cottbus, Dr. Bage a declarat pe Hristos «calea spre pacea cu Dumnezeu și între oameni».

Dr. Bage a fost salutat de conducătorul oficiului episcopal din Berlin (Brandenburg) Dl. Iakob, întors recent de la Conferința mondială a Comisiei «Credință și Constituție» de la Montreal (iulie 1963), unde a reprezentat împreună cu Prof. Dr. Beintker, Biserica Luterană din R.D.G. Sub impresia acelei conferințe, Dl. Iakob a spus: «Noi avem încă mult de învățat de la Bisericile tinere pentru drumul ce trebuie să-l străbatem de la așa-numita «Biserică a poporului», la «Biserica voluntariatului».

(Neue Zeit, 31 august 1963)

2. *Federația Luterană Mondială și discriminarea rasială.* — E cunoscut ca a IV-a Adunare Generală a Federației Mondiale Luterane, care s-a ținut la Helsinki, la începutul lui august 1963, a salutat printr-o rezoluție, Tratatul de la Moscova pentru interzicerea experiențelor atomice în atmosferă, în cosmos și sub apă, iar prin alta, a condamnat mania rasială ca un rău evident. Ținem să adăugăm că în dezbaterile premergătoare, atît în plenul Adunării, cit și în secțiuni, s-a precizat că această condamnare a avut în vedere în special politica apart-heid a Republicii sud-africane și asuprirea celor 20 milioane de negri din S.U.A.

Încă la sesiunea anuală a Comisiei pentru «Misiunea mondială», ținută la Stavanger (Norvegia), s-a acordat politicii de apart-heid, o atenție deosebită. Episcopul Bisericii Zulu, din regiunea sudică a Africii de sud, Helge Fossens, a propus o rezoluție împotriva discriminării rasiale, în care se spune : «Biserica este chemată ca în toate luptele pentru dreptate, să stea alături de rasele asuprite. Biserica nu poate admite să fie jignită de rasism înăuntrul sau în afara domeniului ei».

Comisia a hotărît să facă cunoscute guvernului sud-african gravele sale suspiciuni împotriva politicii de discriminare rasială. Ea a dat expresie faptului că Federația Luterană Mondială privește politica rasială, urmărită oficial în Africa de sud, cu o îngrijorare crescîndă și că ea va întreprinde o cercetare amănunțită a situației la fața locului și pe baza rezultatului constatat, va lua noi măsuri.

Adunarea generală de la Helsinki a pus și ea această temă pe ordinea sa de zi. Față de situația grea a Bisericilor sud-africane, care sub presiunea planului inuman de transferare forțată al guvernului, trebuie să deplaseze multe din comunitățile lor în «rezervate» noi și ca urmare, să zidească alte biserici și alte clădiri — e vorba de o pagubă de 1,6 milioane mărci — Adunarea generală a împuternicit Comitetul executiv să procedeze la sprijinirea financiară a Bisericilor în chestiune și să le asiste la tratativele lor cu guvernul Africii de sud.

Dacă totuși, în afară de această hotărîre, nu s-a menționat în rezoluția generală, în mod explicit, condamnarea politicii de apart-heid a Africii de sud, faptul se datorește obstrucției reprezentanților vest-germani ai așa-zisei misiuni de Hermannsburg.

În ce privește asuprirea populației negre din S.U.A., Adunarea de la Helsinki a luat atitudine specială încă prin Conferința publică foarte apreciată a sociologului finlandez, Prof. Waris. Acesta a declarat : «O atitudine discriminatorie pare să existe și în țări care nu au avut niciodată colonii proprii, dar în care domnește neînterupt ideea superiorității de rasă a albilor». Este de remarcă că reprezentanții luteranismului nord-american la Helsinki, s-au declarat în mod categoric pentru egalitatea de drepturi a populației de culoare în S.U.A. Chiar reprezentantul aripei conservatoare a luteranilor americani (în S.U.A. sînt trei Biserici Luterane, din care numai două au aderat la Federația Luterană Mondială), prezent la Helsinki numai ca observator, Dr. Harms, președintele «Sinodului Missouri», a arătat într-o conferință de presă că Biserica sa încă din 1959, s-a declarat pentru egalitatea rasială în comunitățile sale. To-

tuși, el a răspuns negativ la întrebarea dacă Biserica sa va participa la marșul spre Washington. Dimpotrivă, președintele «Bisericii americane Luterane», ales de Adunarea generală de la Helsinki ca președinte al Federației Luterane Mondiale, Dr. Fredrik A. Schiotz, a comunicat că va trimite doi din delegații ce-l însoțesc, înainte de sfârșitul Adunării generale, în S.U.A., pentru a participa la marșul spre Washington.

(*Neue Zeit*, 31 august 1963)

Aprobarea unei reforme a Liturghiei — La 8 octombrie Conciliul al II-lea de la Vatican a aprobat, cu mare majoritate de voturi, 5 propuneri cu privire la reforma Liturghiei. Schema fusese discutată încă la prima sesiune din toamna anului 1962. Comisia pentru Liturghie a prelucrat din nou schema, după indicațiile membrilor Sinodului, și a prezentat-o acum iarăși. Dăocamdată, au fost aprobate 5 din cele 19 articole, cu peste două mii voturi, în vreme ce voturile contra n-au depășit numărul de 31.

Una din propunerile aprobate a fost aceea de a se pune un mai mare accent pe predică în cadrul Liturghiei. Într-o altă propunere aprobată, se prevede ca limba maternă să obțină un loc mai important în Liturghie.

În timp ce membrii Sinodului își dădeau votul, s-a continuat dezbaterea problemei diaconatului. Cardinalul Ricketts, Arhiepiscopul de Lima (Peru), a pledat energic în numele a 95 episcopi sud-americani, pentru crearea unui diaconat, spre a se remedia lipsa de preoți în America Latină. După propunerea aceasta, diaconii trebuie să aibă dreptul de a se căsători, fără ca prin aceasta să se prejudicieze celibatul preoților.

Arhiepiscopul de Mechelm și Bruxelles, Cardinalul Suenens, a susținut această propunere, arătând că diaconul își are temeiul în Noul Testament și formează o parte constitutivă a ierarhiei. El a cerut un vot separat al Sinodului, pentru propunerea ca dreptul de a se decide dacă voiesc sau nu să introducă în eparhiile lor diaconatul, să revină conferințelor episcopale.

Diaconii trebuie să obțină trei atribuții : să distribuie hainele, să predice și să întrețină un serviciu calitativ. Preoților le-ar rămânea consacrarea jertfei liturgice și primirea mărturisirii.

(*Neue Zeit*, 12 octombrie 1963)

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(Septembrie—octombrie)

Lupta pentru apărarea păcii a intrat într-o fază nouă. Perspectivele deschise de Tratatul tripartit de la Moscova sînt luminoase. Primii pași făcuți în direcția destinderii internaționale și a slăbirii din chingile războiului rece, ne dau speranțe că popoarele lumii vor străbate această cale a păcii, cu perseverență și înțelepciune, pînă la capătul ei final. Biserica Ortodoxă Romînă, care s-a alăturat de la început forțelor iubitoare de pace, urmărește și sprijină strădaniile luptătorilor pentru pace din țara noastră și din lumea întreagă, convinsă fiind că numai așa slujește cu adevărat mesajul evanghelic «pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Continuăm seria spicuirilor din presă, consemnînd pentru cititorii noștri acțiuni în slujba păcii desfășurate în lunile septembrie și octombrie a. c.

Un pas încurajator. — Ziarele din 3 septembrie 1963 ne informează că la Geneva, unde își desfășoară lucrările Congresul Ligii internaționale de Crucea Roșie, a adoptat o rezoluție prin care se cere «interzicerea urgentă a tuturor experiențelor nucleare». Proiectul acestei rezoluții a fost prezentat de reprezentantul Japoniei care salutînd Tratatul cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă, a subliniat că acesta «constituie un pas încurajator».

Dorința de pace a poporului și guvernului romîn. — Ziarul «Romînia Liberă», din 4 septembrie 1963, publică declarațiile unor reprezentanți ai mișcării pentru pace din Franța și Italia care ne-au vizitat țara în urma invitației Comitetului național pentru apărarea păcii din Republica Populară Romînă. Exprimînd cu sinceritate impresiile lor, ei au scos în evidență nu numai frumusețile patriei noastre sau mărețele construcții socialiste, ci și năzuințele fierbînți ale poporului nostru pentru pace. Astfel secretarul Comitetului păcii din Bouches du Rhône, Jean Baptiste

Espana, a declarat : «Cunoaştem de mult dorinţa de pace a poporului şi guvernului român şi, călătorind prin ţara Dvs., m-am convins de dorinţa lor de a contribui mai mult la dezvoltarea imperioasă a luptei pentru pace». De asemenea deputatul italian Raffaele Terranova a declarat : «Privind România de azi cu un ochi critic, am remarcat bucuria de a trăi a poporului român, conştiinţa libertăţii înobilează pe fiecare om, conştiinţa că munca sa este folositoare pentru el însuşi şi pentru poporul său.

Se vede şi se simte că cetăţeanul României de astăzi ştie să preţuiască această muncă».

Criticul de artă Raffaele Terranova a adăugat : «Am admirat lucrările pictorilor şi sculptorilor români ca şi toată munca de cercetare minuţioasă care se depune în România, în slujba valorificării splendorilor antice de pe teritoriul ţării. Am constatat cu nespusă plăcere bucuria Dvs. de a trăi într-o lume modernă, cultivând în acelaşi timp vestigiile unui trecut glorios».

Ziaristul Giacomo Calondrone, membru al secretariatului Mişcării naţionale italiene pentru pace, a mărturisit că a rămas surprins de elanul, dragostea de viaţă, de muncă şi de om a poporului român. «Poporul român, a afirmat în încheiere Giacomo Calandrone, luptă cu toate forţele în lumina acţiunilor guvernului său, pentru a contribui la destinderea încordării internaţionale, pentru încetarea experienţelor atomice şi crearea unei zone denuclearizate în Balcani, pentru a se ajunge la un acord care să pună capăt în mod definitiv războiului rece. Poporul român doareşte cu ardoare ca nimeni, niciodată, să nu poată tulbura pacea lumii. Această dorinţă nu este numai a sa, ci şi a tuturor popoarelor».

Pentru promovarea relaţiilor amicale. — Presa centrală din 13 septembrie 1963, ne informează că la New-York are loc sesiunea Federaţiei Mondiale a Asociaţiilor pentru Naţiunile Unite. Totodată ziarele remarcă intervenţia reprezentantului ţării noastre la şedinţa din 11 septembrie a. c., la discutarea punctului : «Ce poate face Federaţia Mondială pentru Naţiunile Unite şi membrii săi pentru a reduce tensiunea şi a promova relaţii amicale şi de înţelegere mutuală între naţiuni». Arătând că toate eforturile popoarelor trebuie îndreptate spre asigurarea unui climat de pace, prietenie şi înţelegere internaţională, delegatul român, Dl. Vasile Tilincă, a precizat că în felul acesta se vor crea condiţii şi pentru rezolvarea celorlalte probleme actuale şi imperioase ce stau în faţa multor naţiuni şi a omenirii. Referindu-se la iniţiativa guvernului ţării noastre, privind educarea tineretului în spiritul idealurilor păcii, respectului reciproc şi înţelegerii între popoare, reprezentantul ţării noastre la această sesiune a propus un proiect de rezoluţie «care recomandă tuturor asociaţiilor naţionale să insiste pe lângă guvernele lor pentru ca acestea să sprijine adoptarea unei declaraţii internaţionale cuprinzând principii pentru promovarea în rândurile tineretului a idealurilor păcii, respectului reciproc şi înţelegerii între popoare».

Proiectul propus de delegația Asociației Române pentru Națiunile Unite a fost adoptat în ziua de 13 septembrie a. c., cu unanimitate de voturi.

Apel în favoarea păcii și armoniei. — «Contemporanul» din 13 septembrie 1963, ne aduce la cunoștință că ilustrul compozitor și dirijor Pablo Cásols a făcut următoarea declarație presei : «În octombrie 1958 am cîntat la sediul O.N.U. Acolo am lansat, prin intermediul muzicii, un apel în favoarea păcii și armoniei în lume. Vor continua acțiunea pretutindeni unde vor putea, dirijînd opere care au drept temă pacea și înțelegerea între popoare».

Noi raze de speranțe. — Ziarele din 21 septembrie 1963, reproduc fragmente din cuvintele rostite de președintele Kennedy la Sesiunea Adunării Generale a O.N.U. În prezent, a spus J. Kennedy «Norii s-au risipit puțin, astfel încît pot fi întrezărite noi raze de speranțe». Referindu-se la însemnătatea Tratatului de la Moscova, președintele S.U.A. a declarat : «Pentru prima dată, după 17 ani de eforturi, s-a făcut un pas important pentru limitarea cursei înarmărilor nucleare. Mă refer, desigur, la Tratatul pentru interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă, încheiat de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite, și semnat deja de aproape 100 de țări». În continuare, președintele J. Kennedy a spus : «Noi ne întîlnim astăzi într-o atmosferă de mari speranțe și într-un moment de calm relativ. Prezența mea aici nu este un indiciu de criză, ci de încredere. Eu nu sînt aici pentru a raporta despre o nouă amenințare împotriva păcii sau despre noi indicii de război». După ce a făcut o serie întregă de considerații asupra drumului străbătut pînă la realizarea Tratatului de la Moscova, președintele S.U.A., J. Kennedy, arătînd că este necesar «un nou mod de abordare a problemelor războiului rece», a încheiat îndemnînd pe toți membrii O.N.U. să folosească perspectivele deschise de Tratatul de la Moscova ca o pirghie «pentru a mișca lumea spre o pace trainică».

Ședința prezidiului Consiliului Mondial al Păcii. — Presa centrală din țara noastră ne informează că la 29 septembrie 1963 și-a încheiat lucrările ședința prezidiului Consiliului Mondial al Păcii. În cadrul acestei ședințe s-a dat citire raportului Prof. John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, referitor la sarcinile mișcării partizanilor păcii în condițiile create după încheierea Tratatului de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în cele trei medii.

Supus dezbaterilor, raportul a fost aprobat cu majoritate de voturi. În același timp s-au adoptat mai multe rezoluții, hotărîndu-se convocarea, la Varșovia, a sesiunii ordinare a Consiliului Mondial al Păcii, între 28 noiembrie și 2 decembrie 1963.

Pentru pace și bună vecinătate. — Ziarele din 3 octombrie 1963 acordă o atenție deosebită înscrierii pe ordinea de zi a celei de-a XVIII-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. a propunerii R. P. Romîne cu privire

la «acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre state europene aparținând unor sisteme social-politice diferite». Astfel, în urma dezbaterilor ce au avut loc în după-amiaza zilei de 2 octombrie a. c., Adunarea Generală O.N.U. cu unanimitate de voturi, a hotărît recomandarea Comitetului general al Adunării Generale să înscrie pe ordinea de zi această propunere spre a fi discutată în Comitetul nr. 1 al Adunării. Reprezentantul permanent al țării noastre la O.N.U. Dl. Mihai Hașeganu arătînd că această propunere a mai fost înscrisă pe ordinea de zi a celei de-a XV-a sesiuni a O.N.U. din 1960, a subliniat faptul că de atunci și pînă în prezent «ideea înțelegerilor regionale sub diferite aspecte a căpătat un tot mai larg sprijin, găsindu-și expresia, printre altele, în numeroase propuneri de creare de zone denuclearizate în diferite părți ale lumii». Enumerînd și alte măsuri menite să ducă la îmbunătățirea relațiilor internaționale, întărirea securității, eliminarea surselor regionale de conflict, reglementarea prin tratative a problemelor încă nerezolvate, precum și promovarea cooperării multilaterale între state europene cu sisteme social-politice diferite, Dl. Mihail Hașeganu a atras atenția că «dezbaterile generale ale actualei sesiuni relevă în continuare creșterea interesului general față de inițierea unor asemenea măsuri care să înlesnească realizarea dezarmării generale și totale și crearea unui climat de destindere». De aceea, ținînd seama de condițiile favorabile create, reprezentantul permanent al țării noastre la O.N.U., a cerut reînscrisura pe ordinea de zi a propunerii amintite mai sus, cerînd să fie repartizată Comitetului nr. 1, care se ocupă cu problemele politice și de securitate. Așa cum am arătat mai sus, propunerea intitulată «Acțiuni pe plan regional pentru îmbunătățirea relațiilor de bună vecinătate dintre statele europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite» a fost înscrisă pe ordinea de zi, cu unanimitate de voturi.

Demonstrații pentru pace. — Presa centrală din 7 octombrie 1963 ne informează că sîmbătă 5 octombrie a. c. a avut loc în Canada, la Ottava, o demonstrație pentru pace, la care au participat numeroși participanți din Toronto, Montreal, Hamilton și din alte orașe. Aceștia au manifestat în fața clădirii parlamentului, cerînd ca pe teritoriul Canadei «să nu existe arme nucleare și nici baze străine pentru rachete». Ziarele subliniază că în Canada lupta pentru pace și dezarmare capătă amploare.

Noi pași pe calea dezarmării generale și totale. — Ziarele apărute la 8 octombrie 1963, în țara noastră, publică ample relatări despre rezoluțiile Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, adoptate în ședințele care au avut loc la Viena între 27—29 septembrie a. c. Însemnătatea încheierii Tratatului privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în cele trei medii, este subliniată cu satisfacție în hotărîrea Prezidiului cu privire la convocarea unei sesiuni ordinare a Consiliului Mondial al Păcii, la Varșovia, între 28 noiembrie și 2 decembrie 1963. După cum se arată în rezoluție «Tratatul a fost semnat pînă acum de reprezentanții unui mare număr de state și a fost primit cu o uriașă satisfacție de opinia publică.

Totodată se arată că «datorită hotărîrii și acțiunilor comune ale forțelor iubitoare de pace au devenit posibili noi pași pe calea dezarmării generale și totale».

Printre problemele ce vor fi discutate la sesiunea Consiliului Mondial al Păcii, se numără următoarele : «trecerea de la interzicerea parțială la interzicerea totală a experiențelor cu arma nucleară, măsuri menite să preîntîmpine declanșarea unei agresiuni sau război ca urmare a unei întîmplări sau a unui atac prin surprindere, primii pași în domeniul dezarmării controlate, inclusiv în domeniul creării zonelor denuclearizate, recunoașterea independenței naționale și necesitatea lichidării tuturor formelor de colonialism, căutarea de căi în vederea dezvoltării colaborării internaționale în domeniul economic, social și cultural».

Protestînd împotriva represiunilor la care sînt supuși preoții budiști în Vietnamul de Sud, Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii cere într-o rezoluție «să înceteze teroarea deslănțuită de regimul diemist și să fie respectate libertățile democratice și religioase, să fie recunoscute și îndeplinite acordurile de la Geneva din 1954 pentru Vietnam».

Tot cu prilejul ședințelor de lucru de la Viena, Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a mai adoptat două rezoluții privitoare la Africa de Sud și la Cuba.

Președintele Kennedy a semnat tratatul de la Moscova. — După cum arată ziarele, în dimineața zilei de 7 octombrie 1963, la Casa Albă din Washington, J. Kennedy, președintele S.U.A., a semnat Tratatul de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă. Cu acest prilej, președintele a rostit o cuvîntare prin care declară că «Mesajul Tratatului a fost auzit și înțeles nu numai de popoarele celor trei țări care l-au semnat inițial, ci și de popoarele și guvernele a o sută de alte țări care l-au semnat ulterior». Expri-mîndu-și speranța că după acest Tratat vor urma alte acțiuni îndreptate spre întărirea păcii și securității generale, președintele Kennedy a încheiat afirmînd că acest pas «poate fi urmat de alți pași mai importanți și mai puțin limitați, chiar dacă înfăptuirea lor va fi dificilă».

Ziarele din 11 octombrie 1963 au publicat comunicatul comun al guvernelor U.R.S.S., Marii Britanii și S.U.A. prin care se arată că Tratatul a intrat în vigoare la 10 octombrie 1963, după ce instrumentele de ratificare au fost date în păstrare simultan la Moscova, Washington și Londra.

Apelul savantului american Pauling. — Ziarele din 18 octombrie 1963 ne informează că în prefața pe care a scris-o unei cărți intitulată : *Războiul termonuclear și populația civilă*, tradusă în limba suedeză, savantul Zinus Pauling, care a obținut recent premiul Nobel pentru pace, scrie : «Cred că dezarmarea generală și totală este scopul spre care trebuie să tindem și pe care trebuie să-l înfăptuim. Datoria fiecărui om este de a nu-și cruța nici timpul și nici forțele pentru înfăptuirea acestui scop».

Canonicul John Collins reales președinte al Mișcării pentru dezarmare nucleară. — După cum relatează presa centrală din 21 octombrie 1963, delegații la Conferința «Mișcarea pentru dezarmarea nucleară» ce se desfășoară în fiecare an la Londra, după ce au salutat Tratatul de la Moscova, au adoptat o rezoluție prin care «au confirmat că țelul final al Mișcării pentru dezarmarea nucleară este lichidarea tuturor bazelor nucleare de pe teritoriul Angliei, renunțarea unilaterală a Angliei la arma nucleară și ieșirea ei din blocurile militare, promovarea de către Anglia a unei politici de neutralitate pozitivă, crearea de zone denuclearizate în Europa și în alte regiuni ale lumii, interzicerea tuturor experiențelor nucleare și dezarmarea generală și totală».

Cu priejul acestei conferințe anuale, canonicul John Collins, cunoscut luptător pentru pace, a fost reales președinte al «Mișcării pentru dezarmarea nucleară».

REDACTIA

REZOLUȚIA COMITETULUI CONSULTATIV AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 4 și 9 iunie 1963 au avut loc la Praga ședințele Comitetului consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace ; lucrările Comitetului consultativ s-au întemeiat pe materialele pregătite de grupele de lucru și s-au încheiat cu publicarea unei rezoluții al cărei cuprins sintetizează poziția Conferinței Creștine pentru Pace față de problemele actuale.

În prima parte intitulată : «A trăi — înseamnă a trăi împreună», pornind de la convingerea că lucrarea teologică stă la baza fiecărei probleme și hotărâri, semnalează mai întâi că membrii Comitetului consultativ «au socotit că trebuie din nou să se verifice, deschis și autocritic, dacă într-adevăr în acțiunea lor se conduc după principiile și motivele de credință și de teologie și dacă nu cumva se lasă tiriți pe fâgașul unor idei preconcepute de ordin politic extern, sau de idei preconcepute legate de autoritatea politică». Întemeiat pe «activitatea împăciuitoare și îndelung răbdătoare a lui Dumnezeu», Comitetul socotește că «sîntem obligați la muncă neîntreruptă pentru împăciuirea oamenilor și popoarelor unul cu altul», dar nu trebuie pierdute din vedere greutățile ce se întîmpină în această muncă, în anumite țări și în lumea întreagă. Pentru aceea Comitetul a cercetat îndeaproape probleme curat lumești, a căror rezolvare necesită specială cunoaștere.

Problema principală discutată a fost cea a trăirii împreună a popoarelor, adică a coexistenței pașnice, prin renunțarea la «războiul rece». Situația actuală favorizează adoptarea principiului coexistenței pașnice, care constituie «înainte de orice calea unei întreceri pozitive și creatoare între statele cu sisteme sociale și politice diferite» ; calea aceasta este singura care poate duce «la adevărata unire a oamenilor și la treptata dispariție a sentimentului de superioritate rasială, națională, culturală și spirituală», fără ca aceasta să însemne «nivelarea sau uniformizarea oamenilor, ci dimpotrivă, va permite manifestarea talentelor individuale și a darurilor fiecărei nații». Înfăptuirea acestei probleme fundamentale necesită rezolvarea altor probleme ce se impun cu necesitate vremii noastre, ca : dezarmarea totală, încetarea experiențelor atomice, distrugerea armelor nucleare, crearea de zone denuclearizate, lichidarea bazelor militare și a focarelor de încordare internațională în Asia, Europa, Africa și America.

Comitetul consultativ a studiat de asemenea : problema lichidării reale a colonialismului și a oricăror forme ce pot duce la stăpînirea colonială ; problema îmbunătățirii raporturilor între popoare prin lărgirea legăturilor comerciale, crearea atmosferei de încredere și rezolvarea problemelor litigioase pe calea tratativelor și a compromisurilor raționale reciproce.

În a doua parte, intitulată : «Sarcina Bisericilor astăzi», se analizează aspectul pozitiv al tuturor contactelor ecumenice între Biserici, al activității Consiliului Ecumenic al Bisericilor, al tendințelor pe care le manifestă lucrările Conciliului al II-lea de la Vatican și Enciclica «Pace pe pământ» a papii Ioan XVIII — care duc la întărirea voinței omnirii pentru pace și pentru renunțarea împărțirii tuturor în «prieteni» și «dușmani». Avînd în vedere tocmai această situație favorabilă în raporturile dintre Bisericile creștine, Comitetul consultativ socotește că sarcina Bisericilor este să intensifice lupta lor pentru înțelegerea reciprocă între Biserici și între popoare pentru asigurarea păcii în lume.

Rezoluția se incheie cu mărturisirea discuțiilor critice foarte vii prin care Comitetul consultativ a ajuns la concluzia că acțiunea desfășurată de Conferința Creștină pentru Pace este absolut necesară și că felul în care se duce ea este cu desăvîrșire just din punct de vedere teologic.

Convocarea celui de-al II-lea Congres Pancreștin pentru Pace. — Comitetul consultativ a hotărît convocarea celui de-al II-lea Congres Pancreștin pentru Pace, la Praga, în 1964.

Această hotărîre este publicată sub forma unui Apel «adresat de către Comitetul consultativ tuturor Bisericilor, organizațiilor ecumenice, grupărilor bisericesti și creștinilor din lumea înreagă».

După prezentarea motivelor care au dus la convocarea celui dintîiu Congres Pancreștin pentru Pace, în iunie 1961, și a stadiului la care s-a ajuns în lupta pentru înfăptuirea rezoluțiilor luate atunci ; după trecerea în revistă a activității rodnice a altor organizații creștine și sociale în interesul păcii, și a activității teologice desfășurată de Comisiile Conferinței Creștine pentru Pace, Comitetul consultativ, avînd în vedere că «vremea noastră impune o și mai strînsă colaborare între toate mișcările pentru apărarea păcii», socotește necesară convocarea celui de-al II-lea Congres Pancreștin pentru Pace pentru unificarea acțiunii în interesul păcii și pentru rezolvarea problemelor importante — ca : încetarea experiențelor cu arme atomice, problemele așa ziselor state noi, problema germană — rămase încă nerezolvate, întrucît cuvîntul răsopicat al Bisericilor creștine, al creștinilor înșiși și al tuturor oamenilor de bună credință trebuie făcut auzit prin autoritatea Congresului, știind că «noi nu putem tăcea atunci, cînd sîntem chemați să mărturisim».

ION V. GEORGESCU

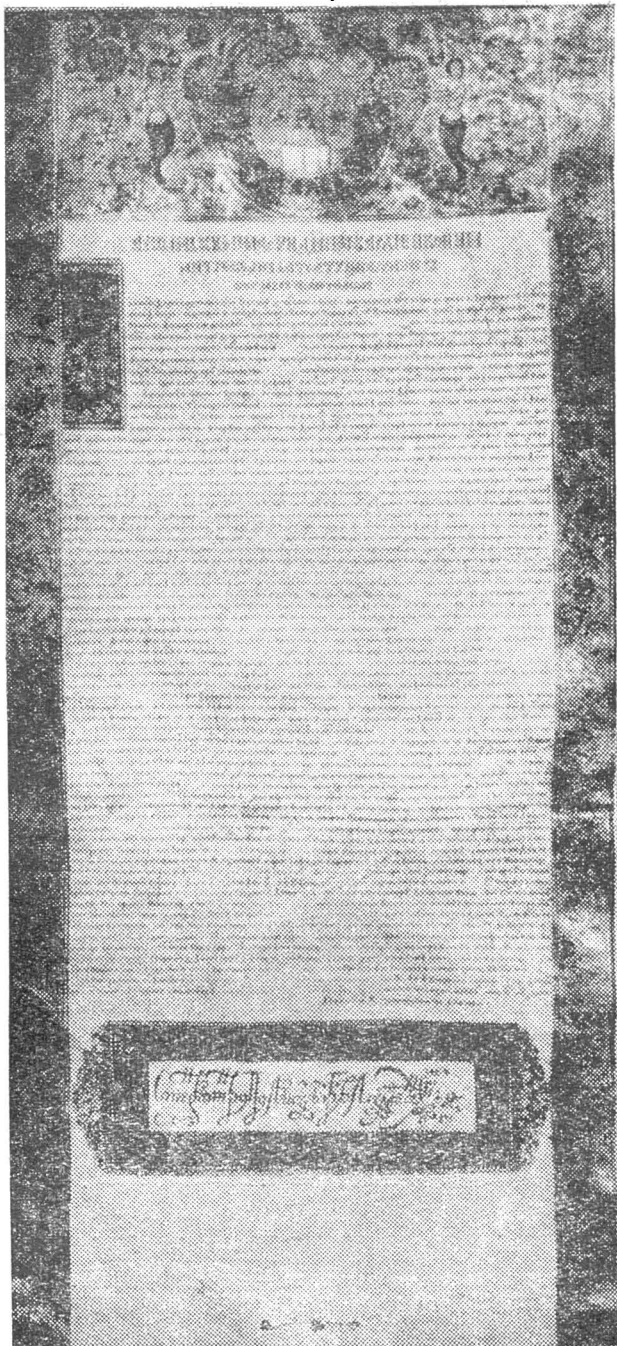
ARTICOLE ȘI STUDII

ANTIM IVIREANUL ARHIVIST, BIBLIOTECAR ȘI TOPOGRAF

Mitropolitul Antim Ivireanul a fost o figură proeminentă a ierarhiei bisericești din Țara Românească. Izvoarele istorice ale timpului arată destul de pe larg înălțătoarea și zbuciumata sa viață încheiată în mod tragic. Pe urmă s-a întins uitarea aproape peste tot ceea ce săvîrșise el în domenii atât de variate. De bună seamă s-a întîmplat aceasta fiindcă la cirna țării erau neamuri ale celor pe care-i combătuse sau ale celor care îl asasinaseră și numai cu teamă se mai puteau păstra amintiri despre el. Totuși nu l-au uitat copiii de cărți, care ne-au lăsat astfel măcar o parte din opera lui literară, și nici tipografii, care i-au reeditat unele din tipărițiuri, uneori fără să-i amintească numele, dar mai ales au rămas cărțile tipărite, unele manuscrise și monumentele ridicate de el.

Din ce se știa despre mitropolitul Antim Ivireanul acum peste o sută de ani, de altfel destul de puțin, Lesviodax a alcătuit cel dintîi portret al lui ca episcop și mitropolit. Rîndurile lui simple merită să fie reamintite. Alcătuiind «catalogul cronologic» al Arhiepiscopiei Rîmnîcului, Lesviodax scrie că «Antim a fost egumen la Minăstirea Snagovul din județul Ilfovului. În cită vreme a fost egumen și apoi și episcop al Rîmnîcului, multe feliiuri de cărți elinești și romînești a tipărit atît în tipografia de la Snagov precum și în cea de la Rîmnîc. Apoi a fost suit în scaunul mitropoliei Ungrovlahiei»¹. Aceasta, după ce spusese, la șirul mitropoliților, că «a fost din țara Ivirilor (Giurgiu), a făcut Minăstirea Antim care acum este metoc episcopii Argeșului în București, a fost om învățat, foarte iscusit și știutor de multe meșteșuguri. Să află în biblioteca mitropolii diata sa. Acesta în cele din urmă a avut un sfîrșit neno-

1. Alexandru Geanoglu Lesviodax, *Istoria bisericească pre scurt*, București, 1845, p. 433.

Pl. I. Hrisovul arhieresc al lui Antim Ivireanul
din 20 iulie 1715

rocit căci fu caterisit de patriarhul Constantinopolii și de sinod în anul 1716 avgust, indiction 9, și hotărît a să trimită în izgonire la muntele Sinaia cu urgie împărătească. (Precum se vede în condica cea veche a hirotoniilor din Mitropolia Ungrovlahiei la file 33 și 34. Vezi și la *Istoria Țării Românești*, tipărită grecește de serdarul Dionisie Fotino, tom a 2-lea fața 311 și 312) »².

Se știa deci atât de puțin despre mitropolitul Antim, încît este explicabil de ce aflarea unui manuscris al *Didahiilor* lui a fost o revelație pentru episcopul Melchisedec, care a și făcut să fie tipărit îndată³. Cu acest prilej, el însuși i-a alcătuit cea dintîi biografie mai dezvoltată, cu date care sînt și astăzi valabile⁴. În același timp, i se închină o substanțială biografie și bibliografie de un francez⁵ și una entuziastă dar mai puțin clară de un român⁶. Cu aceste lucrări începe șirul întins al cercetărilor cu privire la multele preocupări ale marelui ierarh. Prin acestea, Antim trece și în istoriile literaturii romîne, pe care nu e cazul să le mai amintim.

Vrem totuși să remarcăm că, în timpul din urmă, a început o mai adîncă cercetare a vieții și operei lui Antim Ivireanul, sub aspecte diferite. Astfel, s-a încercat identificarea manuscriselor lui autografe⁷, s-a studiat arta lui de miniaturist și de sculptor⁸, ori ctitor de lăcașuri sfinte⁹, ca

2. *Ibidem*, p. 402.

3. *Predice făcute pe la praznice mari de Antim Ivireanul, mitropolitul Ungrovlahiei, 1709—1716. Publicate după manuscrisul de la 1781...* de Prof. I. Bianu. Cu *Notițe biografice despre mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul*, de P. S. Episcop Melchisedec, București, 1886.

4. Episcopul Melchisedec, *Notițe biografice despre mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul*, în volumul *Predice...*, ed. Bianu, p. V—XXX. Aceste *Notițe* au fost reproduse apoi de C. Erbicăanu, *Didahile ținute în mitropolia din București de Antim Ivireanul*, București, 1888, p. XVIII—XXXV, și de Petre V. Haneș, *Predici*, București, 1915, p. XXXVI—XLV.

5. Emile Picot, *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Antoine d'Ivoire, métropolitain de Valachie*, «Nouveaux mélanges orientaux. Mémoires, textes et traductions publiés par les professeurs de l'Ecole spéciale des Langues orientales vivantes, à l'occasion du septième Congrès international des orientalistes tenu a Vienne (septembre 1886)», Paris 1886, p. 515—560. (Publications de l'Ecole des Langues orientales vivantes).

6. Ștefan Dinulescu, *Viața și activitatea mitropolitului Țării Românești Antim Ivireanul (1706—1716)*, 1886, (extras din «*Lanțuș*»). Folosește notițele lui Melchisedec și ale lui Picot, cum și toate izvoarele istorice cunoscute la acea dată. Pe alt plan, tratează același subiect și I. Badulescu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, 1706—1716*, București, 1893, mai mult o grupare masivă a lucrărilor predecesorilor săi.

7. Pr. N. I. Șerbanescu, *Antim Ivireanul tipograf*, în «*Biserica Ortodoxă Romînă*», an. LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 752—758: Manuscrisele lui Antim Ivireanul.

8. Victor Brătulescu, *Antim Ivireanul miniaturist și sculptor*, în «*Biserica Ortodoxă Romînă*», an. LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 766—774.

9. Idem, *Mitropolitul Antim ctitor de lăcașuri sfînte*. *Ibidem*, p. 817—831. Ion Nănu, *Un monument istoric de artă religioasă: ctitoria mitropolitului Antim Ivireanul*, în «*Biserica Ortodoxă Romînă*», an. LXXIX (1961), nr. 3—4, p. 223—318. T. G. Bulat, *Știri noi cu privire la mitropolitul Antim Ivireanul și ctitoria sa*, în «*Glasul Bisericii*», an. XX (1961), nr. 5—6, p. 393—404.

tipograf în țară¹⁰ și în străinătate¹¹, dar mai ales ca predicator¹² și apărător al Ortodoxiei¹³. Acestea toate sînt contribuții reale chiar dacă unele chestiuni reclamă rectificări importante.

Contribuțiile aduse de la Melchisedec pînă astăzi au putut face posibilă o biografie mai completă¹⁴ și chiar o viață literaturizată¹⁵. Este de la sine înțeles că în acestea se aduc rectificări, se propun interpretări noi, care pot fi luate în considerație, dar se strecoară încă erori existente în contribuțiile precedente. Acestea se datorează în parte greșelilor de

Pl. II. Frontispiciul Irsovului arhieresc al lui Antim Ivireanul din 20 iulie 1715

editare a textelor, uneori perpetuate de la primul pînă la ultimul cercetător, care nu au mai verificat originalele. E ceea ce vrem să limpezim pentru unele dintre acestea într-atît cît privesc trei aspecte din activitatea marelui mitropolit, aspecte cărora nu li s-a dat atenția cuvenită.

10. Pr. N. I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 690—766.

11. Dan Simonescu și Emil Muracade, *Tipar românesc pentru arabi în secolul al XVIII-lea*, în «Cercetări Literare», an. III (1939), p. 1—32. (D. P. Bogdan), *Legăturile țărilor romine cu Georgia (Antim Ivireanul)*, în «Studii», an. IV (1951), nr. 4, p. 131—163. Dan Dumitrescu, *Activitatea tipografică a lui Mihail Ștefan în Gruzia*, în «Studii», an. XI (1958), nr. 4, p. 135—138. Virgil Mohin, *Contribuții noi la istoricul relațiilor culturale cu Orientul ortodox 1709—1712*. Un ipodiakon ungroolah Mihail, fiul lui Ștefan, meșter de tipar în țări străine, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXIX (1961), nr. 3—4, p. 319—338.

12. Pr. Al. I. Ciurea, *Antim Ivireanul predicator și orator*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXIX (1956), nr. 8—9, p. 775—817.

13. Pr. I. Rămureanu, *Luptător pentru ortodoxie*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 831—853.

14. Introducerea la: *Antim Ivireanul, Predici*, Ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Ștrempel, Edit. Academiei R.P.R., 1963, p. 5—67.

15. Radu Albala, *Antim Ivireanul și vremea lui*, Edit. Tineretului (1963). (Colecția «Oameni de seamă»).

Aceste trei aspecte privesc noțiunile pe care le avea mitropolitul Antim Ivireanul în ce privește arhivistica, bibliologia și topografia practică. Nu sînt chestiuni necunoscute, ci numai insuficient abordate. Dar, pentru temeinica lor abordare, se cere mai întîi republicarea corectă a izvoarelor de bază, care în speță sînt trei : însemnarea din 1696 cu schița topografică anexată¹⁶, așezămîntul din 24 aprilie 1713 pentru cîrmuirea Mînăstirii Tuturor Sfinților — azi Antim¹⁷ — și hrisovul arhieresc din 20 iulie 1715 în aceeași chestiune¹⁸. De altfel, la acestea s-au referit cercetătorii și pentru alte aspecte ale vieții și faptelor mitropolitului Antim. Noua ediție făcută după autografe rămîne astfel mai utilă pentru cercetări științifice ulterioare.

1. Antim Ivireanul a fost, fără îndoială, și caligraf, manifestîndu-și talentul la scrierea unor documente din timpul funcțiilor pe care le-a îndeplinit cu pasiune și cu dragoste¹⁹. Era deci normal ca și în practica de arhivist să arate un egal interes. Prin mîna lui au trecut numeroase hrisoave și zapise, pe care le-a citit cu atenție și le-a adnotat tergal cu rezumate scurte și clare, fapt pentru care a fost socotit bun gospodar²⁰. Acestor însemnări nu li s-a dat importanța cuvenită, deși ele sînt semnificative pentru istoria arhivisticii în Țara Romînească.

De bună seamă că și înainte de Antim hrisoavele, poruncile, zapisele au fost adnotate dorsal sau tergal, cu un scop practic imediat, dar acum este prima dată cînd aceasta se face arhivistic, adică în urma unei *clasări* a lor, cu scopul de a alcătui un *inventar*. E ceea ce a făcut Antim Ivireanul. Inventarele înseși nu le cunoaștem, dar faptul că unele adnotări au număr de ordine presupune aceasta. Din cercetarea cîtorva documente,

16. Amintită în rezumat de C. Erbiceanu, *Descrierea manuscrisurilor mitropolitului Antim Ivireanul*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XI (1888), p. 1028—1029 și în ediția *Didahiilor*, 1888, p. XV, I. Bădulescu, *op. cit.*, p. 170 (facsimilul «măsoariștei»). După Erbiceanu, este folosit între alții de Atanasie Miromescu, *Istoricul eparhiei Rîmnicului-Noul Severin*, București, 1906, p. 89 și de N. I. Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, București, 1944, p. 149. Vezi anexa nr. 1.

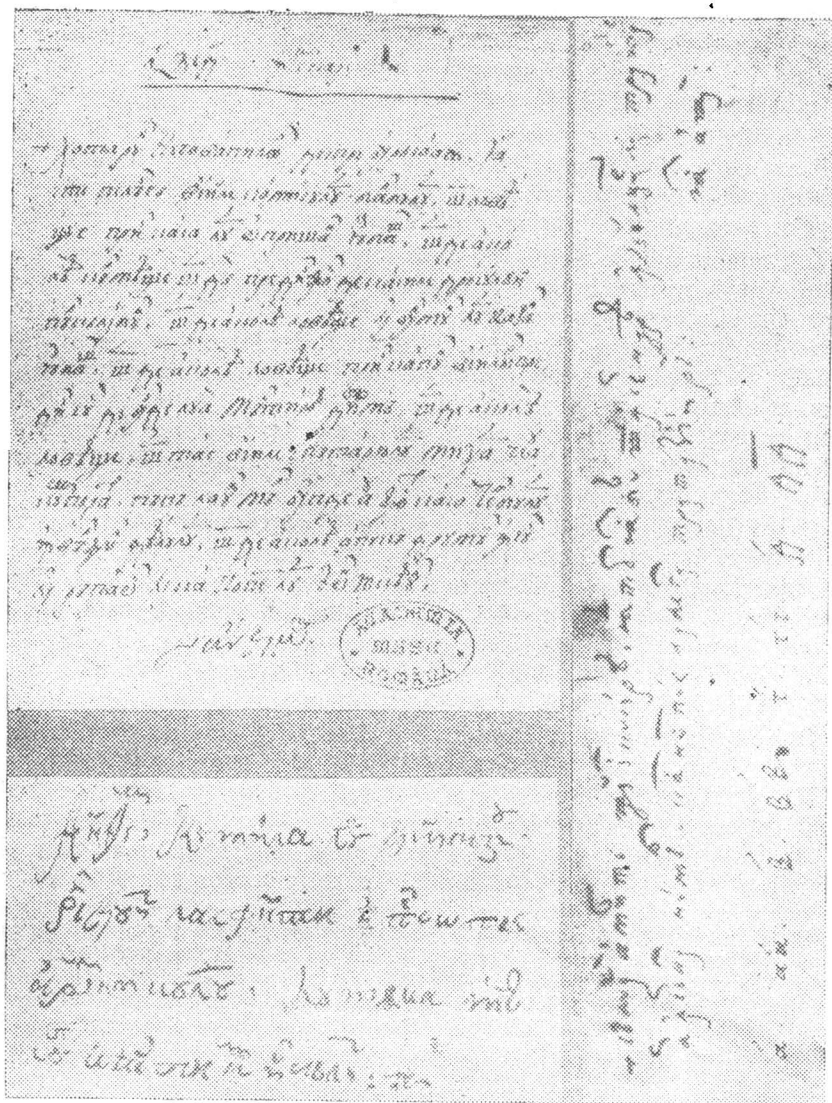
17. Ghenadie Craicveanu (Enăceanu), *Testamentul mitropolitului Antim supranumit Ivireanul*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. IX (1885), p. 163—168, 211—229 (Idem, *Condica Sfinții*, București, 1886, supliment, p. III—XXIII) publicat în cîrăvă după o copie din secolul al XIX-lea. Să fie aceasta «diata» la care se referă Lesviodox ? A fost folosit pe larg de St. Dinulescu, *Viața...*, p. 75—77 și republicat de I. Bădulescu, *op. cit.*, p. 44—66. Vezi anexa nr. 2.

18. Publicat în «Revista Arhivelor Statului Romîn» (?1869?), p. 12—13. De aici e reproduș, fără mențiunea scriitorului hrisovului, de Melchisedec, *Notițe biografice*, p. XI—XVI, de St. Dinulescu, *op. cit.*, p. 78—81, și apoi de C. Erbiceanu, *Didahiile*, p. XXIV—XXIX, I. Bădulescu, *op. cit.*, p. 67—70 și P. V. Haneș, *Antim Ivireanu, Predici*, p. XVI—XIX, cu aceeași omisiune. După original, însă cu unele greșeli de lectură și de ortografie, este republicat de Ion Nanu, *op. cit.*, p. 316—318 și facsimilul mult micșorat, p. 225. Vezi anexa nr. 3.

19. Este regretabil că pînă acum nu avem un studiu despre arta caligrafică și miniaturistică, care la București, a format un adevărat scriptorium, aci ilustrîndu-se între alții, Isar logofăt, Nicola logofeșel, Leffer sin Isar logofăt, popa Stanciul și Nicola țerei, notareșul mitropoliei.

20. T. G. Bulat, *op. cit.*, unde se reproduc și 12 însemnări dorsale și tergale scrise de mîna mitropolitului. Ințelegem prin *dorsale* însemnări în dosul actului contemporan scrișului și prin *tergale* orice însemnări ulterioare.

am putut reconstitui două inventare de acest fel. Clasarea nu s-a făcut întâmplător, ci pe chestiuni, în cazul de față «magazia de piatră» și «locul bisericii» Tuturor Sfinților ²¹.

Pl. III. Insemnarea din 1696, pagina I, autograful lui Antim Ivireanul la alegerea sa ca episcop și nota lui pentru legătorul Evangheliei georgiene

21. Vezi anexa nr. 4, în care am reprodus rezumatele numerotate ce vor fi format cele două inventare.

În astfel de adnotări, de obicei, se treceau puține date, un cuvânt indice, numele mosiei sau tranzacția. De data aceasta, constatăm că avem de-a face cu un adevărat rezumat arhivistic, din care nu lipsește *numele* actului, *tranzacția* sau *chestiunea* relatată pe larg și *data* lui, aceasta nu în mod consecvent²². Dar tocmai la dată mitropolitul aduce uneori și completări importante, transformându-le astfel în adnotări dorsale de care editorii vor trebui să țină seama²³.

Adnotările au fost concepute direct pe original. Așa se explică unele greșeli pe care alcătuitorul le observă și le corectează imediat, punând cuvântul greșit în paranteză, ca *locul* în loc de *viile* sau *feciorul* în loc de *gimerele*, cum se vede din exemplele culese²⁴.

Dar nu numai de actele pe care le redactau alții s-a îngrijit mitropolitul Antim pentru buna lor păstrare, ci și pentru corecta redactare a unora din ele, care de obicei erau scrise de preoți, ca diatele și foile de zestre. Pentru acestea și pentru alte învățături tipărește el o cărticică specială, în care dă și modele de urmat²⁵. Este cel dintâi *formular* de diplomatică tipărit în țara noastră, căruia el îi zice *izvod*. Asupra acestui lucru, mitropolitul se gândise mai de multă vreme, căci îl amintește în așezământul Mănăstirii Tuturor Sfinților din 1713: «După izvodul ce lăsăm» (cap. 22).

Calitățile de arhivist nu le manifestă mitropolitul Antim numai cu privire la documente luate izolat ca acte probatorii. Vederile sale sînt mult mai largi, privesc un ansamblu de lucrări arhivistice, avînd toate elementele să constituie o adevărată *arhivă*, în cazul de față *fondul* Mănăstirii Tuturor Sfinților. Este ceea ce reiese limpede din așezământul mănăstirii din 24 aprilie 1713²⁶ și din prescurtarea lui în hrisovul arhiresc din 20 iulie 1715²⁷.

Obligațiile pe care mitropolitul Antim le impune conducerii bisericii, ctitoria sa, din punct de vedere arhivistic, sînt următoarele:

Mai întîi, instituie *catastihul bisericii* în care să fie scrise toate bu-nurile cu care este înzestrată, inclusiv cărțile din bibliotecă (cap. 18).

Apoi, instituie registrul de venituri și cheltuieli, sau, cum zice el, *catastih stătător*, în care «pe scurt și cu înțelegere» să se treacă venitul

22. Pe lângă exemplele din anexa nr. 4, adaug și pe cele din anexa nr. 5, cu rezumate care nu au număr de ordine dat de rezumator, dar privesc chestiuni care-l intereseau.

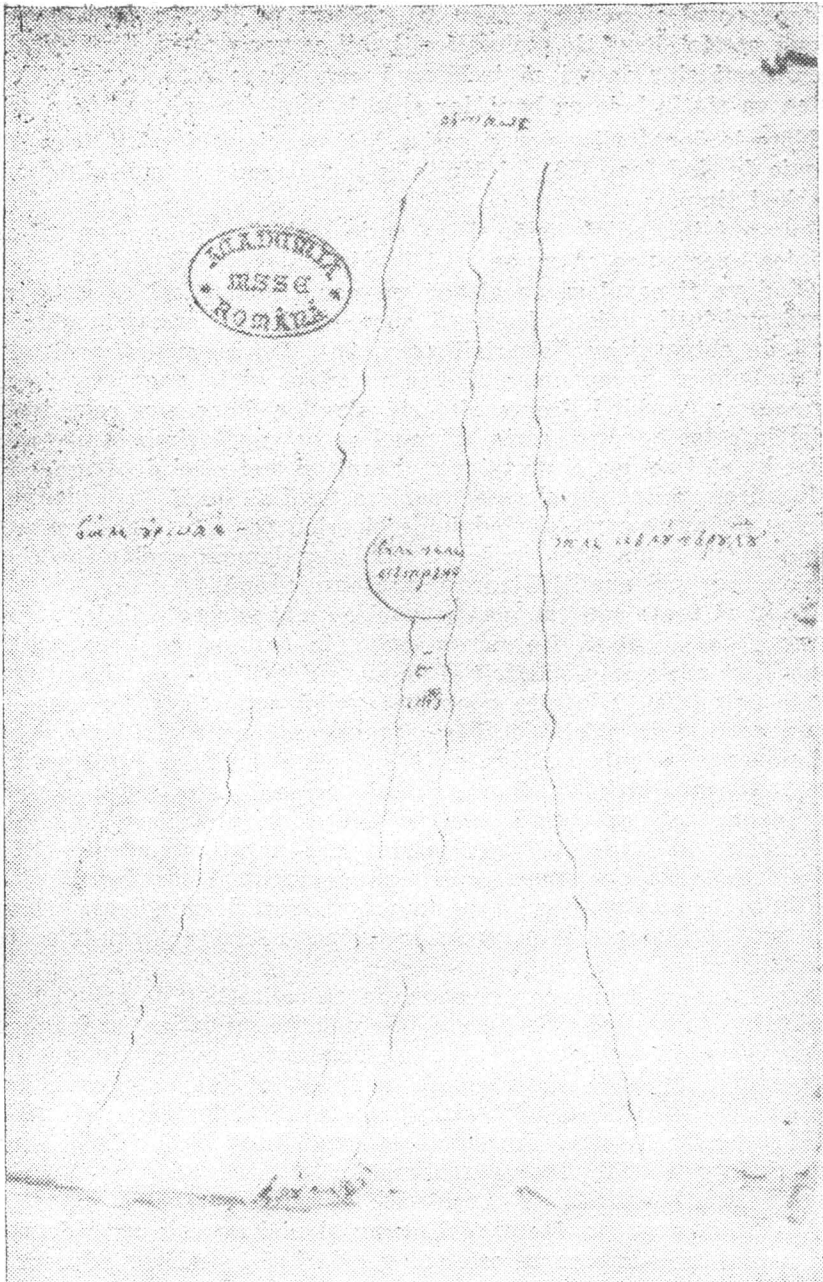
23. Vezi anexa nr. 5, poziția 2, unde data de lună și zi e notată numai în rezumat. Mai interesant este hrisovul lui Constantin Brîncoveanu, dat Mănăstirii Snagov pentru moșia din Dealul Negovanilor (Arh. St., București, *Mănăstirea Snagov*, XXIV/15), care avînd numai anul, are această adnotare dorsală autografa: «† Ἀνδρικοῦ ὁ τυπογράφος, 7201 iunie 10»; cifrele sînt arabe.

24. Vezi anexa nr. 5, pozițiile 8 și 12 și pl. VI.

25. *Capete de poruncă*. Tirgoviște 1714. Cartea de 17 foi a fost tipărită și ulterior, *Bibliografia romînească veche*, I, p. 492—493, II, p. 210—211. Cf. și I. Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, II, 1, București, f. a., p. 9—13, unde sînt reproduse izvoadele.

26. Biblioteca Academiei R. P. R., ms. nr. 3342. Acum îl publicăm după acesta în anexa nr. 2.

27. Arh. St. București, *Suluri* nr. 13. După acesta se publică acum în anexa nr. 3. Vezi reproducerea în planșele I și II.

Pl. IV. Schița topografică adăugată de Antim Ivireanul la însemnarea din 1696

și cheltuiala spre a fi verificat de epitropi de două ori pe an, spre «a putea înțelege sporul și paguba» (cap. 3). Acesta se ține în două exemplare, cu două partizi, banii de zeciuială și banii ce vor prisosi din venitul casei, iar epitropii sînt datori să iscălească «amîndoa catastișele». Unul din acestea va sta în lada cu bani, iar altul la unul din epitropi (cap. 27).

Numele donatorilor vor fi scrise în *pomenicul bisericii* (cap. 16) sau *pomenic de rînd* (cap. 29), alcătuite ca instrumente de cult și de evidență în același timp.

Într-o *foiță*, adică listă, să se scrie toți săracii care vor fi miluiți duminica «pentru ca să nu se facă învăluială» (cap. 8).

Cînd va fi cazul să se aleagă un nou egumen, cel ce va fi propus să facă mai întii *zavis cu leaătură*, cum am zice azi angajament, că se va îngriji de chivernisirea bisericii (cap. 26). Un asemenea contract bilateral trebuie să presupunem că era prevăzut și la angajarea arștaților, de vreme ce, vorbind despre simbria slugilor, bune sau rele, iesite din serviciu în orice condiții, scrie «să nu i se oprească simbria pre cît va fi slujit», ba să i se dea și un taler mai mult și trei pîini de drum.

În sfîrșit, mitropolitul redactase și o *foiță de învățătură* pentru copiii care vor să învețe carte și rînduielele bisericii (cap. 6). Dacă am cunoaște această «foiță», am avea încă un vechi regulament școlar însoțit poate și de o programă analitică corespunzătoare vremii²⁸.

Pe lângă toate acestea, așezămîntul ne mai vorbește și despre «cartea cea mare ce lăsăm să fie ca un *codic*, în care să se transcrie cărțile domnești și zapisele minăstirii și să fie autentificate cu sigilul domnesc cel mic (cap. 19). Din cite cunoaștem pînă acum, aceasta este a doua măsură care se ia oficial în Țara Romînească pentru ținerea condicilor de documente ale minăstirilor, cea dintîi fiind luată de Constantin Brîncoveanu în cancelaria sa domnească. Interesant este faptul că mitropolitul Antim arată și practic cum trebuie să se procedeze în acest sens.

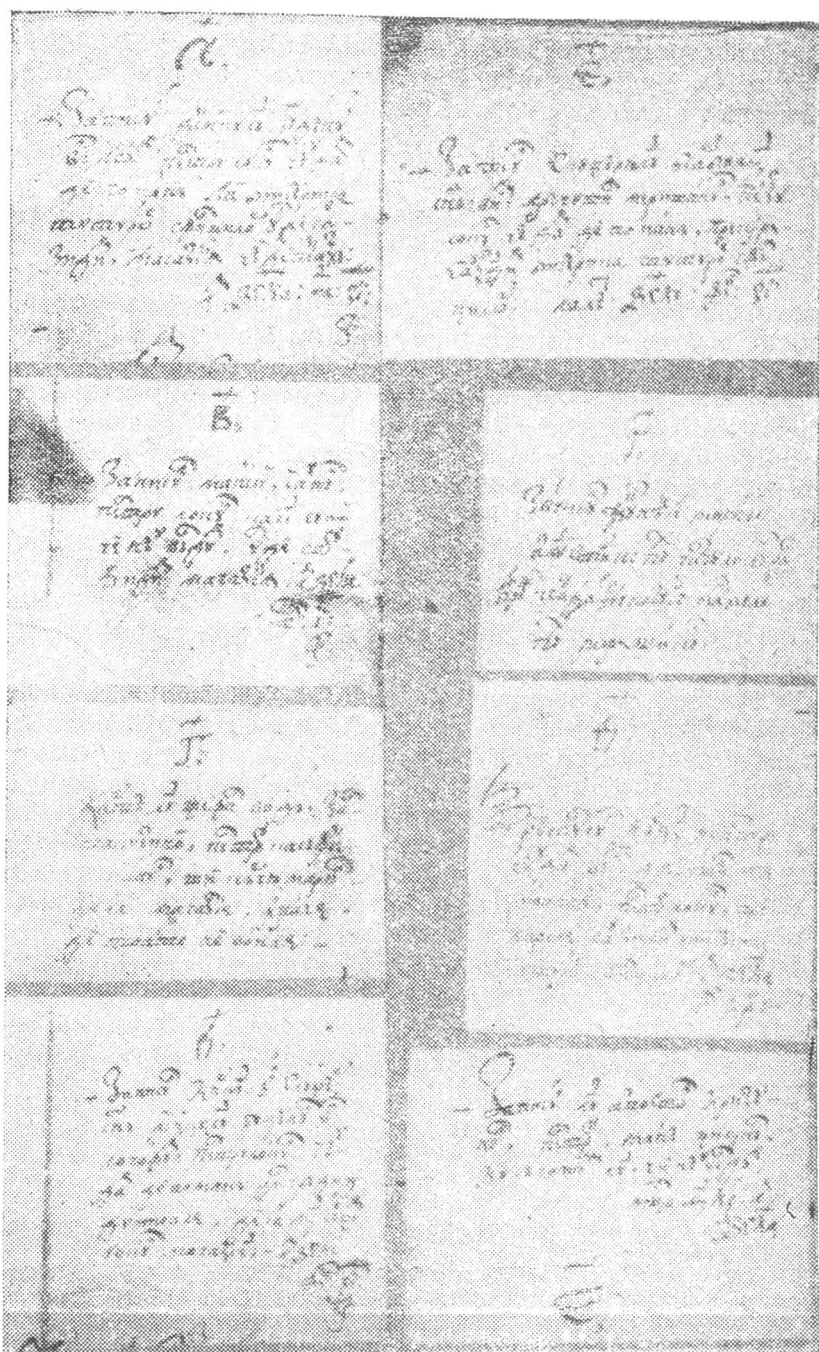
În hrisovul arhieresc, așezămîntul acesta este numit de cîteva ori *condic*, iar o dată i se spune «condicul cel iscălit al bisericii».

Din toate acestea, rezultă nu numai o bogată terminologie arhivistică, dar și un conținut precis pentru fiecare lucrare arătată printr-un termen sau altul.

Am putea să încheiem aci enumerarea calităților de arhivist ale mitropolitului Antim, dar de aceste însemnări arhivistice se leagă o altă problemă esențială: identificarea manuscriselor autografe ale lui. Nu încapă nici o îndoială că însemnările amintite sînt autografe, dacă nu toate cite am identificat pînă acum, rămîn absolut sigure cele redactate în stil subiectiv. Acestea formează cea mai bună bază pentru studierea scrisului său personal, fixarea grafismelor specifice lui și pentru clasarea scrisului librăria, cursiv și cancelaresc al vremii.

Acest lucru nu s-a făcut pînă acum și nici nu este ușor de realizat. Ca să venim în întîmpinarea celor ce vor dori să-l studieze, aducem aici în

28. Anterior este al școlii de la Sfîntul Sava din august 1707. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 392—394.

Pl. V. Autografe ale lui Antim Ivireanul ca note terțiale pe documente clasate arhivistic de el însuși. În însemnările 2 și 3 din coloana II fi aparțin numai cifrele

sprijin pentru comparație textul notiței scrisă pe unul din exemplarele Evangheliei georgiene din 1709, când a dat-o la legat : «† Să luați aminte ! Știu iscusirea, iar tot iaste bună și însemnarea : în colțurile trata[zilor] am însămnat număr ca să nu să pue la legat tratazii rău ; iaste așa :

ā, āā ; ē, ēē ; ģ, ģģ ; ā, āā » ²⁹. Este un scris cursiv tocat ³⁰, caracteristică pe care o vom întâlni și cu alt prilej.

2. Este relativ bine cunoscut faptul că în trecutul țării noastre au existat biblioteci de așezăminte. Nu au lipsit nici bibliotecile personale. Din vremea de care ne ocupăm mai sînt și azi urme ale bibliotecii lui Constantin Brîncoveanu sau a lui Constantin stolnicul Cantacuzino. Din nefericire însă nu au rămas cataloage pentru biblioteci mai vechi de secolul al XVIII-lea și nu știm nici cum se făcea evidența cărților. Cu atît mai mult este necunoscut modul cum posesorii se îngrijeau de conservarea și folosirea lor, dar este cert faptul că în afară de consultarea lor la locul de păstrare a existat și împrumutul. Se dovedește precis acest lucru prin mărturisirea județului Brașovului, Luca Hirscher, care pe la 1580, pentru *Evanghelia cu învățătură*, spune că «în multe părți am întreat și am căutat pînă o am aflat în Țara Românească, la arhimetropolitul Serafim, în cetate în Tirgoviște. Iară după ce o am oblicit, iară eu foarte m-am bucurat și cu multă rugăciune cerșit-am de la sfinția lui și mi-o au trimis» ³¹. Este primul împrumut de cărți pe care îl avem atestat documentar.

Presupunem că împrumutul de cărți era destul de obișnuit, ceea ce, după răspîndirea tiparului, era oarecum în dauna cumpărării lor. Aceasta, ceva mai tîrziu, va face pe Udriște Năsturel să se adreseze cititorilor cu îndemnul : «să știți și să credeți că cu multă cheltuială am făcut această carte» și «nu fără cheltuială ci cu preț destoinic să vă cumpărați această carte și înveselindu-vă, să vă pară în dar, căci voi primiți de-a gata multă muncă și scumpă, fără nici o cheltuială» ³². Astfel cartea tipărită s-a răspîndit și meșteșugul ei a fost tot mai căutat. Bibliotecile s-au dezvoltat mult și și-au înmulțit numărul volumelor păstrate.

Mitropolitul Antim Ivireanul a adus el însuși o mare contribuție la tipăritul cărților, dar nu i-a fost indiferent nici întemeierea de biblioteci. Astfel, vedem că — la sugestia patriarhului Hrisant al Ierusalimului — el s-a gîndit chiar la înființarea unei biblioteci cu local propriu.

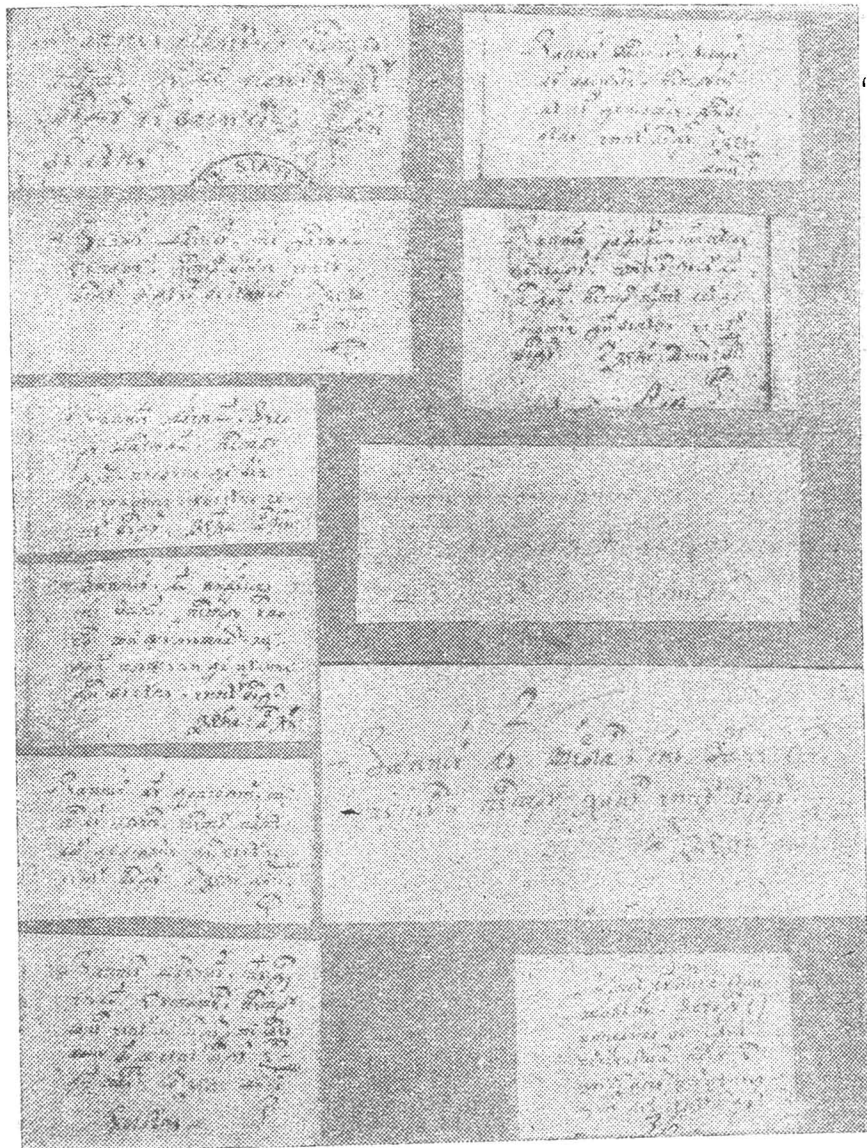
29. *Evanghelia*, Tbilisi 1709. Biblioteca Acad. R.P.R. cartea veche nr. 157 A (dublet). *Bibliografia romînească veche*, I, p. 543—546 (nr. 157¹). Însemnarea a fost observată și reprodușă incomplet de D. P. Boodan. *op. cit.*, p. 151.

30. Însemnarea este pe foaia lînită în dosul copertei întia. La legat s-a tăiat o parte a cuvîntului «tratazi» deci *coale*. Prin bunăvoința custozilor numitei biblioteci, la rugămintea mea, foaia a fost dezlînită și acum se poate citi și stîdă bine. Pentru înlesnire o reproducem aici (plansa III, fig. 3).

31. Predoslovie la *Evanghelia cu învățătură* de diaconul Coresi, Brașov, 1581. *Bibliografia romînească veche*, I, p. 91. S. Pușcariu și Al. Procopovici, *Diaconul Coresi, Carte cu învățătură*, I, București, 1914, p. 6 A. Sacerdoșeanu, *Predosloviile cărților romînești*, I, București, 1938, p. 53.

32. *Bibliografia romînească veche*, I, p. 134—135. A. Sacerdoșeanu, *op. cit.*, p. 95.

Într-o scrisoare din 4 februarie 1709 către patriarhul Hrisant, vodă Brîncoveanu scrie că se bucură «ca să se facă după gîndul tău o casă de piatră

Pl. VI. Alte autografe ale lui Antim Ivireanul ca note tergale pe documente fără clasare arhivistică

(Ένα σπίτι πέτρινον) pentru tipografie și o bibliotecă (μια βιβλιοθήκη) în cuprinsul Sfintului Sava», pentru care mitropolitul țării urma să chel-

tuiască pînă la 1.000 de groși și că pentru această faptă bună «vom lucra și noi sa-și ia săvîrșirea» promite voievodul³³. Deci, bibliotecă aceasta avea un caracter mai larg decît o bibliotecă minasorească, El ceea ce mitropolitul Antim va consemna în așezămîntul său.

Așa se face că, pentru intîia oară ațiam tot la mitropolitul Antim sfaturi pentru îngrijirea bibliotecilor constituite. Ele apar în cele două acte de cuprins asemanător : așezămîntul și hrisovul arhieresc pentru Mînăscirea Tuturor Sfinților. Cap. 18 din așezămînt este închinat bibliotecii, căreia îi spune *vivnotecă*, sub influența limbii grecești. Din acest capitol, rezultă că el a lăsat bibliotecii Mînăstirii Anîm cărți grecești și românești, care au fost înscrise în catastihul bisericii. Din hrisovul arhieresc, reiese că a dat «cărți de multe feluri», arătînd astfel în mod foarte larg conținutul lor.

Această parte din catastih, adică inventarul general al întregii averi, îl putem considera că a fost primul *catalog de bibliotecă* atestat astfel în Țara Românească. Regretăm că nu ni s-a păstrat.

Tot acolo, mitropolitul oprește să se înstrăineze cărțile, dar admite că dacă cineva dorește să cînească vreuna, sau «să o scrie», ori «să caute ceva intrînsa», el spune că «fără răvaș iscăliț de la ceta ce o cere, cu făgăduiala că o va trimite înapoi și cu vreme hotărîită, să nu să dea». Mai mult încă : mitropolitul mai adaugă, pentru cazul că nu ar aduce-o, cel ce le are în seamă «să poarte de grijă să o ceară». În aceste citeva rînduri, este toată regula *împrumutului de cărți*, adică am zice azi, buletin de cerere, termen pentru înapoiere și reclamarea cărții în caz de depășire a termenului convenit.

Ceva mai mult : aceste puține cuvinte arată că și la acea dată cărțile erau citite în bibliotecă sau în afara ei, dar erau și consultate. Deci, serveau unei documentări oarecare. Dar cărțile tipărite fiind rare sau greu de procurat, se vede că se practica încă pe scară largă copierea lor, de vreme ce se notează expres acest lucru în așezămînt.

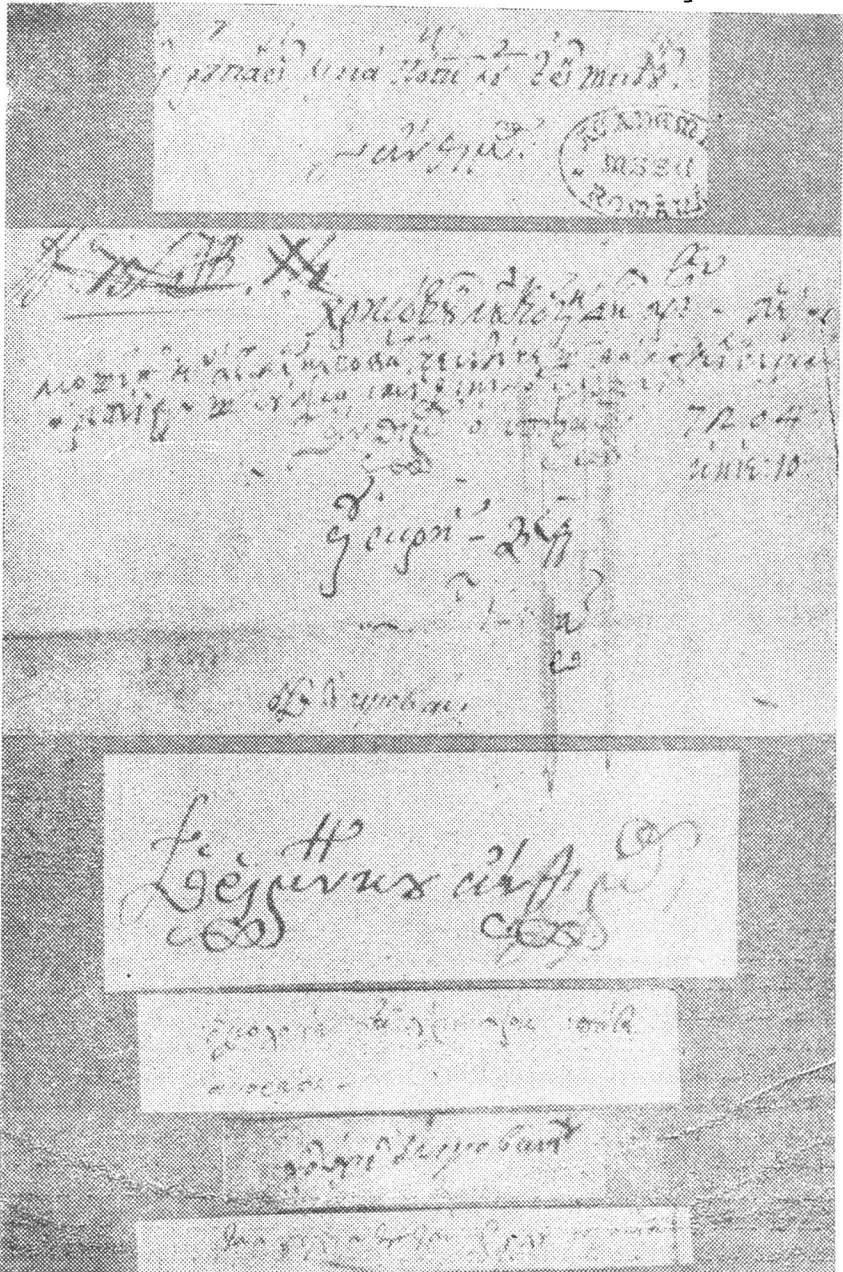
În legătură cu biblioteca, stăruie în inima mitropolitului Antim și tipografia. Acela care a fost el însuși un mare tipograf³⁴ nici n-o putea uita. Din cap. 17 al așezămîntului, se vede că lăsase mînăstirii două tipografii, una grecească și alta romînească. Acestea au și început să tipărească. Cea dintîi carte este *Istoria sfinții* în grecește, tipărită în 1716, în «cinstita Mănăstire a Tuturor Sfinților»³⁵, iar romînește un *Octoih*, tipărit în 1720, «în sfința Mănăstire a Tuturor Sfinților în București»³⁶. În același timp, au mai fost și altele.

33. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, p. 413. R. Albală, *op. cit.*, p. 73, atribuie inițiativa lui Constantin Brîncoveanu însuși, ceea ce nu rezultă din scrisoare.

34. Pr. N. I. Șerbănescu, *Antim Ivoieanul tipograf*, loc. cit. A. Sacerdoțeanu, *Tipografia episcopiei Rimnicului*, în «Mitropolia Olteniei», an. XII (1960), nr. 5—6, p. 296, 314—316.

35. *Bibliografia romînească veche*, I, p. 509—510: ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῆ τῶν Ἁγίων Πάντων. Ioan Postelnicul, deci un laic, are îngrijirea și corectarea (ἐπιμελεῖται καὶ διόρθωσις) iar tiparul îl execută Dionisie Floru, cel mai mic între ieromonahii.

36. *Ibidem*, II, p. 2—4. Tiparul a fost început de răposatul Dionisie ieromonahul tipograf, dar s-a sfîrșit «prin osîrdia și osteneala Savei ieromonahului», egumen și tipograf.

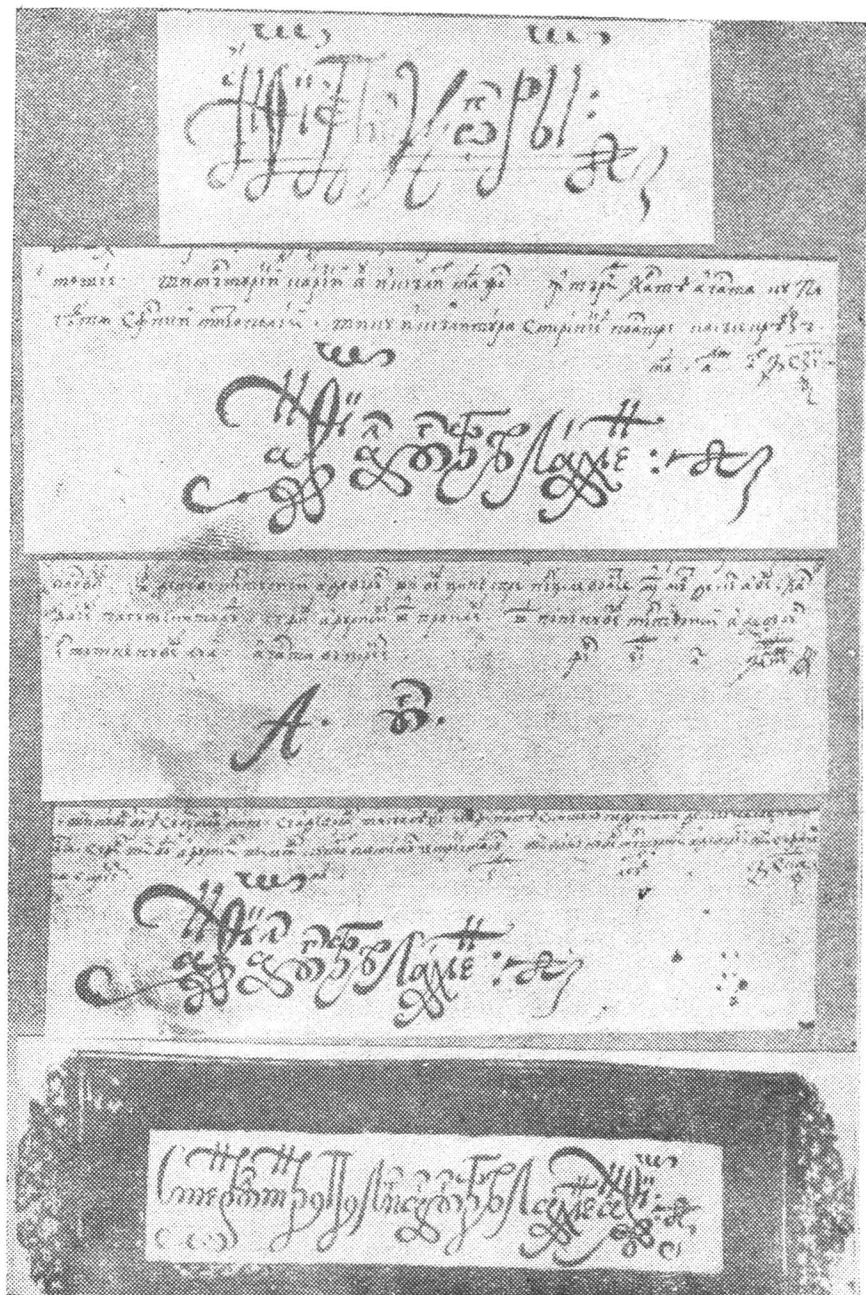
Pl. VII. Semnătura în grecește a lui Antim Ivireanul ca egumen la Snagov, ca tipograf și ca episcop de Râmnic și trei însemnări atribuite lui

Importanța dispoziției mitropolitului stă însă în altceva, anume în modul cum se lucra într-o astfel de tipografie și în ce condiții bănești. Rezultă din notă că tipografia putea să fie și închiriată. În acest caz, se va plăti bisericii al patrulea ban din cât se încasează pe carte, ceea ce înseamnă 25%. Dacă se lucrează însă cu banii bisericii, prețul unei coale va fi de 6 taleri, din care tipograful cu feciorii lui, deci ucenicii sau calfele, vor lua împreună 3 taleri bani gata drept simbrie, dar și 10 cărți tipograful și câte una lucrătorii «cu hîrtia stăpînească». Orice s-ar strica la tipografie, reparația cade în sarcina bisericii. Prin aceste scurte informații, ne putem da seama cam cât costa o carte în acel timp. Așa, de pildă, dacă luăm *Istoria Sfantă*, tipărită în 1716, care are în total 55 coale și jumătate, înseamnă că era evaluată la 333 taleri, din care munca făcea cam 166 taleri, investițiile ca la 83 taleri și cîștigul tot 83 taleri (adică 25%). Dacă am cunoaște și tirajul, ne-am putea da seama și de prețul aproximativ al unui exemplar.

Din această notă, mai e de reținut un fapt: tipograful e dator «să învețe meșteșugul unul după altul pentru ca să nu piară acest meșteșug din țară, nici să se părăsească lucrul cărților». Cu alte cuvinte, învățarea practică a tiparului să nu fie lăsată la o parte. Mitropolitul Antim își dădea bine seama de importanța lui, atît din punct de vedere cultural, cît și economic, sau cum se exprimă el, «pentru folosul țării și pentru ajutorul casei». Că după cărți se cîștiga bine, nu rezultă numai din procentul pe care l-am dedus mai sus, ci și din propria lui mărturisire. În hrisovul arhieresc, el spune precis că a mîlțat mnaștirea atît din multele lui osteneți, dar și «din tipariul cărților». Acest cîștig era totdeauna un stimulent important pentru cei care se ocupau cu arta graficii.

Atît din așezămînt, cît și din hrisovul arhieresc, se pot pune în lumina și alte date importante, care toate arată preocupările multilaterale ale marelui ierarh. Acest conținut le dă dreptul la o recitare critică. Pentru aceasta, mai sînt necesare unele lămuriri.

În primul rînd, se impune cunoașterea condițiilor în care a apărut și cum avem noi azi prețiosul așezămînt al mitropolitului Antim din 24 aprilie 1713, sau «codicului cel iscaut al bisericii», cum îl mai spune el. Nu este motiv să ne îndoim că așezămîntul a fost conceput la data pe care o poartă. Elaborarea lui a durat însă mai multă vreme. În el, mitropolitul spune că prin dumnezeiască descoperire, la 5 februarie, ziua Sfintei Agata, a hotărît să zidească biserica. Nu spune în ce an s-a împlinit revelația, dar avem toate motivele să creдем că acesta a fost însuși anul reuactării așezămîntului, 1713, pentru faptul că mitropolitul moare s-a grabit să găsească loc potrivit pentru savîrșirea planului său. De baza a fost o biserică veche de lemn, cu hramul Sfintui Nicolae, făcută de Staico paharnicul Merișanul, în mahalaua Popa Ivașcu din București. În acest an a început tocmea cu vecinii acesteia, pentru largirea locului. Intre alții, a scris, nu știm în ce zi, lui Drăgușin vistierul să-i vindă un loc alăturat, care întîmplător îi răspunde de la moșie la 24 aprilie 1713, ceea ce cores-

Pl. VIII. Semnătura în românește a lui Anlim Ivireanu ca episcop de Rîmnic în 1707 și ca mitropolit al Ungrovlahiei în anii 1709—1715

punde cu însăși data așezământului³⁷. În consecință, redactarea acestuia a putut avea loc între 5 februarie și 24 aprilie, timp suficient să mediteze asupra tuturor problemelor atât de variate, cuprinse în cele 32 de capete. Ulterior, el mai adaugă 8 capete și în cele din urmă, la 15 martie 1716, încă un «cap osebit», în care dispune să se îndoiască milele pe care le acorda biserica și să se pomenească numele domnului de atunci, Nicolae Alexandru Mavrocordat.

În septembrie 1714, așezământul mitropolitului Antim, cu toată prevederea lui excepțională de autocefalie pentru biserica sa acum construită, este aprobat de Cosma, patriarhul ecumenic, printr-o dezvoltată gramată emisă la rugămintea mitropolitului (în text «rugându-se», ἀξιωσάσης). Însă aici, nu se vorbește de «așezământ», ci «cuprinzind toate pe care le-a gândit cu dreptate în treizeci și două de capete, însemnându-le și scriindu-le una câte una în gramata lui arhierescă iscălită și sigilată, după însuși al lui sfat»³⁸. În martie 1715, în același mod, confirmă și Hrisant Notara, patriarhul Ierusalimului, care se referă și la gramata confirmativă a patriarhului Cosma³⁹.

În octombrie 1717, patriarhul ecumenic Ieremia, față fiind și Hrisant patriarhul Ierusalimului, anulează autocefalia bisericii Tuturor Sfinților și o pune sub oblăduirea mitropolitului Ungrovlahiei. În gramata aceasta, se spune mai pe larg că mitropolitul Antim «a rugat» (ῆξιωσε) patriarhia să-i aprobe propunerea și că la această «rugămintă», (ἀξιωσιν) a obținut el o scrisoare patriarhală sinodicească sigilată, «nu știm cum întărind o astfel de rugămintă». Înlăturînd autocefalia, pentru toate celelalte mitropolitul Ungrovlahiei este dator «să păzească și să facă ne schimbate și necălcate cîte a orînduit (διετάξατο) ctitorul minăstirii» Antim⁴⁰.

37. Arh. St. București, *Episcopia Argeș*, XLVIII/17, original românesc în dosul cărui mitropolitul însuși notează: «4. Răspunsul cărții noastre ce au dat vist. Drăgușin Merişanul pentru locul pe carele s-au zidit Biserica Tuturor Sfinților, lt. 7221 ap. 24». Vezi anexa nr 5 II poziția 4 și planșa V. Scrisoarea e publicată de T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 394—395, și de G. Potra, *Documente cu privire la istoria orașului București*, Edit. Acad. R.P.R., 1961, p. 254—255; între amîndoi editorii sînt divergențe de lectură și deopotrivă greșeli.

38. Hurnuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 632: ἑγγράφης τῆς καὶ κατὰ μέρος διαγραφῆς ἐν ὁποῖα ῥασιμῶν καὶ ἐσφραγισμένων ἀρχιεπιστοφῶν αὐτοῦ γράμματι. A fost publicat după o copie de la Academie, care avea «indicția 20» greșită și pe care Iorga a emendat-o în «20 septembrie». În realitate e indicția 8, cum se vede din originalul gramatei păstrat la Arh. St. București, *Mitropolia Țării Românești*, DLV/1. Observăm că în dos are o cifră arabă, 4, probabil din cancelaria patriarhală și o notă tergală în cîrlică cursivă: «lt. 1714. Carte patrierescă pentru mînăstirea Toți Sfinții să nu fie închinată».

39. Hurnuzaki-Iorga, *Ibidem*, p. 661, cu aceeași redacție ca la nota precedentă. Se pare că gramate asemănătoare a obținut Antim și de la ceilalți doi patriarhi, după cum atestă Nicolae Mavrocordat în confirmarea sa din 4 martie 1716, în care vorbește de «cartea sa cea cu 32 de capete ce au făcut însuși», întărută «cu hrisoavele a cîte 4 patriarși ai lumii și cu hrisovul sîntției sale». Cf. G. Potra, *op. cit.* p. 267—269. La fel confirmă și Ioan Mavrocordat la 11 iunie 1717. *Ibidem*, p. 272—275.

40. Hurnuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 2, p. 819—821. Măsura acesta, contrară aprobării precedente de către toți patriarhii, inclusiv Hrisant, surprinde. Teza canonică ar

Handwritten text in Church Slavonic script, including a large signature and several lines of text below it.

Pl. IX. Semnătura mitropolitului Antim Ivireanul pe hrisevul arhieresc din 25 martie 1714 pentru biserica Sfintul Dumitru din Gheorghişa

Din toate acestea, rezultă că mitropolitul Antim și-a fixat dorințele într-o «scrisoare arhierescă» (ἀρχιερατικὰ γράμμα) în care și-a așezat cele 32 capete. Aceasta a fost înaintată patriarhiei cu o cerere sau rugămintă (ἄξιωσις) pentru confirmare. Însă, din context, rezultă și noțiunea de «așezămînt», care figurează în redacția romînească, numit la început și în alineatul ultim «această cărțulue». Condic, cărțulue, așezămînt, scrisoare arhierescă și carte (în confirmările domnești), termeni întrebuiți pentru același act de voință, trebuie să aibă o explicație care nu poate veni numai din cauza limbii încă nefixată în ce privește terminologia.

Pînă la 24 aprilie 1713, mitropolitul Antim redactase mai întii *așezămîntul* cu cele 32 capete. Ulterior, a compus *scrisoarea arhierescă* pe care a trimis-o tuturor patriarhilor, cuprinzînd în ea substanța celor 32 paragrafe. Nu e de admis ca *așezămîntul* și scrisorile să fi fost scrise concomitent, căci încă nu începuse construcția și nu putea vesti ceva în proiect, pe de o parte, iar pe de alta, confirmarea patriarhului ecumenic din septembrie 1714 ar fi venit la prea mare distanță de timp. Presupunem că *scrisoarea arhierescă* va fi fost emisă 3—4 luni înainte de data confirmării ei. Confirmarea era așteptată, pentru că la mai puțin de două luni după primire, la 2 noiembrie 1714, Ștefan Cantacuzino acordă cele dintii mili pentru minăstirea «ce astăzi se zidește, se înalță și se înfrumusețează» în București⁴¹. Mult mai tîrziu, și anume după 20 iulie 1715, cînd Antim emite hrisovul arhieresc în care se vorbește tot numai de 32 capete, sau mai precis după 14 octombrie 1715, cînd Ștefan Cantacuzino confirmă însuși acest *așezămînt*⁴², mitropolitul redactează cele 8 capete adiționale. Cît despre «cap osebit», care are data 15 martie 1716, este limpede că vine după hrisovul din 4 martie 1716 al lui Nicolae Mavrocordat⁴³. Aceasta este cheia cronologiei celor trei părți ale *așezămîntului*.

În consecință, mitropolitul Antim a trebuit să aleagă termenii dintr-o redacție proprie grecească expediată patriarhilor, din redacția romînească tot a lui, făcută în condic pentru uzul minăstirii și din designarea în hrisoavele domnești. Alegerea termenilor nu a fost ușoară și de aceea întrebuițează cînd unul cînd altul. El știa că termenul *condic* este juridic, cu sensul de pravilă și acest caracter voia să-l dea acțiunii sale. Își dădea seama însă că nu are această calitate⁴⁴, mai ales că pentru minăstiri

trebui studiată; canonisții noștri să rejudece procesul și să lumineze acel «nu știm cum» al gramatei lui Ieremia.

41. Arh. St. București, *Episcopia Argeș*, XLVIII/23. Regestat de T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 396.

42. G. Potra, *op. cit.*, p. 264—266.

43. În cele trei hrisoave domnești amintite, *așezămîntul* e arătat priu «catalogul cel ce afierosește» (Ștefan Cantacuzino la 14 octombrie 1715), «cartea cea cu 32 capete ce-au făcut însuși» (Nicolae Mavrocordat la 4 martie 1716) și «cartea cea cu treizeci și doao de capele ce-au făcut-o însuși» (Ioan Mavrocordat la 11 iunie 1717). Cf. G. Potra, *op. cit.*, p. 265, 268, 273.

44. Indirect însă el și-o manifestă. Altfel nu ne putem explica de ce își sprijină scutul stemei sale nu pe două cîrji arhieresti, sau pe o cîrje arhierescă și o cruce, ci pe o cîrjă și un buzdugan, simbolul domniei, iar mitra are forma unei coroane imperiale. Tot

Antim Ivireanul
scrisorile sale

in nume marelui marelui Antim Ivireanul
scrisorile sale

Antim Ivireanul

Antim Ivireanul

scrisorile sale

in nume marelui marelui Antim Ivireanul
scrisorile sale

Antim Ivireanul

scrisorile sale

Antim Ivireanul

Antim Ivireanul

Antim Ivireanul

Pl. X. Semnătura popii Nicola pe hrisovul arhieresc din 20 iulie 1715 al lui Antim Ivireanul și seninul lui de recunoaștere pus pe trei acte din 1708 și 1710 scrise de el

erau reguli osebite, înscrise de obicei în *așezăminte*. Așezămîntul deci corespunde cel mai bine întregii lucrări și de aceea l-a pus în fruntea redacției românești ⁴⁵.

Manuscrisul așezămîntului pe care îl cunoaștem astăzi este sau nu autograful lui Antim ? Întrebarea s-a mai pus și unii au răspuns afirmativ, iar alții negativ ⁴⁶. Ceea ce se poate spune precis e faptul că între scrisul așezămîntului și scrisul hrisovului arhieresc este identitate absolută.

Dacă s-a alcătuit un așezămînt de ce a mai fost necesar un hrisov ? Desigur se vor fi iscat discuții în jurul conținutului neobișnuit al așezămîntului lui Antim. Ca să le curme, socotind în sprijin și confirmările patriarhale, mitropolitul îl sintetizează în hrisovul arhieresc din 20 iulie 1715. Credem chiar că acesta este mai degrabă o variantă românească a scrisorii arhieresti trimisă patriarhilor care poate va apărea cîndva în arhivele vreunui din cele patru patriarhii. Exemplarul cunoscut al hrisovului arhieresc este original și nu a putut fi emis decît în acest moment. În el, cît se poate de modest, se face cunoscut și scriptorul său : «Și s-au scris de mine Nicola ierei, notaresul mitropoliei» ⁴⁷. În consecință, amîndouă documentele au fost scrise de același scriptor, Nicola ierei.

Cînd au fost scrise de popa Nicola ? De bună seamă că hrisovul arhieresc, la data pe care o poartă, 20 iulie 1715, era scris după minuta autografă a mitropolitului. Semnătura monocondilă aparține evident scriptorului, dar sigiliul atîrnat, azi lipsă, îi garanta autenticitatea. Ne întrebăm dacă întărirea nu se va fi făcut prin bulă de aur, care l-a determinat pe emitent să-l numească *hrisov*, termen atribuit de obicei actelor domnești solemne ⁴⁸. Nu putem spune același lucru despre așezămînt. Nu încapă nici o îndoială că și acesta a fost copiat după autograful mitropolitului, posterior ultimei date pe care o poartă, adică după 15 martie 1716. A putut să fie semnat propriu de mitropolit ? Semnătura monocondilă nu este un indiciu sigur. Credem mai degrabă că și aici aparține

la această interpretare duce și introducerea globului cruciger din schița cu biserica sa atît în așezămînt, cît și în hrisovul arhieresc.

45. Asimilarea cu *Testament* făcută de unii editori nu este cu nimic justificată în cazul de față, decît dacă se interpretează simbolic.

46. Discuția la G. Ștrempel (*Antim Ivireanul, Predici*, p. 32—34), care îl consideră scris de preotul Nicola, inclusiv semnătura mitropolitului și ilustrațiile. Observăm că Nicola ierei, deși a scris pomelnicul mînăstirii din Cîmpulung, totuși nu era preot acolo, ci la mitropolia din București. Menționăm de asemenea că Ștrempel nu cunoaște hrisovul arhieresc scris de popa Nicola.

47. Această însemnare pusă în colțul de jos în dreapta a fost citită numai de primul editor, într-o revistă lipsită complet de circulație, iar Melchisedec, republicînd de acolo hrisovul arhieresc a omis-o și de aceea a rămas necunoscută. Iată prejudiciile pe care le cauzează științei omisiunile și descrierile necomplete din edițiile de documente, care pentru unii par neînsemnate.

48. Mitropolitul mai întrebuițează acest termen și la 25 martie 1714, hrisov arhieresc care are sigiliul aplicat (tipărit) sus în stînga, după moda patriarhală.

scriptorului⁴⁹. În tot cazul, copierea și ilustrarea lui erau încheiate când a intervenit moartea năpraznică a mitropolitului, septembrie 1716.

Hrisovul arhieresc reprezintă unul din cele mai prețioase monumente ale artei miniaturistice, care a înflorit pe pământul patriei noastre. Deocamdată, consider că popa Nicola nu este numai scriitorul, ci și artistul care le-a împodobit. Aceste miniaturi atestă o puternică influență a barocului și are pregnante reminiscențe ale renașterii italiene, alături de cele bizantine⁵⁰. Dacă Antim ar fi autorul lor, toate acestea rămân greu de explicat. Dacă el este numai propunătorul temelor realizate plastic, atunci Nicola ierei, care își zice și «notareș», ar putea să se fi format într-un mediu ardelenesc. Această problemă rămîne deschisă, dar ea nu trebuie ruptă de școala scriitoricească din Țara Românească, extrem de interesantă în tot secolul al XVII-lea.

3. Pînă acum, nu s-a stăruit asupra faptului că Antim Ivireanul și-a dat seama de importanța desenului topografic și ne-am mulțumit cu o simplă informare dată cîndva și preluată necritic de alți cercetători. De mîna lui avem cea dintîi schiță topografică⁵¹ ce cunoaștem în Țara Românească. E vorba de o însemnare din 1696, privitoare la moșia Negovani a Minăstirii Snagov, fostă între Valea Ursoaii și Valea Călugărească, al cărei hotar se stabilește acum prin șase măsurători sau trăsuri⁵². Documentul nu este cu totul necunoscut. Pe vremuri, numindu-l «o măsurătoare și planul moșiei Răpoaea», greșit citit așa, l-a dat în rezumat C. Erbiceanu⁵³. Din cauza aceasta, pe de o parte inexistentă Răpoaea a putut fi trecută între moșiile Minăstirii Snagov, iar pe de alta, cum era firesc, n-a putut fi identificată⁵⁴. În realitate, însemnarea lui Antim privește numai moșia Negovani, care era în hotar cu Ursoaia, iar pe schiță, cuvîntul *răpaos*, care de altfel este și în text, adică loc liber sau poate izlaz, a fost citit greșit *Răpoaea*.

49. Vezi reproducerea ei în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 769. Este asemenea cu semnătura 2 și 4 de pe planșa VIII.

50. C. Szász, *Arhivele în slujba cercetătorilor de istorie a artei*, în «Revista Arhivelor», an. V (1962), nr. 1, p. 57—59. O bună reproducere în culori a acestui minunat pergament, care se ruinează zi de zi, ar fi de cea mai mare trebuință pentru cultura noastră, ca și pentru istoria artei.

51. Și nicidcum «planurile uneia din moșiile mănăstirii (i. e. Snagov), Răpoaia». Cf. R. Albala, *op. cit.*, p. 41.

52. Autograful lui Antim la Biblioteca Acad. R.P.R., *Documente*, LXVIII/46. Copie și la Arh. St. București, ms. 351, f. 5, însă fără schița cartografică. Vezi anexa nr. 1 și planșele III și IV.

53. C. Erbiceanu, *Descrierea manuscrisurilor mitropolitului Antim Ivireanul...*, p. 1028—1029. Erbiceanu spune că pentru a se păstra subscrierea lui Antim și scrierea lui, o reproduce în facsimil. Dar facsimilul acesta nu se găsește reproduș în revistă, ca să se fi putut face un control direct și spre a se evita astfel interpretări ulterioare greșite. Când revine asupra chestiunii (*Didahii...*, p. XV și XXXVIII), dă facsimilul promis, dar el corespunde numai părții de jos a primei pagini, ca să pună în lumină semnătura grecească a lui Antim. Același facsimil este reproduș și de I. Bădulescu, *op. cit.*, p. 170. Din Erbiceanu, documentul e cunoscut și de Aft. Mironescu, *op. cit.*, p. 89 și de aci de R. Albala, *op. cit.* Această pagină micșorată o reproducem în planșa III, fig. 1.

54. N. I. Șerbănescu, *Istoria minăstirii Snagov...*, p. 149.

Deoarece este vorba de cea mai veche cartografiere în Țara Românească, stăruim puțin asupra condițiilor în care a luat naștere. Din documentele Mănăstirii Snagov, rezultă că la Valea Călugărului, Valea Călugărească de astăzi, se iscase un litigiu de hotar. Pentru aplanarea lui, la 2 mai 1696, Constantin Brîncoveanu, domnul țării, poruncește la 24 boieri adevăritori, luați de Antim, egumenul Mănăstirii Snagov, să meargă la fața locului să aleagă și să hotărască moșia Valea Călugărului, «ce se zice Ocina din apă și toată ocina de la Cîrciumari și de la Pătrărești» de a moșnenilor respectivi, să pună «pietri și semne după obicei» și să facă «scrisoare la miinile lor, ca să se știe cine pe unde va ținea». Se fixează ziua de 13 mai⁵⁵. E vorba de trei moșii diferite, în litigiul mai vechi, de se ajunsese acum la 24 boieri adevăritori. Pe noi ne interesează numai prima moșie, Valea Călugărului.

La data hotărîții, boierii se adună și fac cercetarea redactînd hotărîcirea la 14 mai 1696. Boierii hotarnici sînt aceștia : Radul vornic ot Drăgănești, Mihai clucer ot Netoți, Tatul căpitan ot Rîfov, Tănăsie logofăt ot Ceoceani, Radul căpitan Cîrstescul, Lovin pîrcălab ot Cozleci, Stoica Tigvosul ot Modinești, Radul Bozdruga ot tam, Dragul Belcii ot Ploiești, Gherghel ot Cătun, Ignat pîrcălab ot Zănoaga, Grozav pîrcălab ot Berceeni, Mihnea Anghelul ot Zănoaga, Dunea logofăt ot tam, Tudor logofăt sin Drosul ot tam, Oprișan iuzbașa ot Ploiești, Iane pîrcălab ot Albești, Ion Nebunescul, Smilea Trestiiianul, Stan Băbeanul, Nedelco Jugănarul, Stan Robul, Ivan căpitan Șopleșcul și Bucșă ot Negăși⁵⁶. Tot la 14 mai, Barbul comis, feciorul lui Pătrașco căpitan Bucșanul, mărturisește prin zapis că «moșu-mieu Barbul Mănescul și moașă-mea Neacșa» dăruiseră Mănăstirii Snagov 14 pogoane și jumătate vii în Dealul Ursoii, părăginite acum din nelucrarea călugărilor, dar descoperite în Dealul Negovanilor prin alegerea la care a luat și el parte, și reconfirmă dania moșului său⁵⁷.

Cu hotărîcirea în mînă, egumenul Antim se prezintă la domnie și, peste o lună, obține un frumos hrisov pe pergament, scris de Isar logofetelul, în care aceasta este transpusă aproape în întregime. În hrisov, se spune că cei 24 boieri hotarnici «s-au sculat de au tras această moșie den Poiana ce să chiamă Valea Călugărului dăspre drum pînă în Valea Ursoii, den hotar pînă în hotar și s-au aflat peste tot stînjăni 450 ; și dentr-aceștea ales-au partea sfintei mănăstiri dăspre Valea Călugărului a patra parte stînjăni 120 și s-au pus pîiatră. A dooa trăsură, iară den hotar pînă în hotar, peste tot aflatu-s-au stînjăni 400 ; dentr-aceștea ales-au sfintei mănăstiri a 4 parte iar despre Valea Călugărului stînjăni 100 și s-au pus pîiatră. A treia trăsură, înpotriva casii Drosului, aflatu-

55. Arh. St. București, *Minăstirea Snagov*, XXIV/12, orig. rom.

56. *Ibidem*, XXIV/13, originalul nu-e accesibil, de aceea dau lista boierilor adevăritori după hrisovul lui Const. Brîncoveanu, dat pe baza aceleia hotărîcicii, la 10 iunie 1696. *Ibidem*, XXIV/15. În condica Comisiei Documentale (*Ibidem*, ms. nr. 351, f. 2) multe nume sînt transcrise greșit.

57. Arh. St. București, *Minăstirea Snagov*, XXIV/14. Însemnarea grecească tergală arată mai precis că locul dat e lingă Negovani : ἡ ὁμολογία τοῦ κομῆσου Μπαρμπουλου διὰ τα 13 ποτῶνια ἀμπάλη ὁπου ἔδωκε εἰς τὴν βάλια Οὐρσοῖα πλησίον εἰς τὸν Νεγοβάνη.

se-au peste tot stînĵani 500 ; ales-au și sfintii mănăstiri iară a patra parte stînĵani 125. A patra trăsură aflatu-se-au peste tot stînĵani 250 ; ales-au și sfintii mănăstiri despre Valea Călugărului stînĵani 63. A cincea trăsură pre lîngă viile Oprii log., aflatu-se-au stînĵani 213 ; ales-au și sfintii mănăstiri iară a 4 parte despre Valea Călugărului stînĵani 53 și s-au pus pîiatră. A șasea trăsură, în capul moșii în predeal la răpaos, aflatu-se-au peste tot stînĵani 200 ; ales-au și sfintii mănăstiri despre Valea Călugărului stînĵani 50 și s-au pus 2 pietri în viile popei Ion Șchiaul. Și iar să fie sfintii mănăstiri și niște vii bătrîne care nu le-au [nu le-au] fostu ajunsu acum cu hotarul peste tot, ce rămîind o parte de loc în partea megieșască și neîndurîndu-se egumenul ce scrie mai sus pentru acela loc, ca să nu să stingă pomeana celui ce le-au închinat aceste vii la sfînta mănăstire, au căzut cu rugămîntea împreună cu acești 24 de boieri la moșneni, de au lăsat cu voința lor și au dat acele vii ocolnice sfintii mănăstiri să le îngrădească cu gardu, să fie vii înfundate. Și încă au mai dat și au mai dăruit și de la dînșii sfintii mănăstiri den viile cele bătrîne în jos pînă în capul moșiei den jos dăspre drum pînă în pîiatră stînĵani 5. Și au ocolit aceste toate puind semne precum mai sus arată»⁵⁸.

Cu ajutorul acestor documente, se poate data și însemnarea egumenului. Anume, el va fi redactat prima parte în zilele scurse de la porunca domnului pînă la cercetarea la fața locului, adică 2—13 mai 1696, probabil mai aproape de 13 mai, ca să prezinte concret hotarnicilor pretenția sa. Restul textului și schița însă avînd notat și locul dăruit de moșneni, nu au putut să fie scrise decît după ce avusese loc tranzacția cu aceștia. Ea a fost făcută să ajute la redactarea hotărniciei. În consecință, data ei nu poate să fie decît 13—14 mai 1696.

Din documentele citate și din însemnare, inclusiv prețioasa schiță, se pot scoate multe informații cu privire la trecutul moșiilor Valea Ursoaii, Valea Călugărului și Valea Negovanilor. Toate acestea, azi fac parte din comuna Valea Călugărească, important centru viticol, atunci ca și acum. În afară de acestea, se mai atestă și alte topice locale, ca Arva, Poiana și Șchiaul. Cît privește satul Rachieri de astăzi, credem că-și are începutul în «rachirîia» amintită numai în însemnarea egumenului Antim. Și aceasta contribuie la atestarea vechimii exploatării rachiului în acea parte. Că podgoria aceasta era vestită la acea dată, se vede și din faptul că mulți boieri din alte părți au vii aci, cum este comisul Barbul Bușșanul, Barbul Mănescul, Oprișan iuzbașa, Drosul pîrcălab, Cazan iuzbașa, Mihai spătarul, Oprea logofătul, după cum rezultă din însemnare și din hotărnicie. Fără îndoială că și boierii hotarnici, dacă nu toți, cei mai mulți sigur, vor fi avut vii în această podgorie⁵⁹.

58. *Ibidem*, XXIV/15. Hrisovul are numai văleatul 7204, adică 1696, însă dorsal este această adnotare: „† Ἀνθιμος ὁ τυπογράφος 7204 iunie 10». Vezi mai sus nota 23. Cum numai cel în cauză putea să știe data exactă de lună și zi (10 iunie 1696), înseamnă că sîntem în lața unui autograf al lui Antim însuși, care semnează aici grecește, cum semnase însemnarea amintită mai sus și reprodușă în anexa nr. 1. Vezi și planșa VII.

59. Sînt înclinat a crede că «partea lor din Călugăreni» cu «via de la Podgorie» (ΒΗΝΟΓΡΑΔΑ ΠΤ ΠΟΔΓΟΡΙΕ) din porunca lui Radu cel Frumos, de la 28 octombrie 1464, «vină-

Scrierea și emiterea documentelor în cauză s-a desfășurat așa cum am precizat. Se pune întrebarea dacă însemnarea cu schița este în întregime autograful lui Antim sau nu. În caz afirmativ, ea ar fi o prețioasă piesă de comparație cu celelalte manuscrise atribuite. La această concluzie se opune semnătura grecească și unele deosebiri grafice față de însemnările de pe actele Bisericii Toți Sfinții. De asemenea, și faptul că schița și celelalte însemnări de pe ea arată alt condei decît al textului însemnării.

Fără îndoială, nu trebuie să credem că un scriitor care este copist de meserie, are un singur mod de a scrie. Cu atît mai mult nu putem bănui unilateralitatea la un scriitor de concepție, cum era mitropolitul Antim. Numai idiotismele grafice pot da certitudinea de identitate la scrieri care aparent pot fi deosebite, după cum și apartenența la scriitori deosebiți a unui scris aparent identic. În însemnarea în discuție este sigur că semnătura și schița sînt de mîna lui Antim.

Din cele expuse pînă acum, rezultă în mod sigur că Antim Ivireanul a fost un om de inițiativă în multe domenii și un protagonist în probleme de arhivistică, bibliologie și topografie. Dar nu e cazul să ne oprim aci. Materialul comparativ pe care l-am putut acumula pînă acum ne permite să dăm unele sugestii în legătură cu arta caligrafică a mitropolitului.

4. Fără îndoială că prezintă un interes aparte constatarea dacă mitropolitul Antim a fost copist de manuscrise și bun caligraf. Aceasta nu se poate afirma cu certitudine, prin faptul că atîta vreme cît a fost tipograf, nu simțea nevoia scrisului ales, pentru că *scria* cu tiparul. Tot cu tiparul și-a promulgat el și poruncile arhieresti cele mai caracteristice. Mai mult, el a introdus și inovația sigiliului imprimat pe hîrtia hrisoavelor sale⁶⁹. De asemenea, dacă și-ar fi copiat singur textele pe care le tipărea, n-ar fi putut avea o activitate editorială atît de bogată. Apoi, vedem că, scriind grecește atît de cursiv, este de presupus că nu-și putea

riciul de la Podgorie cît este zeciuiala domnească de la vinul din satul Cernătești oricît este hotarul Cernăteștilor» din porunca lui Vlad Călugărul din 31 iulie 1487, și «dealul de vie de la Poiana ce se chiamă și Valea Călugărilor, a patra parte, cît se întinde ocina pînă în valea Teleajenului» din porunca lui Radu de la Afumați, sînt una și aceeași moșie. Porunca (în text сие повелѣние хрисовѣа господства мн) lui Radu de la Afumați (în *Documente*, nr. 34, sub data 1527 august—1528 decembrie) are data 7030 (= 1521—1522) cu spațiu și pentru alte cifre care n-au fost scrise (ruptura datorită putrezirii este mai jos), probabil că a fost cu sigiliu atârnat, de unde a ieșit formula dublă «porunca hrisov». La 10 iunie 1696, Constantin Brîncoveanu, confirmînd hotărnicia a 24 boieri, amintește de hrisovul lui Basarab voievod clîtorul, și de al lui Radul voievod cu anul 7030. Deci, pe lîngă faptul că aceeași dată se citește și atunci, reiese cert că cele trei nume reprezintă aceeași moșie. Din toate acestea, rezultă că era vie acolo încă înainte de 1464 și că regiunea viticolă era atît de întinsă, încît de pe atunci era socotită *podgorie*.

60. Cf. A. Sacerdoțeanu, *Cancelaria mitropoliei Țării Romînești și slujitorii ei pînă la 1830*, în «Glasul Bisericii», an. XVIII (1959) nr. 7—12, p. 574. Prin aceasta, el adoptă moda patriarhală de aplicare a sigiliului sus în stînga.

forma în scurt timp un scris și în românește, pentru că i-ar fi trebuit și în această activitate o perioadă de învățare, în cazul când nu putea folosi tiparul. Pe de altă parte, când a ajuns arhieru și a luat parte activă la viața politică a țării și și redacta atâtea lucrări și apărări, nu mai rămânea timp pentru migăloasa muncă de copist sau de caligraf. Acestea sînt premise de care trebuie să ținem seama cînd cercetăm scrisul său.

Trebuie să considerăm ca sigur faptul că mitropolitul Antim, ca om de cultură, s-a format în limba greacă. În consecință, în această limbă s-a manifestat mai cu înlesnire și în scris. Faptul că primele lui semnături sînt în grecește o atestă pe deplin. Dar acestea sînt puține. Două se cunoșteau mai dinainte : "Ανθιμος — cum semnează notița de la Negovani în luna mai 1696, — și ὁ Ῥίμνηκου "Ανθιμος — cum semnează ca episcop de Rîmnic⁶¹. În cea de-a treia, cunoscută acum întîia oară, își arată calitatea de tipograf, "Ανθιμος ὁ τυπογράφος, în dosul unui hrisov din 10 iunie 1696, al lui Constantin Brîncoveanu, tot pentru Negovani⁶².

Credem că nu greșim dacă recunoaștem tot scrisul grecesc al lui Antim și pe unele zapise, cum e pe însemnarea din 1696 : χοτάρι τοῦ Νεγοβανίου (hotarul la Negovani) și alături de rezumate românești la 21 martie 1715 : ὁμολογία τῆς πίνιτζας πόσα ἀγοράστη (zapisul pîniiței care s-a cumpărat), și cu probabilitate, la 18 mai 1713 ; τὰ ἀ[μ]πέλια τοῦ τάντζουλου πογόνια (viile lui Danciul, poșoane)⁶³.

Din toate acestea, reies unele caracteristici care trebuie observate. Mai întîi, o ușoară tendință de ascendență a rîndului pînă la 4—5 grade, scrisul este tocat și are ligaturi de 2—3 litere. Înclinarea literelor spre dreapta față de baza liniei nu este constantă, oscilînd între 10—20 grade. Ca idiotisme grafice, remarcăm modul cum sînt puse accentele și spiritele, îngroșarea traseului literelor la scoboririle de la stînga la dreapta și virful de igliță la sfîrșitul traseelor subpasanțelor. De asemenea, este caracteristic nodul pescăresc al literei *m*. În general, ductul scrisului este sigur, iar depasantele și subpasantele constante. Ansamblul scrisului este armonios. Din acestea, rezultă că scrisul grecesc era folosit cu îndemîinare.

Venit în țară, Antim a trebuit să folosească altă limbă, scrisă în alt alfabet, adică românește. Texte autografe sigure în această limbă cunoaștem prea puține, deși i s-au atribuit monumente grafice importante. În cercetarea noastră, sîntem deci obligați a ne referi la acelea care, cu oarecare certitudine, pot fi socotite ale lui.

61. Ambele cunoscute de C. Erbiceanu. Ca episcop de Rîmnic, mai semnează grecește mărturia din 25 octombrie 1706. Arh. St. București, *Episcopia Rîmnicului*, LXXXV/11. Să se compare cu cea publicată de Erbiceanu după un act din 1707, pentru a se vedea deosebirea în reproducerea ligaturii *μ* și a accentelor, deosebiri datorite probabil xilografului.

62. Arh. St. București, *Mînaștirea Snagov*, XXIV/5. Nota dorsală a lui Antim a fost adăugată în trei rînduri cu alte note tergale, reproduce de noi împreună. Vezi planșa VII, fig. 2. E îndoielnic dacă διὰ τὸ Νεγοβάνι îi aparține tot lui.

63. Vezi planșa VII, ultimele trei însemnări. Cele două din urmă corespund cu rezultatele românești nr. 3 și 12 din anexa nr. 5. Vezi planșa VI, fig. 2, col. I și fig. 4, col. II.

În primul rînd vin semnăturile în alfabetul cirilic. Nu cunoaștem pînă acum semnături romînești ale lui Antim ca tipograf și ca egumen la Mînăstirea Snagov. Însă ca episcop de Rîmnic, vedem că semnează și romînește. Astfel, îl întîlnesc la 15 iunie 1707 ca «Anthim episcop Rîm.», semnînd autograf în sepie⁶⁴. Se vede aci că este în căutarea unei forme grafice mai expresive.

Semnăturile ca mitropolit sînt cunoscute și impresionează prin ductul lor monocondil⁶⁵. Adăugăm și noi patru variante, din : 1 mai 1709, 15 februarie 1710 (numai cu inițiale), 5 mai 1713 și ultima, cea mai solemnă din cite se cunosc, din 20 iulie 1715, pe hrisovul său arhieresc⁶⁶. Aceasta este o variantă a semnăturii din 25 martie 1714, de pe hrisovul arhieresc pentru biserica Sfîntul Dumitru din Gherghița⁶⁷. Multe din formele grafice ale semnăturii ca episcop evoluează artistic în acestea⁶⁸.

Caracteristicile pe care le-am întîlnit la semnăturile grecești sînt evidente și aici. Să se observe mai ales semnătura ca episcop de Rîmnic, unde intervine inovația cu două puncte și semnul de recunoaștere, care se vor dezvolta în semnătura lui ca mitropolit.

În afară de semnături, pentru analiza scrisului cirilic al lui Antim, ar trebui să plecăm de la autograful său din Condica Sfîntă, scris la alegerea ca episcop de Rîmnic. Aceasta ar constitui o prețioasă piesă de comparație, dar originalul nu-l mai avem, deci nu avem nici certitudinea că reproducerea pe care o cunoaștem este întru totul fidelă. Cu toate acestea, apar aci caracteristice care nu pot fi trecute cu vederea, mai ales dacă ținem seama de emotivitatea cu care a scris egumenul snagovean ridicat la treapta arhieriei.

Dar, pe lîngă acest autograf, de ținut în seamă și în forma în care îl avem, am atribuit lui Antim și schița anexată la însemnarea din 1696, cum și indicația scrisă pentru legătorul Evangheliei georgiene, ca să nu mai amintim de însemnările sale de pe acte. Oricum, înseamnă că avem

64. Arh. St. București, *Episcopia Rîmniceului*, LXXXV/2. Semnătura e de 85 mm. lungime. Aoful e publicat integral de A. Sacerdoțeanu, «*Catarii* la Rîmniceul vîlcii, în «*Mitropolia Olteniei*», an. XIII (1961), nr. 5—6, p. 329.

65. Melchisedec, *Didahiile*, II (1889), p. VI, spune că are cunoștință de trei semnături și reproduce una fără a arăta depozitul originalului. Am izbutit să le identific și le reproducem acum la scară redusă. În «*Biserica Ortodoxă Romînă*», an. LXXIV (1956), nr. 8—9, sînt reproduse semnăturile din Așezămînt (p. 769), de pe un manuscris din 1709 (p. 775), alta identică cu cea din Așezămînt (p. 795) și numai «*Anthim*» pe Evanghelia gruzină (p. 843).

66. Originalele sînt la Arh. St. București, *Mitropolia Țării Romînești*, VIII/23 (semnătură de 138 mm. lungime), VII/16 (50 mm. l) și VII/18 (140 mm. l) și Stuluri 13 (230 mm. l.). Vezi planșa VIII. Am reprodus și ultimele rînduri din textul actelor ca să se observe semnul de recunoaștere al scriitorilor lor, din care două sînt identice.

67. Arh. St. București, *Mitropolia Țării Romînești*, VI/23, cu semnătură de 265 mm. lungime. Vezi planșa IX.

68. Fără îndoială că majoritatea semnăturilor monocondile solemne trebuie să le atribuim scriitorilor care le perfecționează forma autentică.

un material comparativ mai bogat. Pentru o mai ușoară înțelegere din toate, extragem semnele grafice mai caracteristice și le reproducem în această tabelă sinoptică ⁶⁹ :

	I	E	G	T	T
a	α	α	α	α	α
d	δ	δ	δ	δ	δ
m	μ	μ	μ	μ	μ
p	π	π	π	π	π
c	ϰ	ϰ	ϰ	ϰ	ϰ
ca	κα	κα	κα	κα	κα
i	supra scrie ι	ι	ι	ι	ι
r	ρ	ρ	ρ	ρ	ρ
Semne de recunoaștere					

Tabel comparativ al scrisului lui Antim Ivireanul

În toate, identitatea formelor grafice este perfectă. Litera M pare totuși deosebită în notele tergale și arată o perfecționare estetică. Cum însă gestul grafic pentru M din cele trei coloane precedente este identic cu cel pentru T și Ș, nu încapе îndoială că aparține aceluiași scriptor.

În toate aceste însemnări, numai aparent deosebite în ansamblu, sînt numeroase elemente comune. Toate cele arătate la semnături se păstrează și aici. Apare însă evidentă trecerea de la scrisul grecesc la cel cirilic. Literele κ, α, λ și ϰ din schița topografică sînt grăitoare. Este vizibilă și tendința spre simplificare și cursivitate.

Pare cu totul deosebit scrisul din notița pe Evanghelia georgiană, care pare să fie scris într-un moment de mare agitație, nervos. Totuși, gestul cum scrie literele aruncate deasupra, vultele literelor depasante

69. Exemplele sînt luate pe cale fotografică, deci nealterate, însă n-am putut păstra mărimea din original. În col. I sînt litere de pe schița topografică în E din mărturia alegerii de episcop, în G din însemnarea pentru legătorul Evangheliei georgiene, iar în T. T. din notele tergale.

și subpasante și cirligele de igliță amintite, arată că acest scris nu trebuie să-l atribuim altuia.

În însemnările tergalie amintite, literele cifră, scrise cu cerneala sa obișnuită, sepia, se caracterizează prin virgula care le urmează de regulă și prin semnul de numeral trasat printr-un fel de cruce înclinată. Acestea îl apropie de autograful din *Condica Sfântă*.

Scrisul însuși are idiotisme grafice, care-i aparțin numai lui, ca de pildă : *д, А, λ, м, н, п, ш, пп, к*, făcute din două trăsături de condei, dar mai ales cum pune spiritele și accentele, cum și literele suprascrise. Între acestea, nota dominantă o are *і*, scris ca în subscrierea din *Condica Sfântă*, adică două gesturi energice, puse apăsător pe hîrtie, și *r* suprascris. Ceea ce îi aparține, fără putință de tăgadă, este însă semnul de recunoaștere sau de închidere, format din două volute ovale, culcate, tăiate de un *z* vertical.

Din toate aceste exemple, ca linie generală a scrisului, se observă tendința de tocarea a cuvîntului, descompunerea grafică a literelor, forma lui *і* suprascris, compus din două trăsături senestrohire și existența semnului de recunoaștere. Acestea sînt trăsăturile caracteristice ale scrisului lui Antim Ivireanul, cu care se pot compara orice alte manuscrise presupuse că ar fi de mîna lui.

În concluzie, ținem să precizăm că scriitorul Așezămîntului și al hrisovului arhieresc nu este mitropolitul Antim, ci popa Nicola, logofăt al mitropoliei și, în ultimul timp, preot al Bisericii Toți Sfinții, azi Antim⁷⁰. De la acesta ne-au rămas multe manuscrise scrise atît în cursiva timpului⁷¹, cît și în libraria ajunsă la o perfecțiune umanistică⁷². În mare parte, acest scris a fost atribuit mitropolitului Antim, dar el nu are caracteristicile acestuia⁷³.

Chiar dacă se va dovedi că unele din manuscrisele atribuite mitropolitului Antim nu-i aparțin, importanța lui culturală nu va fi cu nimic scăzută. Conținutul onora din aceste lucrări, îndrumarea pentru alcătuirea altora și inițiativa copierii lor sînt și rămîn opera marelui mitropolit. Prin acestea, el ocupă loc definitiv, nu numai în istoria noastră culturală, ci și în a altor popoare la care au mers cuvîntul său, ucenicii săi, tiparul și cartea sa.

(Va continua)

AURELIAN SACERDOȚEANU

70. Ni s-a păstrat pomelnicul lui în pomelnicul bisericii Antim, cu următorul cuprins : «Nicola erei, Ecaterina prez. cu părinții și Răzmiriță, Pauna, Țigănuș, Maria, Dumitrașco, Stoică, Zmaragda, Safta, Costandin, Barbul, Mihail», Arh. St. București ms. nr. 745, f. 160 v.

71. Vezi scrisul în planșele VIII (fig. 2 și 4), IX și X, finale de documente.

72. Cum este Așezămîntul și hrisovul arhieresc.

73. Scrisul său, ca și al contemporanilor săi, este caracteristic vremii și ar merita o cercetare paleografică specială, contribuție la istoria scrisului românesc.

PREOCUPĂRI SOCIALE ÎN SCRISUL LUI VARLAAM, ANTIM IVIREANU ȘI DOSOFTEI

S-a remarcat că predicile apărute în literatura noastră veche au — pe lângă meritul de a fi printre primele documente de limbă românească, și pe acela al «răspîndirii unor idei laice», în legătură cu viața. Cu alte cuvinte, literatura noastră omiletică veche, în afară de conținutul ei privitor la înfrinarea viciilor, la înfrățirea oamenilor și la ajutorarea aproapelui, înfățișează și o serie de detalii referitoare la viața poporului și starea socială contemporană¹.

Poate acesta a și fost unul din motivele care au determinat publicarea în timpul din urmă a unora din aceste opere omiletice vechi.

Vom înfățișa în cele ce urmează unele fragmente de natura aceasta din scrisul Varlaam, Antim Ivireanu și Dosoftei. Spre deosebire de *Cazaniile* lui Coresi (1564 și 1581), cea de la Govora (1642) și de la Mînaștirea Dealu (1642), *Cazania lui Varlaam* apare serios preocupată de nevoile și realitățile acelora pentru care a fost scrisă. Și, îndeosebi, omiliile tematice ale acestui ierarh, adaptîndu-se mai ușor la condițiile înconjurătoare, prezintă viața celor umiliți și săraci, căci pentru ei, care erau veșnic «dosădiți»² și «obidiți»³, au fost scrise. În scrisul

1. Patriarhul Nifon și reorganizarea Bisericii Țării Românești în veacul al XVI-lea, în «Istoria Bisericii Romine», vol. I (... 1632), București, 1957, p. 304—36; Dar Simonescu, *Tirgoviștea, centru cultural tipografic*, în «Glasul Bisericii», an. XVII (1958), nr. 4, p. 830—835; Virgil Molin, *Despre diaconul Coresi* (La 400 de ani de la începutul activității de la Brașov și de la tipărirea primei cărți românești), în «Glasul Bisericii», an. XVII (1958), nr. 7—12, p. 632—656; *Istoria Romîniei*, vol. II, București, 1962, p. 179—180.

2. Al Lapedatu, *Politița lui Radu cel Mare*, în «Lui I. Bianu — amintire», București, 1913; P. P. Panaitescu, *450 de ani de la prima tipăritură în Țara Românească*, în «Călăuza bibliotecarului», an. XI (1958), nr. 7, p. 23; Dan Simonescu, *art. cit.*; Dan Simonescu, *Puncte de vedere pentru aprecierea literaturii romine religioase medievale*, în «Glasul Bisericii», an. XVII (1958), nr. 4, p. 344—358; Al. Piru, *Literatura romînă veche*, București, 1961, p. 13; *Istoria Romîniei...*, p. 179.

3. Pr. Nicolae M. Popescu, *Rolul Bisericii în trecutul poporului român din punct de vedere cultural și național*, București, 1909; N. Carlojan, *Istoria literaturii romine vechi*, II, București, 1942, p. 104—113; Al. Rosetti, *Istoria limbii romine*, VI, 1946, p. 269; Șt.

său, Varlaam manifesta o statornică preocupare pentru aprecierea vieții acestora. Și lor, mai mult decât celor bogați, li se cuvine cinste. Revendicată în numele celor mulți, această cinste este echivalentă la Varlaam, cu demnitatea de om. În acest sens, textul următor este concludent : «Ce folos este frații mei de vom cinsti pre cei bogați, iar pre cei mișei (săraci) vom obidi și-i vom dosădi ? Ian spuneți-mi, care ne asuprese pre noi, mișei (săracii) au bogați ?... Cari ne trag la giudețe, cari ne dosădesc, cari ne obiduesc, săracii au bogați ? Pururea de cei bogați sintem asupriți. Pentru aceaia, săracii mișei, neputernicii se cade mai mult a-i socoti»⁴.

Mai mult, textul citat descoperă nu numai viața grea a poporului de rînd, ci și cauza care o generează. Astfel, asuprirea celor săraci de către cei bogați, rezultat firesc al orînduirii sociale feudale, este o constatare tragică făcută de Varlaam. Față de această situație neplăcută el își exprimă mîhnirea, folosind o dureroasă comparație, cînd spune : «Parcă mai multe asupreli sînt între noi creștinii decât între păgîni»⁵.

Mîhnirea lui Varlaam este cu atît mai mare cu cît contrastul dintre convingerile religioase și practicile creștine ale celor bogați este mai evident, cunoscut fiind faptul că învățătura creștină cere egalitatea tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu.

În orînduirea socială feudală bogățiile țărilor romine se găseau în mîna clasei stăpînitoare — voievozi, boieri și instituții bisericesti — care deținea moșii întinse și sate întregi. O aluzie tipică, privind nedreptatea socială provenită din lăcomia feudalilor, stăpîni pe sate și oameni, face Varlaam în textul ce urmează : «Cînd petreace omul în fum atunci îi lăcrămează ochii și de iuteala fumului doru-l ochii și orbăsc. Iară dacă iase la văzduh curat și la vreme cu senin, de să plimbă pre lîngă izvoare de ape curătoare, atunci sîntu mai veseli ochii și mai curați și sănătate dobîndesc

Ciobanu, *Istoria literaturii romine vechi*, I, București, 1947, p. 259, 276, 289; *Antologia poeziei rominești*, București, vol. I, p. 76; G. Strempele, *Sprîjinul acordat de Rusia țiparului rominesc în jumătatea a doua a secolului al XVII-lea*, în «Studii și cercetări de bibliologie», vol. I, 1955, p. 29; L. Onu, *În legătură cu problemele limbii literare*, în Steaua», 1955, nr. 6, p. 117—121; nr. 7, p. 99—103; nr. 9, p. 100—106; nr. 12, p. 107—110; St. Pascu, *Contribuții la istoria începutului scrisului rominesc*, în «Cercetări de lingvistică», I, Cluj, nr. 1—4, p. 79—80; Pr. S. Porcescu, *Locul mitropolitului Variam în Biserica Ortodoxă și în viața culturală a poporului român*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XXXIII (1957), p. 856; Dan Simonescu, *Puncte de vedere pentru aprecierea literaturii romine...*, p. 344—358; Idem, *Tirgoviștea centru cultural tipografic...*, p. 830—845; A. Z. N. Pop, *La premiere livre roumaine*, în «Revue roumaine», București, 1959, p. 126—128; Chițu I. Viorel, *Insemnătatea Cazaniei lui Varlaam*, în «Glasul Bisericii», an. XIX (1960), nr. 9—10, p. 727; Dan Simonescu, *Problema originii limbii literare romine și cărțile bisericesti*, în «Studii Teologice», an. XIII (1961), nr. 9—10, p. 552—565; Șerban Cioculescu, *Patru sute de ani de la apariția tetraevangelului lui Corezi*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXIX (1961), nr. 12, p. 161; Barbu Teodorescu, *Circulația vechii cărți bisericesti. Contribuție la un catalog cumulativ*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 171; Al. Piru, *Literatura romînă veche...*, p. 135—147; *Istoria Romîniei...*, p. 178—179.

4. Cărțile de ritual respective; V. Costăchel, P. P. Panaitescu și A. Cazacu, *Viața feudală în țara Romînescă și Moldoava* (secolele XVI—XIX-lea, București, 1959, p. 516.

5. Varlaam, *mitropolitul Moldovei...* f. 271; *Cazania, 1643*, ed. J. Byk, București, 1943; Cazania din duminica a XI-a după Rusalii; Chițu I. Viorel, *art. cit.*

din văzduh curat. Așa și noi fraților, deacă trăim în fumul păcatelor lumii acesteia, întru mănăcări fără măsură și în beții, în lăcomia avuției aurului și argintului satelor și vecinilor, atuncea și noauă foarte lăcrămează ochii sufletului nostru și de iuțimea aceluși fum înșelătoriu, durere și orbire foarte cumplită rabdă ochii noștri»⁶.

Este de observat că Varlaam, abordînd problema relațiilor dintre credincioși, ajunge la concluzia că păcatul lăcomiei generează, printre alte păcate, și pe cel al nedreptății sociale. Pasajul citat, depășind sfera unei morale religioase sau didactice, este expresia raporturilor dintre credincioși, privind comportarea lor în viață.

Pentru rezolvarea acestor probleme ale vieții, Varlaam, potrivit concepției vremii, atrage atenția celor bogați spunînd: «Dacă te-a îmbogățit Dumnezeu, n-a făcut-o ca să asuprești săracii»⁷. Dimpotrivă «agonisita ta să o cheltuești pentru... sărmani, pentru ceea ce cad în nevoi și în sărăcii»⁸.

Neîndeplinind deci porunca bisericească a milosteniei, cei bogați «să socotească ce-i va ajuta mîndria, cînd va sta asemenea cu cei ce i-a asuprit și i-a năpăstuit»^{8*}. Căci «acolo... înaintea noastră... stau-vor nemilostivirile noastre, vrăjmășiile, apucăturile, pradele săracilor și sărmanilor»⁹. Și, acuzatorii noștri înaintea lui Dumnezeu sînt: «lăcrimile și suspinele săracilor, argaților și lucrătorilor, cînd sînt asupriți și munca lor neplătită»¹⁰.

Didahiile lui Varlaam alcătuite cu multă libertate, profund originale și denotînd o importanță plină de demnitate, conțin stăruitoare și curajoase referiri la împrejurările concrete ale vremii. Rostite la sărbători mari, fie la București, fie la Tîrgoviște, predicile lui Antim Ivireanu iau în considerație publicul cărui se adresează și caută să-l educe conform cu trebuințele lui. Antim Ivireanu își îndreaptă de la început admirația și simpatia către cei mulți și către viața lor. Orientarea lui Ivireanu era deci pozitivă tocmai prin faptul că corespunde năzuințelor maselor populare, după care s-a călăuzit. Viața reală și problemele vieții materiale capătă la acest ierarh o importanță deosebită. Predicile lui, cînd este vorba de viața poporului, sînt învățături dictate de împrejurări particulare, concret istorice, de comandamente, în mare parte laice. Antim Ivireanu s-a făcut ecoul năzuințelor poporului și s-a solidarizat cu cel care gemea sub dublul jug al boierilor și al turcilor¹¹. Astfel, cu prilejul în-

6. *Varlaam, mitropolitul Moldovei...*, f. 160; Cazana din duminica a III după Rusalii; Dan Simonescu, *Punct de vedere pentru aprecierea literaturii romine religioase medievale...*, p. 344—353.

7. *Varlaam, mitropolitul Moldovei...*, f. 273; Cazania din duminica a XI după Rusalii.

8. *Ibidem*, f. 279; Cazania din duminica a XII după Rusalii.

8* *Ibidem*, f. 274; Cazania din duminica XI după Rusalii.

9 *Ibidem*.

10. *Ibidem*.

11. Al. Piru, *Antim Ivireanu în literatura romină veche*, Ed. pentru literatură, București, 1961, p. 292; Gabriel Strempele, *Predici (Antim Ivireanu)*, Ed. Acad. R.P.R., 1962, Introducere, p. 5—61; Radu Albala, *Antim Ivireanu*, Ed. Tineretului, 1962, p. 62, 73, 103, 106.

scăunării sale ca mitropolit, într-o cuvîntare¹² izvorită din adîncă-i dragoste față de om, el identifică viața lui cu cea a poporului, peste care era chemat să păstorească. El constată cu amărăciune că turma credincioșilor este «împresurată de atîtea nevoi și scîrbe, ce vin totdeauna, neîncetat, de la cei ce stăpînesc pămîntul acesta».

Preocupat de grija ușurării vieții credincioșilor, Antim Ivireanu, în aceeași cuvîntare, îi asigură că le va fi «mingîiere la scîrbele robiei cei vavilonești a lumii aceștia» și «dimpreună să pățimesc cu dumnea-voastră la toate cît va aduce ceasul și vremea, pentru care lucru am datoriat să priveghez cu osîrdie și fără de lene zioa și noaptea și în tot ceasul». Este ușor de constatat că acestea sînt aluzii directe la viața poporului, alături de care Antim Ivireanu se angaja să fie în toate nevoile și aspirațiile lui. Mai mult, se constată de aici că Antim Ivireanu privește cu ochiul contemporanului — aproape de evenimente, cu observația îndreptată spre un înalt umanism, spre perspectivele vieții sociale și îndeosebi spre oameni.

Repetînd aceste greutăți, el se face părtaș la ele, cum însuși iarăși spune : «Încăș poate să zică fiește care din voi, în gîndul său, dară noi avem nevoi grele asupra noastră și nu putem să facem aceste ce zici, ci eu zic că iaste așa și crez, numai că la greul acesta sînt și eu părtaș și într-acel jug ce trageți voi, trag și eu, dar n-am putere să zic, nici să gîndesc așa»¹³.

În altă parte, tot în același sens, spune despre «neașteptatele pagube, înfricoșările vrăjmașilor, supărările, necazurile, jafurile, robiile și dările cele grele și nesuferite¹⁴, iar mai jos adaugă : «...toți pățimesc, toți sînt în scîrbe, toți supuși sub jugul cel greu al nevoii»¹⁵.

Un mare merit are Antim Ivireanu în identificarea cauzelor acestei tragice situații. Cu un lung și luminos orizont intelectual, orientat spre o bună observație a vieții, el demască pe dușmanii tuturor relexor. Pe aceia care «sînt pricina răutății îi știu cine sînt, ca cum mă știu pre mine, unii de aicea și alții din altă parte»¹⁶, «... sînt lupii văzuți și nevăzuți»¹⁷, spune el, adică boierii și turcii.

Suferința poporului și lupta pentru scuturarea jugului boieresc și turcesc formează fundalul pe care se profilează realismul predicilor lui Antim Ivireanu.

Istoria noastră consemnează că în vremea aceea, se dezvoltă în chip considerabil o pătură subțire de mari boieri în frunte cu Cantacuzinii.

12. «Aciasta o am zis cînd m-am făcut mitropolit», la G. Strempele, *op. cit.*, p. 71—77 ; Al. Piru, *Literatura romînă în perioada feudală...*, (1400—1700, în Limbă și literatură, vol. V, 1961, p. 130—131 ; Idem, *Antim Ivireanu în literatura romînă veche...*, p. 292 ; G. Strempele, *op. cit.*, p. 17 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 72.

13. Predică la duminica vameșului, la G. Strempele, *op. cit.*, p. 97 și p. 56.

14. Predică la Sfințul Dumitru la G. Strempele, *op. cit.*, p. 56.

15. Predică la Sfințul Dumitru la G. Strempele, *op. cit.*, 228 și p. 56.

16. Scrisoarea la leat 7220 (1712), în luna ghenarie, în 13 zile, la G. Strempele, *op. cit.*, p. 297 ; Radu Albala : *op. cit.*, p. 144—145.

17. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, București, 1915, p. 182 ; Radu Albala : *op. cit.*, p. 106.

Abuzurile pe de o parte și privilegiile acordate de domni pe de altă parte au creat acestor boieri o excepțională situație materială, generând astfel grele consecințe pentru țărani, ale căror drepturi au fost desființate, satele lor ocupate și ei aserviți¹⁸, în afară de aceasta, cererile mereu sporite ale turcilor și setea de bani a lui Constantin Brîncoveanu au supus clasele de jos la o excesivă exploatare fiscală¹⁹.

Toate acestea nu scapă lui Antim Ivireanu și ca atare nu le trece sub tăcere. De aceea predicile lui dezvăluie numeroase aspecte ale vieții, constituind astfel un interesant izvor de informație economică, politică și socială, privind Țara Românească din primele decenii ale veacului al XVIII-lea.

Nedreptatea socială atingând apogeul în acest timp, literatura omiletică a acestui ierarh este o mărturie vie, clocotind de revoltă împotriva rapacității clasei exploatare. Și nu se exagerează, dacă se afirmă că Antim Ivireanu este singurul ierarh român care a îndrăznit să înfrunte boierimea pentru spolierele ei. El se ridică, hotărît, împotriva inegalităților sociale și iată ce spune într-o frumoasă aniteză :

«Nu se cuvine lauda și cinstea numai oamenilor celor mari și bogați, căci sînt vrednici de aceasta și cei mici și smeriți. Că măcar că cei mari strălucesc cu hainele cele de mult preț și cei mici n-au cu ce să-și acopere trupul ; cei mari se odihnesc pe așternuturi moi și frumoase și cei mici să culcă pe pămîntul gol și pã pae ; aceia însoțiți cu mulțime de sluji, iar aceștia lipsiți, pustii și de ajutor și de prieteni ; aceia între rãsfățari și între bogății și aceștia între primejdii și între întristăciuni ; însă, cu toate aceste măriri despărțite, nu se cuvine celor mici mai puțină cinste decît aceia ce se cuvine celor mari și bogați ; nici iaste cu dreptate celor mari să li se închine lumea și pre cei mici să-i batjocorească»²⁰.

Altă dată apostrofează cu asprime pe boieri pentru jafurile, nedreptățile și tratamentul neomenos la care supuneau țărănimea și demascîndu-i «nu pregetă să le înfiereze sistemul de exploatare și metodele de impilare folosite»²¹. Să-l ascultăm : «Dară tu, căci urăști pre fratele tău atît cît nici în ochi nu vrei să-l vezi, ci-i porți pizmă și-l zavistuiesti pre la unii și pre la alții, ca să-i faci pagubă și să-l supui și să-l sărăcești, tu, adevărat, nu ești creștin, nici om pre pămînt, ci ești singur satana»²². Să-l ascultăm iarăși :

18. G. Strempele, *op. cit.*, p. 6.

19. C. C. Giurescu, *Istoria Romîniei*, vol. III, partea a II-a, București, 1946 ; H. Chircă, *Veniturile visteriei lui Constantin Brîncoveanu după condicta visteriei*, în «Studii și materiale de istoria medie», vol. I, 1956, p. 231 ; M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Romînești în secolele XV—XX*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. II, 1957, p. 7—45 ; Idem, *Fazele exploatarei Țării Romînești de către Poartă*, în «Studii», 1958, nr. 2, p. 59 ; G. Strempele, *op. cit.*, p. 6—7.

20. Predică la Soborul Sfinților Ingeri, la G. Strempele, *op. cit.*, p. 231—232 și p. 58—59.

21. Istoria literaturii romîne. Institutul de istorie și folclor al Acad. R.P.R., Ed. E.S.P.L.A., București, 1952, p. 42 ; Aurel Gheorghiu, *Tirgoviștea în trecutul culturii romînești*, în «Glasul Bisericii», an. XIX (1962), nr. 5—6, p. 471—482.

22. Predică la Sfințul Nicolae, la G. Strempele, *op. cit.*, p. 241 și p. 59.

«Noi ne pizmuim, ne zavistuim, ne pohtim răul unul altuia și mijlocim în tot chipul să ne păgubim unul pre altul nu numai de avere, ci și de cinste»²³.

Antim Ivireanu cunoaște însă foarte bine cauza majoră a tuturor relelor. «Turcii care ne-au încărcat cu dările cît este preste puțința săracilor și nu mai conteșe cu cerutul»²⁴ sînt dușmanii vieții poporului nostru. Prin cuvintele : «...să scuipăm pizma, să stingem pohta izbîndirii (parvenirii), să gonim de la noi gura cea vicleană și buzele huloitoare să lepădăm de la noi»²⁵. Antim Ivireanu îndeamnă poporul la unire, în vederea scuturării nesuferitei asupriri. «Că de nu vom face aceasta acum cînd avem atîtea pilde înaintea ochilor noștri»²⁶ el sesizează și momentul potrivit pentru această acțiune. Și, acest moment îl vede Antim Ivireanu printr-o politică de apropiere cu Rusia «căci de Dumnezeu încununatul și prea marele rege Petru Alexeevici și împărat a toată Rusia mare, mică și albă și altor multe părți de la răsărit și apus»²⁷, începuse să popularizeze toate nădejtile celor care, și în țările romînești, gemeau sub sălbatica asuprire turcească. Luptînd pentru independența țării, într-un moment nodal al istoriei universale și situîndu-se pe poziția unei politici de apropiere cu Rusia, Antim Ivireanu se situa pe însăși poziția maselor populare. Cuvintele : «...să vă fiu de mîngiere la scîrbele robiei cei vavilonești a lumii aceștia»²⁸ deslușesc crezul unui patriot hotărît să facă tot ce-i stă în puțință pentru a lupta alături de masele populare împotriva jugului otoman. Călăuzit deci după năzuințele maselor populare, Antim Ivireanu se situează de la început în tabăra celor care erau de partea rușilor, împotriva turcilor, spre marea supărare a boierimii filo-turce²⁹. Antim Ivireanu era convins că masele populare erau adevărații opozanți ai stăpînirii turcești, la care era necesară alianța cu Rusia lui Petru cel Mare³⁰.

Antim Ivireanu adaugă dorinței unei vieți mai bune și alt aspect realist și anume cel moral. Astfel, predicile lui sînt menite să îndrepte și stările de lucruri ce contravin moralei creștine și eticei sociale³¹. Dovedind o bună observație a vieții, ale cărei racile le vedea și le reprobă, el a jucat un covîrșitor rol în stîrpirea lor³². Antim Ivireanu, foarte original în modul de a lega ideile teologice cu viața cotidiană, combate

23. Predică la Schimbarea la față, la G. Strempele, *op. cit.*, p. 150 și p. 59.

24. *Antim Ivireanu : Predici*, ed. P. V. Haneș ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 106.

25. *Antim Ivireanu : Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 182 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 106.

26. *Ibidem*.

27. Antim Ivireanu, *Încățătură dogmatică — 1703* ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 61—62.

28. «Aciasta o am zis cînd m-am făcut mitropolit», la G. Strempele, *op. cit.*, p. 75 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 72.

29. G. Strempele, *op. cit.*, p. 18—23 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 38.

30. Radu Albala, *op. cit.*, p. 8 ; Al. Pîru, *Literatura romînă în perioada feudală...*, p. 130 ; G. Strempele, *op. cit.*, p. 21—22.

31. *Ibidem*, p. 38—39.

32. Radu Albala, *op. cit.*, p. 147.

și satirizează, fără deosebire de poziția socială, toate scăderile morale ale societății din timpul său. Ceea ce rămâne important și dă un caracter de noutate predicilor lui, atunci când este vorba să îndrepte păcate obișnuite, este faptul că el nu-și argumentează afirmațiile sale cu speculații abstracte, ci înfățișează realitatea așa cum este; el nu se referă la întimplări imaginare, ci apasă cuvîntul și îndreaptă degetul spre realitate. Din critica pe care o face în predicile sale pentru realizarea unei vieți demne, el nu înțelege să excepteze pe nimeni, după cum însuși spune: «Nimeni să nu socotească și să zică în inima lui: dar ce treabă are vlădica cu noi, nu-și caută de treburile lui, ci să amestecă într-ale noastre? De n-ați știut pînă acum și de n-au fost nimeni să vă învețe, iată că acum veți ști că am treabă cu toți oamenii cîți sînt în Țara Românească, de la mic pînă la mare și pînă la copiii de țîță»³³.

Cu alte cuvinte, adresîndu-se deopotrivă tuturor, critica lui Antim Ivireanu vizează și infierează toate abaterile generale de la normele etice.

Nimic nu scapă incisivului verb al predicatorului și cele dintîi și mai aspru criticate sînt egoismul și trufia, ca unele ce aduc mult rău în viața oamenilor, deoarece «...noi pohtim să ne cinstească toți, să ne dea plocioane și daruri, să ne laude, să ne fericească, să ne grăiască de bine, iară noi pohtim să osîndim pre toți, să nu dăm nimănuî nimic, să nu facem nimănuî nici un bine... pre toți îi hulim... pre toți îi luăm în rîs și în batjocură, tuturor le zicem că sînt nebuni și fără nici o socoteală, numai noi înșine... ne facem mai înțelepți și de cît Dumnezeu»³⁴.

Desfriul, care lucrează la descompunerea vieții morale, este de asemenea aspru criticat: «Porunca zice: să nu pohtim femeia vecinului nostru, iar noi mijlocim ca să știe și el acel lucru și să nu zică nimic, că apoi nu e bine de el; porunca zice: să nu preacurvim, iar noi facem altele mai rele și mai spurcate, care nu le pociu grăi»³⁵.

Lipsa de respect a copiilor față de părinți³⁶ și inexistența bunei cuviințe sînt mereu în atenția lui Antim Ivireanu și mereu combătute³⁷.

Cele de pînă aci privesc pe toți ascultătorii, dar în cele ce urmează, numeroase săgeți se vor îndrepta nemijlocit și exclusiv împotriva unei anume părți a auditorului, împotriva boierilor, căci numai ei erau în măsură să înfăptuiască asemenea păcate. Boierii din acel timp pierzînd orice normă de etică socială, lui Antim Ivireanu îi revine meritul de a le demasca profilul moral, plin de ticăloșie.

33. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 21—22; Radu Albala, *op. cit.*, p. 100—101.

34. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 75; Radu Albala, *op. cit.*, p. 102.

35. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 27; Radu Albala, *op. cit.*, p. 102.

36. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 27; Dan Simonescu, *Puncte de vedere pentru aprecierea literaturii romine religioase medievale...*, p. 344—358; Radu Albala, *op. cit.*, p. 102.

37. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 19—20; Dan Simonescu, *ibidem*; Radu Albala, *op. cit.*, p. 102.

Așa cum spune un autor ³⁸ «înfierînd modalitatea necorespunzătoare în care se practica preceptele religioase, Antim Ivireanu dă în vileag evlavia falsă, care slujea adesea de paravan pentru cele mai cumplite fărădelegi». «Unii ce fac jafuri și fac cîte sînt mai rele pre pămînt, apoi se duce cu gînd ca acela de dă vreunii popă să-i facă sārindar, ca să i se ierte păcatul și el cu totul stă în tina rautății. Nu așa ticăloșii de noi, nu așa» ³⁹. Milostenia apare nu numai ca o «generozitate mult trîmbițată», dar ea are la temelie și «izvoare ilicite». «Și cînd dăm cîte un sārindar, iar din jafuri, iar din nedreaptă agoniseală» ⁴⁰.

Tot în legătură cu milostenia, constată Antim Ivireanu că ea se face numai «din impulsuri ipocrite». «De facem vreodată vreun bine sau vreo îndemină cît de puțin, o facem mai mult cu fățarnicie, pentru ca să ne laude oamenii și de nu se va supune întru toate după pohta noastră voim să-i scoatem binele acela pe nas» ⁴¹.

După cum spune același autor ⁴² «la rîndul ei, spovedania, în loc să fie un instrument de cenzură etică, a devenit și ea o ipocrită formalitate de suprafață». «...În pripă ne spovedim și ne cuminecăm și aci în pripă ne apucăm de păcatele cele obișnuite» ⁴³.

Este demascată apoi duplicitatea în spovedanie :

«Alții, iarăși, au cîte doi duhovnici, unul la țară și altul la oraș ; la cel de la țară, ca la un om prost, spune păcatele cele ce socotește el că sînt mai mari, iar la cel de la oraș spune păcatele ce sînt mai mici» ⁴⁴.

Cu aceeași tărie este demascată în spovedanie și minciuna :

«La acea mincinoasă spovedanie ce facem, nu spunem duhovnicului că mîncăm carnea și munca fratelui nostru și bem sîngele și sudoarea feței lui, cu lăcomiile și nesațiul ce avem, ci spunem că am mîncat la masa domnească, miercurea și vinerea, pește și în post raci și untdelemn și am băut vin. Nu spunem că ținem balaurul cel cu șase capete, zavistia, încuibată în inimile noastre, de ne roade totdeauna ficații, ca rugina pre fier și cariul pre lemn, ci zicem că n-am făcut nimănui nici un rău, nu spunem strîmbătățile ce facem totdeauna, clevetirea, voile veghiate, fățăriile, mozavirile și pîrile ce facem unul altuia ca să-l surpăm din cîntea lui. Nu spunem că pre care-l vedem că jefuiește și pradă și căznește pre sāraci îl lăudăm și-i zicem că este om înțelept, îl ajută mintea la toate și face dreptăți» ⁴⁵.

38. Radu Albala, *op. cit.*, p. 103.

39. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 32—33 ; Predică la duminica lăsatului sec de brînză, la *op. cit.*, p. 57 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 103.

40. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 92 ; Dan Simonesou, *ibidem* : Radu Albala, *op. cit.*, p. 102—103.

41. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 47 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 104.

42. Radu Albala, *op. cit.*, p. 104.

43. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 92 ; Predică la duminica Floriilor, la G. Stempel, *op. cit.*, p. 57 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 104.

44. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 91 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 104.

45. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 91—92 ; Predica la duminica Floriilor, la G. Stempel, *op. cit.*, p. 57 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 104—105.

Foarte plastic este arătată și practica intrigii și a delațiunii : «...iar noi de nu putem ucide cu bățul sau cu sabia, ucidem cu limba»⁴⁶.

Și, în sfârșit «scăderea totală a moralității pricinuieste lui Antim Ivireanu izbucniri de revoltă, comunicate fără înconjur : «Căci fiind orbiți de deșertăciunile cele lumești, nu ne bucurăm decît de altceva, fără numai de lucrurile întunericului veacului acestuia și sîntem porniți cu toții spre răotăși, ca o roată cînd dă devale și nu se mai poate opri și sîntem toți cu totul ca niște dobitoace, tăvălindu-ne în răsfăciunile cele spurcate și de nimica»⁴⁷

Următorul text este o adevărată fișă caracteriologică la adresa boierilor din vremea lui, căci atributele : «neschimbători în rău, intriganți, răutăcioși, plîni de pizmă, vicleni și pîritori»⁴⁸, li se potrivesc.

În altă ordine de idei Antim Ivireanu se ridică și împotriva conservatorismului retrograd, asemănînd pe adepții lui cu viermii care se complac în rădăcina hreanului, fără să încerce și dulceața altor rădăcini : «Și nu știu ce voui să mai zic, că de grăim vreodată, ca să folosim pre cineva și mai vîrtos pre înșine, pentru datoria ce avem, cei mai mulți răpșesc zicînd : acum acesta s-au aflat mai de treabă și mai învățat decît alții, să ne puie pre noi la cale ; de la părinți așa ne-am pomenit și ne-am ținut fără de aceste învățături și tot aceste obiceiul am avut și nimeni n-au zis că sînt rele, nici au silit să ne strice obiceiaiele. Ci de aceasta voui zice și eu că iaste așa, precum ziceți voi, că viermele ce zace la rădăcina hreanului, de-i va zice cineva să iasă de acoloa, să meargă la alte rădăcini mai bune și mai dulci, el zice că mai dulce decît hreanul nu iaste, căci acolo s-au născut și pentru aceeaia s-au pomenit. Așa și voi, pomenindu-vă într-aceste fapte și lucruri și nefiind cineva să vă învețe, cu adevărat, vă par amare acum vorbele mele, nefiind obișnuți cu dînsele»⁴⁹.

Combătînd conservatorismul primejdios, care asfixiază viața, Antim Ivireanu, prin metoda pildelor și referirilor concrete, face o admirabilă aplicație practică a abstracțiunilor sociale. Cu talentu-i impetuos, folosind din plin această metodă, el combate și unele practici exagerate, care, dimpotrivă, dizolvă viața, înfierînd luxul și lenea boieroaicelor, în comparație cu modestia și hărnicia Sarei din Biblie⁵⁰.

În rezolvarea acestor importante probleme ale vieții, Antim Ivireanu nu se mulțumește numai cu simple constatări, nu se oprește numai la rugăciune și nu folosește numai clasică metodă a milosteniei, ca Varlaam

46. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 27 ; Al. Piru, *Literatura romînă veche...*, p. 304 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 105.

47. *Antim Ivireanu, Predici*, ed. P. V. Haneș, p. 26 ; Al. Piru, *Literatura romînă veche...*, p. 301—302 ; Radu Albala, *op. cit.*, p. 104.

48. Scrisoarea la leat 7220 (1712) în luna ghenarie, în 13 zile, la G. Strempele, *op. cit.*, p. 297.

49. *Istoria Istoria Bisericii Romine...*, p. 166 ; «Predică la duminica lăsatului sec de brînză, la G. Strempele, *op. cit.*, p. 172.

50. *Istoria Bisericii Romine...*, p. 166.

Privind problema vieții în ansamblul ei, el folosește la maximum metoda demascării și amenințărilor, a chemării poporului la unire și la alianța cu Rusia lui Petru cel Mare.

În sfârșit, în al treilea rînd, literatura noastră religioasă medievală, cuprinde însă și unele elemente pozitive ale vieții. Opera religioasă, care reflectă veridic aceasta, este *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei mitropolitul Moldovei, tipărită la Uniev, în anul 1673. Cartea aceasta expune liric și popular cîteva elemente pozitive din viața poporului nostru. Astfel, în psalmul VIII, versetele 21 și 30 «David cîntînd binefacerile naturii, care pune la îndemîna omului toate avantajele, Dosoftei luîndu-și libertatea, exprimării, ne înfățișează aceste bunătăți ale naturii prin prisma elementelor locale. Ca un gospodar el spune :

«Oile și boii și tot de supt soare
Dobitoc sălbatic de cîmp și de luncă
Jigăniî sireape ce strică și-apucă
Păsările toate ce sînt zburătoare
De vînt și de apă ce-s înotătoare
Pre chiții cei mari, pre tot feliu de pește
Și cu tot ce-i în mare, el oblăduiește
Doamne, Domnul nostru amu ți-am făcut nume
De să minunează-n toate părți de lume» ⁵¹.

După cum se poate ușor observa sînt aici termeni populari din viața gospodărească a țaranului și din lumea basmelor.

Tot în același sens sînt și următoarele versuri localizate :

«Cîntați Domnului în strune
În cobuz de versuri bune
Și din ferecate surle
Versuri de psalomni să urle
Cu buciu de corn de buor
Să răsune pînă-n nour» ⁵².

O viață mai bună nu poate să prospere decît într-un climat de pace. Și dorința de pace, însoțită de condamnarea zăngănitului de arme, este pentru Dosoftei un ideal scump, pe care îl immortalizează în următoarele versuri originale, din aceeași operă religioasă :

«Cine-și face zid de pace
Turnuri de frăție

51. *Dosoftei, Psaltirea în versuri*, ed. I. Bianu, București, 1877, p. 28; Dan Simonescu, *Puncte de vedere pentru aprecierea literaturii romine religioase medievale*, p. 344, 358.

52. *Dosoftei, Psaltirea în versuri*, p. 78; Al. Piru, *Literatura romină veche...*, p. 208.

Duce viață fără greață
 'Ntr-a sa bogăție.
 Că-i mai bună dimpreună
 Viața cea frățească
 Decît arma ce distramă
 Oaste vitejească»⁵³.

În încheiere, literatura noastră religioasă medievală, folosind nu numai idei abstracte, cu conținut teologic, ci și idei concrete, strîns legate de realitate, a avut un rol pozitiv și progresist în viața poporului nostru⁵⁴.

Pr. HORIA CONSTANTINESCU

53. Dosoltei *Psaltirea în versuri...*, p. 403; V. Kernbak, *Un poet uitat*, în «Limbă și literatură», 1955, p. 83—91; Dan Simonescu, *Puncte de vedere pentru aprecierea literaturii române religioase medievale...* p. 344—358.

54. Ministerul Învățămîntului Public, *Metoda predării istoriei evului mediu în școala elementară și medie*, București, 1961, p. 22.

UN SECOL DE LA INTRODUCEREA DEPLINĂ A LIMBII ROMÎNE ÎN BISERICA ORTODOXĂ DIN PRINCIPATELE ROMÎNE (1863-1963)

Titlul acestui articol pare bizar ; cum, numai un veac de la introducerea deplină a limbii romîne în serviciul Bisericii Romîne, cînd se crede în genere, că acest fapt a început însă de pe vremea lui Matei Basarab și Vasile Lupu, s-a adîncit pe vremea lui Constantin Brîncoveanu — prin munca episcopului Mitrofan de Buzău — și s-a desăvîrșit prin traducerile episcopului Damaschin de Buzău și mai apoi de Rîmnic ? Și opera a continuat prin osîrdia episcopilor de Rîmnic și mai ales a lui Chesarie și Filaret, prin îndemnul harnicului mitropolit Grigore al Bucureștiului. Să nu uităm, de asemenea, ostenețele unui Veniamin cel sfînt și Grigore IV Miculescu, fostul diacon de la Căldărușani, alimentate și acestea de viața de sîrg cărturăresc a paisienilor.

Și totuși, iată, am sub ochi o tipăritură căreia-i lipsește fila cu data apariției, dar care nu poate fi decît începutul secolului al XIX-lea. Este un *Catavasier*¹, care începe cu text grecesc și are 53 file în această limbă. Titlurile, scrise în romînește cu cerneală roșie, arată conținutul, ce este dat în limba grecească. Aci, în afară de *Catavasii*, se mai află : «Rînduiala Sfintei Liturghii» (p. 37), «Priceasnele de preste toată săptămîna» (p. 43), «Rînduiala Sfintei Liturghii a Prejudesfestenii» (p. 45), «Irmoasele ce se cîntă la masă» (p. 47) și altele. Toate acestea erau puse la îndemîna necunoscătorului de limbă greacă, ca să știe despre ce este vorba, fiind obligat a le citi sau cînta.

Așadar, este un exemplu convingător că în bisericile romînești s-a citit și s-a cîntat în limba greacă, pînă către jumătatea veacului trecut. Acest lucru ni-l întărește următoarea constatare ce o făcea generalul Christian Tell, fruntaș revoluționar la 1848, ajuns sub Cuza Vodă ministrul Cultelor și Instrucțiunii. Într-un referat de la 15 martie 1863, către

1. Mi-a fost semnalat de Pr. Dr. Athanasie Negoită, în a cărui bibliotecă se găsește cartea.

Consiliul de Miniștri, el spune : «Fericii întru amintire Domn Matei Basarab VV și Vasile VV au disrobit în secolul al XVII și statul și biserica romînă de limba slavonă². Dar sub domnia fanarioșilor o altă limbă streină au venit de au înlocuit trespătat și în cult și chiar și în trebile publice limba națională, această limbă au fost ace grecească. Dela reașazarea Domniilor pămîntene, limba romînă au redobîndit toate drepturile sale în afacerile țerei, nu au fost însă așa și în biserica noastră. Aice, prin o vino-vată toleranță sau indiferență a capilor clerului romîn, limba greacă au urmat a fi limba domnitoare în mai multe locașuri Dumnezeuști ocupînd întăetate în strana dreaptă și lăsînd prin urmare limba națională într-o pozițiune inferioară. Subscrisul socoate a fi organul unui sentiment general despre demnitatea națională, venind acum a propune de a se otărî ca de astăzi înainte în toate mănăstirile și bisericile statului, cultul Celui a tot puternic se se serbeze numai în limba romînă»³.

Este aci începutul unei lupte dîrze, pe care energicul fost revoluționar, generalul Tell, o va duce cu o rară tenacitate și din fericire cu succes. Vom urmări fazele ei, care n-au fost ușoare. În urma referatului ministrului, se stringe Consiliul de Miniștri, la 12 martie 1863, sub președinția domnitorului Alexandru Ion Cuza. Miniștrii țării la această dată erau : N. Crețulescu, Pr. A. Cantacuzino, Florescu, Catargi, Cristian Tell și I. Ghica. Consiliul de Miniștri aprobă propunerea și la 18 martie 1863, domnitorul dă decretul nr. 272, în care se spune : «Art. 1. În toate Monastirile și bisericile Statului, cultul divin se se serbeze de astăzi înainte numai în limba romînă». În ziua următoare, 19 martie, se comunica decizia tuturor ierarhilor țării, care răspund fără înîtrziere. Mitropolitul Nifon, la 23 martie, răspunde că la 21 s-a dat ordin tuturor egumenilor și superiorilor celorlalte biserici, precum și cucernicilor protopopi pentru întocmai urmare. La 3 aprilie, Dionisie Traianopoleos (Romano), locotenent la Buzău, comunica : «amu primit cu plăcere comunicația pe care pe dată am comunicat locurilor cuvenite»⁴. Arhiereul Melchisedec, care era locotenent de episcop la Huși raportează la 4 aprilie că s-a ordonat la toți protoierii ca să comunice dispoziția «tuturor egumenilor și epitropilor bisericilor, de a se conforma întocmai și a fi cu priveghere ca cultul divin să se serbeze numai în limba romînă»⁵.

Pentru clarificarea unor nedumeriri ale mitropolitului, ministerul arată că această dispoziție se aplică «la toate mănăstirile fără osebite, precum și la bisericile de mir întreținute de stat, rămînînd ca în celelalte biserici, întreținute de enoriași, se se serbeze cultul celui a tot puternic în limba poporenilor»⁶.

Fiîndcă se apropiau sărbătorile învierii, Ministerul Cultelor dă la 29 martie o circulară către egumenii mînăstirilor închinete, în care spune

2. Faptul nu este tocmai așa.

3. Arh. St. București, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. *Administrative*, dos. 1237, f. 1.

4. *Ibidem*, f. 37.

5. *Ibidem*, f. 38.

6. *Ibidem*, f. 39.

că acum, în timpul sărbătorilor, neavînd putința de a găsi preoți, cîntăreți și cărți romînești trebuitoare pentru slujba în romînește, și de aceea, se autoriza ca pînă la duminica Tomei să se celebreze slujba în limba grecească, «iar de atunce veți urma a se păzi strict cu otarirea cuprinsă în Domneasca ordonanță, adecă a se săvîrși cultul divin numai în limba romînă». Dispoziția se comunica egumenilor de la Spirea din Deal, Bradu și Nanu Greci, Răzvan, Sfîntul Sava, Srintîia Apostoli, Sfînta Ecatarina, Sărindaru, Stavropoleos, Sfîntul Ion din București, Sfîntul Gheorghe-Nou, Zlătari, Radu Vodă, Mihai Vodă și Sfîntul Spiridon-Vechi. Se vede din această enumerare cîți creștini romîni, din București numai, ascultau slujba în limba greacă⁷. Cît vor fi înțeles din ea, este lesne de închipuit.

O altă circulară, la 30 martie, care era tipărită, se trimitea, cu același conținut, egumenilor minăstirilor închinat din țară. Ele merită a fi cunoscute, pentru a înțelege cît de mult era încercuită suflarea creștină romînă de o limbă străină pe care ea n-o ura, dar prezenta marele defect că nu era înțeleasă. Iată numele acestor minăstiri, zise închinat⁸: Mărgineni (Prahova), Văcărești, Comana (Vlașca), Mislea (Prahova), Sfîntul Ioan din Focșani, Slobozia (Ialomița), Căluș (Romanați), Bucuvașul (Dolj), Jitia (Dolj), Pătărești (Ilfov), Gruiful (Ilfov), Rîmnicu-Sărat, Băbeni (Rîmnicu-Sărat), Clocociovu (Olt), Vallea (Muscel), Negoești (Ilfov), Golgota (Dîmbovița), Butoiul (Dîmbovița), Banu (Buzău), Roaba (Dolj), Hotărani (Romanați), Căscioarele (Vlașca), Dedulești (Rîmnicu-Sărat), Baia de Aramă (Mehedinți), Schitul Codreni (Ilfov), Sfîntul Sava în Iași, Barnovschi (idem), Nicorița în Iași, Galata (districtul Iași), Cetățue (idem), Bîrnova (idem), Bistrița (Neamț), Sfîntul Ioan Gură de Aur în Iași, Taslău (Neamț), Soveja (Putna), Probota (Suceava) Frumușica și Cașinul (Bacău), Răchitoasa (Tecuci), Golia, Bărboiul, Trei Ierarhi, Frumoasa și Danciul (Iași), Mira (Putna), Precista în Galați, Florești (Vaslui), Theodoreni (Dorohoi), Precista și Răducanu (Bacău), Dobrovățu (Vaslui), Vizantie (Putna), Fîstici (Fălciu), Popăuți (Botoșani), arhieru, Buhalnița (Neamț), la epitropia Minăstirii Cotroceni, Nucetu (Dîmbovița), Plumbuita (Ilfov), la ocîmmuitorul Minăstirii Aron Vodă, la arhimandritul Anania «provisoriu îngrijitor Minăstirii Berzunții»⁹.

Din această listă, se vede cu ușurință că toată țara auzea «Kirie eleison». Iar ministrul Tell, ca și întregul guvern, în frunte cu domnitorul, socoteau că era în adevăr prea mult; aveau dreptate. Era epoca naționalităților, epoca ideilor aduse și vînturate de armatele napoleoniene și deci nu este de mirare această reacțiune, destul de tardivă de altfel. Pentru punerea în practică a acestei idei nu era ușor, dar nici generalul Tell nu era omul să cedeze, cum vom vedea.

Încă nu se perfecționaseră publicațiile privitoare la decretul domnesc, cînd ministrul se adresează egumenului de la Minăstirea Radu Vodă, spu-

7. *Ibidem*, f. 43 și verso.

8. *Ibidem*, f. 45—46 v.

9. *Ibidem*, f. 45—46 v.

mîndu-i că, luînd știință că cu ocazia picturii bisericii acelei mînăstiri numele sfinților se scriu în «dialectul grecesc, iar nu în cel românesc» — întemeiat pe domneasca «ordonanția», «vă invit, spune ministrul, prea cuvioase părinte, se bine voiți a regula ca numile tuturor sfinților zugrăviți în biserică, se fie scriși în limba romînă»¹⁰. Era începutul unei lupte care va avea urmări însemnate.

Cei care vor rezista cu îndirjire sînt evident grecii, fie cei din coloniile comerciale (din orașele Brăila, Galați, Giurgiu, București și Iași) și în special egumenii puzderiei de mînăstiri închinată, menționate mai sus. La 10 aprilie 1863, Ministerul Cultelor comunica prefecturii capitalei București și celei din Iași că termenul fixat egumenilor mînăstirilor zise închinată să slujească în limba greacă a expirat la duminica Tomii și de aci înainte, dumnezeieștile servicii urmează a se săvîrși numai în limba romînă. Ca urmare, «vă invit — zice ministrul — D. prefect ca prin domnii comisari de suburbii să cercetați la care anume mînăstiri din capitală nu se păzește domneasca ordonanță, de a se săvîrși adecă cultul divin numai în limba romînă și încheind... anume prescripte verbale : niște asemenea se ni le trimiteți neîntărziat».

La aceeași dată, se scria și tuturor ierarhilor țării, cerîndu-le «ca prin protopopii de plăși, se se facă cercetare, la care anume mînăstire nu se păzește domneasca ordonanție, de a se săvîrși adecă cultul divin numai în limba romînă», să încheie «prescripte verbale» și «se binevoiți a ni le trimite neîntărziat». În adresele către mitropoliți se adăuga știrea «că pentru mînăstirile din capitalie, asemenea cercetări am scris a se face și de cătră Domnul prefect al capitalei»¹¹. Așadar, generalul Tell urmărea chestiunea cu deosebit interes. Peste trei zile numai, acesta primea din partea domnitorului Cuza următoarea telegramă, care ilustrează încă o dată simțul politic al alesului unirii » «D-lui Ministru de Culte București. Grecii din Brăila, precum și acei din Iassy o pretind ca și noi măsura ce am luat de a se sluji în limba romînă în bisericile statului, și asemenea iarăși privind ca și noi chestia monastirilor închinată m-au rugat cei întii prin deputație înfățișată la Galați și cei al doilea prin Consulul grecesc de aicea sub o formă cu totul officioasă și plăcută de a le însemna biserica ce vom socoti atît în Brăila cît și aice, în care să le fie permis a se săvîrși slujba bisericească în limba grecească. Noi socotim că ar fi generos și politic a li se încuviința cerința și a se și lua dispozițiile cuvenite. Prinț Domnitor»¹².

În aceeași zi, generalul Tell telegrafiază domnitorului că ordinul primit «eu voiu essecuta în momentu». Ca urmare, se comunica locotenentului de mitropolie la Iași și locotenentului de episcop la Buzău să se ia măsuri în acest scop, arătînd că s-au dat ordine și municipalităților orașelor respective să se ocupe de această chestiune. Anticipăm spunînd că după discuții într-un loc și în altul, se hotărâște să se dea grecilor din Brăila, în

10. *Ibidem*, f. 28.

11. *Ibidem*, f. 56

12. *Ibidem*, f. 59 și verso.

chip provizoriu, pînă își vor ridica biserică proprie — biserica catedrală Sfinții Arhangheli — ceea ce ridică violentele proteste ale localnicilor ; iar la Iași, Mînăstirea Dancu. Grecii din București cer și ei o biserică specială pentru ei. Ca urmare, la 16 aprilie, ministrul Cultelor primește o altă telegramă de la domnitor, cu următorul cuprins : «D. Ministru de Culte București. Precum în Iassi și Brăila assemine tot de o dată, să se destineze și în București biserici pentru a se sluji în limba grecească. Prințul Domnitor»¹³. Ca de obicei, este însărcinată municipalitatea și prefectul Capitalei să se ocupe cu această chestiune. Municipalitatea, în fruntea căreia sta vestitul arhitect Al. Orăscu, împreună cu celelalte oficialități, desemnează ca biserică grecească vechea mînăstire de pe calea Mogoșoaii, Sfîntul Ioan cel Mare¹⁴. Aceasta se făcea și cu știrea mitropolitului Nifon. Comunitatea grecească din Giurgiu cere, la 27 aprilie 1863, să i se dea voie să ridice o biserică, avînd deja suma necesară pentru zidirea ei¹⁵. Colonia grecească de la Craiova, printr-o suplică iscălită de aproape o sută de persoane, solicită la 13 noiembrie 1863 să i se dea un cîntăreț «ellinu la Biserica sînților Voevozi, împrejurul căreia se află cu locuința cei mai mulți din Ellini, pînă cîndu cu ajutorulu lui Dumnezeu, vom zidi o Biserică ellină». I se răspunde prin prefectura de Dolj că «guvernul nu se opune la aceasta... Dv. sînteți însărcinat a avea privighere ca numai la bisericile administrate de guvern se se menție săvîrșire serviciulu divin numai în limba romîna»¹⁶. Tîrziu, la 18 octombrie 1866, grecii din Focșani pretind să li se dea Mînăstirea Sfîntul Ioan, «această monastire ne avînd alți poporani de cît cea mai mare parte Greci»¹⁷. În acest scop, se cere avizul episcopului de Roman, care răspundea că «mencionata biserică fiind catedrala orașului și înconjurată de un însemnat no. de poporâni Romîni, noi nu consimțim la cererea numiților». Episcopul adaugă că ar fi mai nimerit să-și găsească o altă biserică cu un popor mai mic¹⁸.

Dar dacă comunitățile acestea au o atitudine decentă, modestă, nu același lucru se întîmplă cu egumenii de la mînăstirile închinete, al căror mare număr l-am arătat mai sus. Socotindu-se stat în stat, ei adresează ministrului următoarele proteste¹⁹. Cei din Țara Romînească, prin cei 11 reprezentanți ai lor, care semnează în numele tuturor, scriu la 5 aprilie 1863 : după ce arată că au primit circulara de la 29 martie a ministerului, continuă : «încă de la 21 Martie Prea Sfinția Sa Mitropolitul țerei ne a comunicat hotărîrea înaltului guvern pentru scötarea «din toate Monastirile și Bisericiile Statului» a limbii grece și în aceeași di, Monitorul oficial ne a încunoștiințat, prin publicarea actelor ministeriale în acea privință, motivele care au determinat hotărîrea în chestiune.

13. *Ibidem*, f. 81.

14. *Ibidem*, f. 83.

15. *Ibidem*, f. 127.

16. *Ibidem*, f. 323.

17. *Ibidem*, f. 376.

18. *Ibidem*, f. 387.

19. *Ibidem*, f. 85—90.

Luminați de o parte din coprindere referatului Domniei Vóstre, care a provocată jurnalul onorabilului Consiliu al Miniștrilor și Domneasca ordonanță, noi am grăbit îndată a răspunde Sfintei Mitropolii espuind cuvintele pentru care eram încredințați că înaltul guvern n'a avut în vedere să oprască limba grécă din bisericile monastirilor grecești ; și pe altă parte, pătrunși de a noastră datorie, am urmat cu serviciu divin după regulile stabilite în Monastirile noastre, adecă în ambele limbi, grécă și romină.

Acum însă priimind circulara Domniei Voastre, prin care ne permiteți, Domnule Ministru, de a continua pină la Duminica Tomei limba noastră, sub considerație că nici cântăreți, nici cărți ruminești ne ar fi posibile de a găsi în dilele serbătorilor, și ne ordanați ca de la Duminica Tomei înainte să scotem limba grécă de la Bisericile monastirilor noastre, am cunoscut că respunsul nostru către Sfinta Mitropolie n'a fost luat în considerație de Domnia Vóstră ; prin urmare ne vedem siliți, Domnule Ministru, a Ve supune prin acésta următorele considerațiuni, care, sperăm bine, vor convinge pe Domnia Voastră că limba grécă trebuie să fie menținută în Bisericile Monastirilor noastre.

Referatul Domniei vóstre se bazéză pe înlocuire ce s'ar fi făcut de Domnii Fanarioți limbei grecești în strana dréptă a bisericilor țerei. Nu e tréba noastră, Domnule Ministru a cerceta ceea ce a făcut sau ceea ce face guvernul pentru bisericile pămîntene. Însă Domnia Voastră ve convingeți cu noi împreună că în Bisericile Monastirilor grecești limba grécă a fost cu mult mai înaintea domniei Fanarioților, și că din vreme de cînd fiecare din aceste Monastiri s'a închinat la Sfintele locuri de jos, clerul grecesc luînd stăpînire, slujește tot d'auna în limba sa.

Apoi Monastirile acestea nu sunt pămîntesci, nici ale Statului, ci streine și a le Sfintelor locuri de jos ; prin urmare, limba grécă este pentru ele un element sine qua non, o trebuință absolută, o voință a pișilor dăruitori, care închinînd Monastirile la Sfintele locuri de jos a încredințat slujba și stăpînire lor clerului grecescu. Așa și în faptu s-a urmatu din vremea închinăciunei pină astăzi ; așa și rugăm pe Domnia Vóstră ca să bine voiți a face să se respecte și pe viitor, escluzînd Monastirile grecești din măsura coprinsă în ordonanța Domnescă, precum sînt escluse bisericile mirene care nu sunt subvenționate de Ministerul Cultelor. Și dacă aceste biserici rominești se lasă slobode a sluji grecește, cum ar fi dreptu la Monastirile grecești să se oprască de a sluji în propria lor limbă ?

Sperăm, Domnule Ministru, că cele espuse ne vor justifica înaintea înaltului guvern, pentru mențineré limbei noastre, ca și în trecut. Dar dacă Domnia-Vóstră veți stărui la cele ce prin circulara de la 29 Martie ne ziceți, apoi sub scrișii, neputînd admite nici o schimbare de statu-quo a Monastirilor închinat la Sfintele locuri de jos pină ce cesțiunea acestor Monastiri va fi rezolvată potrivit înaltei hotărîri a Marelor Puteri semnătore a Convențiunei de Paris, protestăm contra ori căreia violențe ar lua înaltul guvern pentru scóterea limbei grecești din Bisericile Monastirilor noastre».

Urmează semnăturile celor 11 egumeni.

Pe această hîrtie-protest, ministrul Tell pune următoarea rezoluție : «Prin circulare către toate prefecturile, se va scrie a cerceta cu luare aminte la care anume Mănăstiri zise închinare nu se păzește Domneasca ordonanță de a se săvîrși Dzeestile servicii numai în limba romînă, și pentru aceste Monastiri, încheind anume prescripte verbale să le prezenteze Ministerului, pentru ca în vederea acestora, se se dea pe acei din egumeni în judecată, ca nesupuși ordinelor Guvernului Tell».

Așadar, ministrul nu se emoționa și păsea înainte cu energie. Și cum era de așteptat, la 15 aprilie i-a venit și protestul egumenilor greci din Moldova.

După introducerea de rigoare, petiționarii continuă spunînd că circulara din 30 martie e contrară literei și spiritului ordonanței domnești nr. 272, căci ea impune și lor principiul impus «Monastirilor și Bisericilor Statului». Dar lor nu trebuie aplicat, căci ei administrează minăstiri «ce se cuvinu Tronurilor Patriarhicești din Constantinopole, Ierusalim, Alessandria, Antiochia, Muntele Sinai și Atonul, și care Monastiri, prin urmare, nu suntu supusse categoriei Monastirilor și Bisericilor Statului.

Iar pe alta, că Monastirile administrate de iscăliții se cuvinu și atîrnă dela Chiriarchiile prezise în virtutea Hrisoavelor Dănuitorilor : că aceste hrisove pîrtă în sine îndatoriri pe care chiriarchiile suntu datore a păzi și de la care nu se potu depărta ca niște îputerniciții și primitori a daniilor ce suntu ; că una din îndatoririle aceste este precum și Domniea vóstru cunóșteți, ca Monastirile de care se atinge, se fie administrate și întreținute de monahi greci ce chiriarchiile suntu autorizate de dănuitori, spre acestu sfîrșitu, a trimite, neîngăduindu-se intervenția orcăruie în aceste Monastiri : și că de la timpul danuirii și pînă astăzi, precum de assemine Domniea vóstră cunóșteți, suntu trecute secolii întregi ; că de atunce și pînă în prezentu sau admissu și sau consacrat, în virtutea celor prezise, principiul că, în Monastirile danuite se se celebreze Dumnezeescul serviciu în dialectul grecescu și romănescu, în cât prin mijlocul acesta nu numai se se îndeplinească înaltul și sacrul scopu a dănuitorilor, ba încă, prin întrunirea ambelor idiome, se se pue înacordu cu principiul espussu, Naționalitatea și dialectul indigenilor ; că prin urmare, voind astăzi onor Guvernămentu a României a scóte cu totul dialectul grecescu din Monastirile grecești, ar fi tot aceia, ca quând ar luoa de la iscăliții (care nu cunoscu dialectul romănu) mijlocul de a celebra serviciul Divin și a se aquită de îndatoririle lor ca egumeni, adică superiori a Monastirilor întreținute și administrate de ei, și ca servitori tot o dată a Tot-Puternicului ; ar fi tot aceea, ca quând iar sili a păși însuș piste dispozițiunile Dănuitorilor, ș'a călca pe o parte îndatoririle ce le suntu impuse, iar pe alta driturile care, în virtutea dănuirilor au chiriachiile locurilor Sante, drituri recunoscute de însuș așezămintele țerei, și puse în lucrare de mai multe secolii ; ș'în fine că iscăliții s'ar abate în totul de la îndatoririle conștiinței ș'a misiunii lor, dacă n'ar supune onor Guvernămentu a Principatelor unite, absoluta neputință în care se găsescu, pentru resónele espusse, a aplica messura propussă de onorabilul Ministeriu al Cultelor, messură care pre-

cum am zissu mai sus, e contrarie literei și spiritului Domneștii ordonanțe sub Nr. 272.

Iscăliții speră ca onorabilul Guvernament a României va bine voi a prețui după cuviință cele espuse : a le găssi rezonabile și juste, ș'a ordona ca lucrurile se remăe în stare în care se găseau până în prezentu»...

Iscălesc zece egumeni. Ministrul Tell, fără nici o discuție în plus, dispune a se face cercetări și de se va găsi că aceștia slujesc grecește, să li se facă procesele-verbale de constatare.

Ordin circular se trimetea tuturor prefectilor din județele unde se aflau mînăstiri zise închinat, arătîndu-se cum egumenii acestora voiesc a se sustrage de la dispozițiile înalt domneștii ordonanțe, nr. 272 : «Vă invit D. Prefect — spunea ministrul — ca să arăți cea mai serioasă priveghere și a cerceta cu luare aminte la care anume monastire... nu se păzește cu strictete dispozițiunile domneștii ordonanțe», spre a lua măsuri, dîndu-se în judecată egumenii, «ca nesupuși ordinilor Guvernământului»²⁰.

Acesta era răspunsul la cele două proteste ale egumenilor greci, care cum se vede erau puțin insolente. Ministrul Tell nu era omul să dea înapoi. Dar nici grecii nu cedau și conflictul continua sub diferite forme, uneori chiar violente. Este cazul de la Mînăstirea Teodoreni din Tîrgul Burdujeni, cum se va vedea mai jos.

La 2 mai 1863, subprefectul plășii Dealului comunică prefecturii Dîmboviței cele ce găsisse la veche Mînăstire de la Nucet, din respectivul ținut. Mînăstirea era virtual închisă, după plecarea cîntărețului grec ce fusese aci ; nu se găsea acolo decît un paracliser care nu făcea altceva decît «curăță și aprinde candelile, aprinde luminările, mătură biserica și altele asemenea serviciuri». «Și astfelu cînd se face cîte o dată slujbă nu se pôte de cîtu, luînd rol de cîntărețu cîte un preotu din doi ce suntu în ființă.

Aceasta stare de lucruri ne fiind introdusă de cîtu dela venirea în M-re a unui Părintele Evghenie celu ce ș-a luat titlu de iconomu și carele se vede că no face din altu de cîtu din prisma pentru că statulu a luat veniturile Mănăstiri, și pentru că nu se mai îngădue a se urma serviciul divin în limba greaca, căci la observările ce i s-au făcutu, mia răspunsu, ca săi dăm bani, și atunci va reinființa servitorii ce va cunoaște că va trebui»²¹. Pe raportul prefectului, ministrul Tell punea rezoluția : «a se invita pe Epitropie de a numi cîntăreții trebuitori romini, pentru a nu sta biserica închisă». Cum se vede, chestiunea se rezolva repede, militărește. Nici nu se putea altfel.

La 16 mai 1863, se comunica în original ministerului procesul-verbal asupra celor întîmplate la Mînăstirea Teodoreni din Burdujeni. Aci, se spune cum comisarul tîrgului a mers în ziua de Sfîntul Gheorghe la mînăstire să vadă dacă se aplică ordonanța domnească privitor la slujbă în rominește. El află că aceasta se făcea în grecește și, la întrebarea de

20. *Ibidem*, f. 88.

21. *Ibidem*, f. 175.

ce se procedase astfel, deși fuseseră avertizați grecii de cu seara, aceștia răspund necuviincios și molestează comisarul orașului. Cazul ia proporții, sezisindu-se și Ministerul de Interne. Energicul ministru Tell pune pe adresa primită de la prefectura Botoșani următoarea apostilă : «Copie dupe prescriptul verbal se va trimite Ministerului din lăuntru pentru a regula satisfacerea polițaiului ; iar locoțiitorului de Mitropolit din Iași i se va cere știința, cine este însercinat în lipsa egumenului M-rei Burdujeni cu căutarea intereselor monastirei, și dacă acest egumen saū dus peste otari cu învoirea cerută de lege, și pe cât anume timp» ²².

De însemnat că «eminenta cenușie» a lui Tell în toate acestea era un Ghidionescu, adînc cunoscător al tuturor acestor chestiuni.

La 25 mai, același an (1863), Prefectura Capitalei comunica ministerului că la 19, arhierul de la Zlătari a săvîrșit împreună cu un călugăr grec cultul divin în biserica Sfîntul Atanasie, «ce ține de Monastirea Radu Vodă», în limba greacă, Ministrul, care la această dată era Odobescu, pune pe adresă următoarea rezoluție : «A se pune iarăși îndatorire Egu- menului dela Radu Vodă a înceta cu asemenea abateri dela dispozițiunile prescrise». Învățatul de deosebită finețe și neîntrecutul prozator nu avea energia hotărîită a generalului Tell. Aceasta explică blîndețea rezoluției, care desigur a rămas inoperantă și mai departe.

Și opoziția continuă. Astfel, la 27 mai, protoieria II din Iași comu- nica ministerului că în Iași, la Minăstirea Sfîntul Ioan din Beilic, la 11 ale respectivei luni, «di către cuviosul igumen acii monastiri s-au cântatu la strana din drépta mai toate dumnezeescile rugăciuni în limba sa greacă, după care apoi au rostitu și sacrile rugăciuni, Crezul și Tatăl nostru», iar «în ziua înălțării Domnului... toată sfînta Liturghie s-au petrecutu în dialectul grecescu».

Îndată, protopopul a încheiat «Prescriptu verbal» despre cele întîm- plate. «Cum și la monastirea pronomită Barnofschii di cătră cuviosul igu- men în toate sărbătorile se cânta de singuru elu mai toate cântările în limba greacă, răspingînd pe cântărețu romănu ce este angajat, la strana dreaptă» ²³. Ministrul pune pe acest referat următoarea dicizie : «A se recomanda Locotenentului de Mitropolit din Iași, spre a aduce îndreptare și la cas de nesupunere a se adresa la Prefectura de Poliție, spre împli- nirea ordinelor guvernului».

Printre egumenii greci, se găseau însă și oameni mai loiali, ca cel de la Minăstirea Precista-Răducanu din Tîrgu-Ocna, care se credea dator a comunica Ministerului de Culte telegrafic, la 30 august, următoarele : «Chematu de datoriea egumenească a sluji la hramul bisericii Precista, în necunoștința limbei românești am oficiatu grecește singuru, și numai în zioa hramului. Serviciul bisericesc s-au urmat și se urmează numai românești, conformu decretulu domnescu. Grăbesc a vă încunoștiința

22. *Ibidem*, f. 198.

23. *Ibidem*, f. 265 și verso.

spre a nu pune temeiul, pe vreo informație esagerată. Egumen Monastirea Precista Raducanul Damaschin»²⁴.

Telegrama era întărită și de procesul-verbal încheiat de protoiereul de Bacău, secția II, după raportul «blagocinului» de Tîrgu-Ocna²⁵.

Opoziția cea mai dîrză însă a fost aceea desfășurată de colonia grecească din Galați. La 24 mai 1863, locotenentul episcop «Archiereul Melchisedec» de la Episcopia de Huși, înaintează ministerului procesul-verbal încheiat de protoiereul secția II de Covurlui, privitor la serviciul cultului divin în patru biserici, zise închinete, din orașul Galați. Protopopul se adresează protosinghelului Zaharia, îngrijitorul bisericii Sfîntul Nicolae (metocul Sfîntului Munte Sinai), arhimandritul Grigorie, egumenul Mînăstirii Precista, închinată Mînăstirii Vatoped de la Atos, protosinghelul Meletie de la biserica Sfîntul Gheorghe, închinată Sfîntului Mormînt, cît și egumenului Antim de la biserica Sfîntul Dumitru, metoc al Sfîntului Munte, întrebîndu-i în ce limbă slujesc sfintele taine. Ei răspund că, în limba grecească, după învoirea ce li s-au dat de prefectul județului, care era un Leon Ghica. Întrebat și acesta, el răspunde că a învoit să se facă aceasta «după cererea înscrisă ce i-au făcut un număr din poporeni greci de la 3 biserici, pînă adeva va supune știința Onorat Ministeriu și va primi definitivă decidere în aqwest cazu : însă la Biserica Sfîntul Dumitru nu au dat voie».

Între timp, colonia grecească din Galați la 27 aprilie arăta prefectului local că neînțelegînd limba țării, nu vor putea să-și îndeplinească datoriile lor religioase. Ei cer să se facă slujba grecește, «cel puțin la trei biserici și anume la Sfîntul Nicolae, la Sfîntul Gheorghe și la Maica Precista»²⁶.

Grecii se adresează în același timp și consulului grec din Galați, cerîndu-i să intervină către prefectura locală, ceea ce acesta face. Între aceste două autorități începe o corespondență polemică, din care cităm între altele și aceasta : «Sântu datoriu a observa tot o dată, zice prefectul, că egumenii greci fiind raiale nu am pututu înțelegi cum onorat Ellino-regescu Consulat se poate prezenta ca avocatul lor, când singura Pôrta Ottomana numai este în dreptu de a-i apăra, la cazu când n'ar fi alte îngrădiri, mai puținu încă, potu recunoște acestu dreptu locuitoriloru Ellini din Galați»²⁷. Rezultatul era de prevăzut, egumenii urmau să se supună dispozițiilor guvernului. Și totuși, la 12 august 1863, prefectul de Galați comunica ministerului că egumenul bisericii Sfîntul Dumitru (metoc al Sfîntului Munte), după somațiile ce i s-au făcut de a se conforma dispozițiilor din domneasca ordonanță nr. 272, totuși săvîrșește cultul tot în limba greacă. Pe acest raport, ministrul Cultelor, care era la data aceasta Odobescu, pune următoarea rezoluție : «Se va scri egumenului spre a-l vesti că deca va stărui în acésta nesupunere la ordinul guvernului, după acest din urmă ordin, va fi depărtat din egumenia

24. *Ibidem*, f. 273.

25. *Ibidem*, f. 287.

26. *Ibidem*, f. 280.

27. *Ibidem*, f. 283.

sa. Acésta se va da și în cunoștința prefecturii, spre observare și raportare»²⁸.

Aceasta însemna că ceilalți egumeni intraseră în ordine, afară de acesta din urmă căruia ministerul îi trimete la 19 august un ordin în care i se spune : «vă mai invit pentru ce depe urma ora ca se va conformați acei dispoziții ; căci la întâia vestire de nesupunere din parte-vă la ordinele guvernului veți fi destituit din egumenia acei mănăstiri»²⁹. Desigur că la această drastică adresă, grecul va fi înțeles să se supună, deși va mai fi făcut oarecare încercări inutile, căci iată ce găsim într-o suplică înaintată către domnitorul țării, care le fusese odinioară prefect : «Prea înălțate Dómnne, Toți Grecii care lăcuescu țerri streine au simțimutu de a pururea necesitatea de a avea o biserică de legea lor, unde se pótă ruga pe Dumnezeu în limba lor. Aceasta necesitate se simte mai cu seamă în Galatz din cauza numeroșilor Greci așezați aicea, și a însemnatului număr de matroji ce visiteaza portul acesta pe tot anu și cari nu cunosc de felu limba Țerreii. Așa fiind, tótă comunitatea greceasca a căreia giosu iscăliți sunt reprezentanții, roagă plecat pe înălțimea Vóstră să bine voiți a ordona la Ministeru competent să le se dea voea a zidi cu cheltueala lor în acest orașu o biserica ortodoxă greacă, dedicată la Prea Sf-ta Schimbarea la fața a Mîntuitorului nostru Isus-Chistos care sa fie pentru tot deauna proprietatea comunei grecești din Galatz, și în care preoți greci aleși, plătiți de comuna grecească, sa pótă oficia dujă canónele bisericeii onthodoxe reseriteană în limba greceasca și în care nu vom lipsi a ruga pe Dumnezeu pentru prosperitatea Romaniei, sănătatea și fericirea I. V. și a Mării sale Dómnnei.

Suntemu prea plecați a înălțimei Vóstre prea umiliți servi. Andrea Pana, D. I. Rodosanachidi, Sp. G. Iopali, Panatitea El. 22 Mai 1865 Galatz».

Domnitorul Cuza pune apostila : «Recomandăm D-lui Ministru al Cultelor, spre a regula această questie, potrivit celor ce s-au mai urmat în asemenea cas. Alexandru Ioan».

În chipul acesta, după multe zvîrcoleli, comunitatea grecească se va fi liniștit, știind că au biserica lor, zidită din ostenelile lor. De altfel, la fel se va proceda de comunitățile grecești de la Brăila și chiar la Giurgiu, în aceeași perioadă de timp.

S-a împlinit un secol de la rominizarea completă a slujbei în Biserica Romînă. Și aceasta s-a făcut prin acțiunea hotărîtă a celor amintiți mai sus.

T. G. BULAT

28. *Ibidem*, f. 267.

29. *Ibidem*, f. 268.

NOTE ASUPRA BISERICII SFINTA SOFIA DIN FLOREASCA

Numele actual al bisericii Sfinta Sofia, din preajma lacului Floreasca, evocă fără îndoială pe ctitora (Sofia Negroponte), care prin 1924—1925 a refăcut-o aproape din temelie, după planul arhitectului Smărăndescu. Înfațișarea bisericii anterioară reparației din 1924—1925 — mică, zveltă și plină de avânt, așa cum apare dintr-o veche fotografie aflată în pronaos, adăugată așezării ei topografice, între platou și lac și mai ales frecvența toponimiei care predomină covârșitor (Floreasca, Ancuța băneasa, banul Antonache) — trezește o anumită curiozitate și poartă gândul întrebător prin răscolul anilor, către timpuri mai îndepărtate, când unii creștini cucernici construiau asemenea biserici și când Bucureștii nu ajunsese ră încă pină la Floreasca.

Gîndind la Bucureștii vremii aceleia care abia se înfiripau, la cîțiva km mai spre apus, într-o poiană mare pe malurile Dîmboviței, înconju-rați aproape din toate părțile de nesfîrșitul «codru al Vlăsiei», se conturează tot mai mult întrebarea : cînd s-a putut clădi vechea biserică, de ce atît de mică și într-un loc cu totul izolat ?

Răspunsul la această întrebare, fără a avea la îndemînă o bază documentară, constituie fără îndoială un act de îndrăzneală ; totuși, anumite fapte și deducții pot duce dacā nu la o dezlegare totală, cel puțin la o cît mai mare apropiere de adevăr.

Pe lîngă construcția și așezarea topografică a bisericii, impresio-nează încă asemănarea vechii biserici ca stil cu unele biserici con-tem-porane din bazinul Jiului și ne sugerează ideea că aceasta, ca și acelea, a putut fi durată inițial prin veacul al XV-lea, pe soclu de zid, cu schelet de lemn (material care atunci se găsea la îndemînă din belșug) și apoi refăcută în întregime din zid, prin veacurile XVII—XVIII-lea. Refacerile, de cele mai multe ori consecutive la majoritatea bisericilor din țara noas-tră, s-au datorat faptului că materialul din care se construia și uneori chiar zugrăveala, nu rezista timpului, cutremurelor și focurilor cu mult peste un veac.

Dar așezarea lângă platou și dimensiunile ei reduse accentuează ideea că bisericuța de la Floreasca ar putea fi doar o rămășiță dintr-o mare și veche așezare gospodărească ce ar fi fost situată în apropiere, pe platoul din spate, și ar reprezenta un paraclis al celor ce stăpîneau aceste meleaguri. Prin această din urmă idee, totul s-ar întregi, s-ar justifica dimensiunea și biserica n-ar mai apăre izolată. În ajutorul acestei presupuneri vine și faptul că nu sau găsit morminte vechi în curtea ei, știind că pînă acum 100—120 ani, morții erau îngropați în curțile bisericilor, nefiind cimitire. Deci, biserica, lipsită de morminte, a avut o folosire restrînsă, numai pentru acei ce conduceau proprietatea.

Desigur, toate cele de mai sus sînt simple presupuneri, totuși, ele nu exclud posibilitatea de a putea fi confirmate de săpături care să dovedească în așezările de pe platou reședința fostei administrații a proprietății.

În ceea ce privește vechimea bisericii, controlul este mult mai ușor : simpla analiză a mortarului carbonatat (cu priză foarte îndelungată) din soclu, întărit ca piatra, în părțile care n-au fost atinse de subzidirile de la renovare, este suficientă să ateste vechimea ei multiseculară.

*

Un început de dezlegare în aflarea vechimii și a rostului bisericii îl sugerează și toponimia. «Toponimia — după cum spune academicianul Iorgu Iordan (*Numiri de locuri românești în R.P.R.*, București, 1952) — poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, adevărata lui arhivă, unde se păstrează amintirea atîtor evenimente, întimplări și fapte, mai mult sau mai puțin îndepărtate, care s-au petrecut de-a lungul timpurilor și care au impresionat într-un fel oarecare psihicul popular. Tot felul de momente din viața unei colectivități umane, istorice, sociale, economice, politice, psihologice etc., găsesc de cele mai multe ori ecou foarte prelungit, dacă nu permanent și definitiv, în toponimie. Locurile pe unde și-au purtat pașii au realizat anumită situație, ori s-au așezat persoanele care au jucat un rol important în viața poporului, au fost botezate cu numele etnice respective, care le păstrează astfel pentru totdeauna amintire, îmbogățind topica romînească».

Topicul de Floreasca s-ar lega în sensul celor de mai sus de una din cele mai vechi familii romînești. Ancuța băneasa și banul Antonache sînt persoane din veacul al XVIII-lea bine cunoscute. Ancuța, născută la 1697, a rezultat din căsătoria de la 25.1.1696 dintre postelnicul Istrate Florescu cu Voichița Poenaru. La vîrsta de 20 ani, ea s-a căsătorit cu Antonache Calliarhi, scoborîtor dintr-un vechi neam din insula Hios (G. D. Florescu : *Istoricul unei vechi case bucureștene*, București, 1935, ed. Göbl, p. 77, nota 20).

Antonache Calliarhi a fost fiul lui Pantaleone Kalliarhis, medicul lui Constantin Brîncoveanu, și a făcut studiile la Sibiu. Antonache a împrumutat de la soție numele de familie chiar în anul căsătoriei (Hurmuzaki : *Documente privitoare la istoria Romîniei*, vol. VI, p. 188—189).

Murind Istratie în 1708, văduva lui, Voichița, a trăit la București în casa lor din mahalaua scortarului, lângă primii doi copii : Eustratie, mort tânăr, și Ancuța. Ceilalți trei au revenit în Oltenia, pe frânturi din proprietățile tatălui lor. Unul din ei, Vintilă Florescu, s-a stabilit la Crainici-Florești (Oltenia), unde a și fost înmormintat la 1742, iar ceilalți doi, ale căror nume nu le cunoaștem, au generat obștiile Florești-Vladimirești și Bunești-Vilcea (*Pomețnicul Bisericii Crainici-Florești*, care menționează pe Vintilă sin Stratie ; vechea biserică din Florești-Ilfov unde Istratie era zugrăvit cu cei cinci copii ai lui — Ionescu Gion (manuscris) ; G. D. Florescu, *op. cit.*).

Demn de reținut este faptul că în 1716, Voichița «puse de se zugrăvește de iznoavă biserica din Floreasca» (G. D. Florescu, *op. cit.*). Or, ca să zugrăvești o biserică, trebuie ca aceasta să fi existat anterior și zugrăveala ei să se fi deteriorat în așa fel, încît să necesite alta nouă. Din nefericire, la renovarea din 1924 a bisericii din Floreasca nu se mai puteau distinge chipurile ctitorilor de la 1716, din pronaos și nici numele lor, Ele erau alterate de ploi și zăpezi, care se prelingeau pe pereții rămași fără acoperiș. Pisania era de asemenea distrusă.

Păstrarea în toponimie a formei diminutive de Ancuța băneasa și a formei sobre de banul Antonache apare la rîndul ei destul de semnificativă, denotînd largă popularitate de care se bucura Ancuța, ai cărei strămoși în ordine bărbătească se succedaseră timp îndelungat pe acele meleaguri. De altfel, Antonache — care între 1742—1744, sub domnia lui Nicolae Mavrocordat fusese vel ban al Craiovei — s-a stins curînd din viață (13 mai 1748) și a fost îngropat la biserica Sfîntul Ioan cel Mare, care era pe locul actualei Case de Depuneri —, unde probabil cu doi ani mai tirziu a fost îngropată și Ancuța de către unicul ei fiu, Constantin Florescu.

Dacă astfel stau lucrurile cu Ancuța și Antonache și dacă ținem seama și de faptul că ei n-au locuit decît «întimplător» pe proprietatea din Floreasca, stăruie din nou întrebarea : cine a fost primul ctitor al bisericii și de la cine s-a păstrat topicul de «Floreasca» ?

După cît se știe, Istratie, tatăl Ancuței, a fost fiul vel comisului Stoian (1671—1674) și al Ancăi Cantacuzino. Stoian, la rîndul său, a fost fiul marelui comis Radu Florescu, mort la 1634, iar Anca Cantacuzino a fost fiica fratelui lui Șerban Cantacuzino (domnitorul dintre 1601—1611). Toți înaintășii Ancuței băneasa arătați mai sus, deși persoane destul de influente, nu par să se fi legat de meleagurile din jurul lacului Floreasca cu vreo faptă de așa natură încît poporul să le fi păstrat amintirea în toponimie.

*

Atunci, predominarea topicului de «Floreasca» apare cu mult mai veche și ne poartă gîndul la vremurile cînd familia Floreștilor, prin legăturile strînse cu Corvinii și mai ales cu domneștii scoborîtori ai lui Vlad II, zis Dracul, precum și ca potențial economic prin întinse proprietăți,

era în plină înflorire, epocă în care a și lăsat numeroase și importante urme în toponimia olteană : dealul și pîriul Florescului, Cioaca Florescului, satul Florești, pădurea lui Vintilă etc. (N. D. Spineanu, *Dicționar geografic al jud. Mehedinți*, Craiova, 1894).

Ajungem astfel la epoca lui Vintilă Florescul, logofătul de la 1479 (citat cu acest nume și primume într-o serie de documente de la Vlad Călugărul, cum ar fi cel din 5 iunie 1483, privitor la satul Toper, sau cel din 10 aprilie 1488 (Arhivele Statului, *Ist. II/70 și II/74*).

Acest Vintilă era una din cele mai proeminente figuri ale timpului, fiind dotat cu un admirabil simț politic — fapt pentru care a și fost folosit ca misionar pe la diferite curți domnești vecine (N. Iorga, *Scrisori de boieri*, ed. I, 1912, p. 6). El era cumnat cu Radu cel Frumos, voievodul dintre 1462—1473, care se căsătorise cu Maria, sora lui. Dovada acestei cumnății reiese din faptul că voievodul stăpînea ca zestre a soției, în indiviziune cu Vintilă Florescul (ocină și ohabă) proprietățile : Tismana, Pocruia, Ohaba, Sîrbșori, Godinești, pe care le-au dăruit în același timp — fiecare câte o jumătate — Mînăstirii Tismana (documentul din 1 iunie 1483, dat la Tîrgoviște, precum și cel din 15 iunie 1493, dat la București de Vlad Călugărul (Ștefulescu, *Tismana*, 1909, p. 71 ; Miletici, p. 343—344 ; Venelin, p. 125 ; G. D. Florescu, *Divane*, București, 1938, vol. I).

În legătură cu această danie, este de reținut faptul că Vintilă Florescul, cu mai bine de trei decenii înainte de sfîrșitul veacului al XV-lea, începuse a-și lichida proprietățile din Oltenia, spre a achiziționa altele mai apropiate de scaunul domnesc, mutat de curînd la București. Printre noile lui proprietăți achiziționate era și aceea din preajma lacului Floreasca, întinsă de la Colentina la Herăstrău și bogată în pește și pămînt negru de pădure.

Oprindu-ne sumar asupra acestei epoci, reținem faptul că puțin timp după 1462, cînd a fost făcut domn, voievodul Radu cel Frumos procedase printre cei dintîi la achiziționări ; și pe o proprietate nouă din preajma Bucureștilor, construisese Mînăstirea Tînganu, unde a fost probabil și îngropat, dar din care n-a rămas astăzi decît biserica reînnoită din sat și nici o urmă de mormînt (N. Iorga, *Istoria Romîniei în chipuri și icoane*, Craiova, 1921).

Sînt toate premisele ca Vintilă Florescul, ctitor la Tismana, să-și fi construit pe proprietatea nou achiziționată și organizată pe tipul celor din Oltenia, biserica inițială de care ne ocupăm. Nu pentru faptul de a fi la unison cu voievodul sau pentru că pe nici o proprietate de a lui n-ar fi lipsit biserica, ci în primul rînd, pentru ca pe vremuri de restriște sufletească să fi venit să se roage în ea însăși tînăra lui soră Maria doamna, cu prea frumoasa ei copilă Maria-Voichița — sora lui, cu care Vintilă pare să fi păstrat tot timpul cele mai strînse legături de familie.

Biserica de atunci, clădită probabil din lemn, precum și locurile din jurul ei, ar evoca amintirea «Floreascai» (doamnei), care-și purtase pașii gîndurilor pe meleagurile acelea, culminînd cu tragica luptă a soțului ei cu Ștefan cel Mare, despre care luptă se știe că purtată la 18 noiembrie la Soci, s-a terminat cu împesurarea cetății București, unde se retrăsese

Radu voievod cu gândul la o nouă rezistență, cunoscută fiind importanța pădurilor și a lacurilor în strategia timpului.

Cum s-a terminat această bătălie ne-o spune *Cronica de la Bistrița*: «...La 23 noiembrie 1473 sosi Ștefan Voievod cu toată oastea sa și a înconjurat Cetatea Dîmboviței și, în noaptea aceea a fugit Radul voievod din cetate. La 24 din aceeași lună luă Ștefan Vodă cetatea și intră în ea, și luă pe Doamna lui Radul Voievod și pe fiica ei cu dînsul, singura lui odrăzlă, și toată vistieria lui ascunsă și toate vestmintele lui. Și acolo s-a veselit trei zile și apoi s-a întors în cetatea sa de scaun» (I. Bogdan, *Cronica de la Bistrița*, p. 39—40).

*

Creată în acele împrejurări, biserica nici nu putuse costa mult. Juristul francez Pierre Lescaopier care vizitase Bucureștiul în anul 1574, descrie bisericile din capitala Munteniei ca fiind din lemn și acoperite cu șindrila sau stuf, Pînă și palatul domnesc de atunci era din lemn cu umplutură din lut.

*

Originea bisericii arătată mai sus se bazează și pe o tradiție locală, care se mai putea culege pînă pe la începutul veacului nostru și care pretindea că pe acele meleaguri Maria și-ar fi petrecut în cei 11 ani de căsătorie cu Radu cel Frumos mai mult timp decît în palatul domnesc de pe malul Dîmboviței. Iar în întunecatul sfîrșit al toamnei anului 1473 se refugiase cu Maria-Voichița tot acolo, înălțînd rugi în biserică și așteptînd rezultatul cruntei înfruntări a soțului ei cu Ștefan cel Mare, chiar și atunci cînd ultimele faze ale încercuirii Bucureștiului se desfășurau prin lupte de cavalerie, nu departe de cîmpul Piperei de astăzi, care era în drumul lui Ștefan cel Mare și fără pădure pe el.

Dacă rugile lor n-au putut aduce înfringerea falnicului voievod moldovean, în schimb cînd totul a fost pierdut, iar voievodul muntean fugit peste Dunăre din partea opusă a Bucureștiului, ele au plecat de acolo cu daruri sfințite, către tabăra voievodului dușman, spre a-i îmbuna mînia pe care o purta soțului învins.

Astfel, după tradiție — care de altfel se și armonizează perfect cu configurația terenului — mica biserică se face obiectul notelor, evocă amintirea «Floreascai», «doamna» lui Radu cel Frumos, nu numai din timpul conviețuirii cu Radu cel Frumos, ci și comportarea ei din cei peste 25 ani cît a trăit la curtea lui Ștefan cel Mare, soțul din 1475 al fiicei sale, adică viața plină de zbucium sufletesc și noblețe spirituală a Mariei, îngropată la 1500 în Mînăstirea Putna.

I. AL. F.

„PIATRA ARDERII ȘI A PĂCII“...

Istoricii au denumit cele trei epoci din istoria lui Israel : epoca primului templu, de la 1000—590 î. Hr., epoca consolidării și a gloriei politice a statului israelit, redus la sclavie sub Nabucodonosor, rege în Iuda fiind Zedekiah ; epoca celui de-al doilea templu, de la 520—20 î. Hr., începînd cu domnia lui Zorubabel și pînă în vremea lui Irod cel Mare (37—4 î. Hr.) ; și epoca celui de-al treilea templu de la anul 20 î. Hr., cînd a început Irod reconstrucția lui, și pînă la 70 d. Hr., cînd a fost dărîmat de generalul roman Titus, împreună cu întreg Ierusalimul. Aceasta marchează și sfîrșitul statului israelit.

Ierusalimul este așezat pe patru coline. Pe colina Moriah a fost construit templul și, în prezent, este cunoscută sub numele arab de Haram eș Serif și reprezintă a șasea parte din suprafața cetății ; este în întregime cuprinsă de incinta moscheii califului Omar, în mijlocul căreia se află stîncă Moriah — a sacrificiului lui Avraam — închisă pe vremuri în Sfînta Sfintelor vechilor temple iudaice. Această colină, pe care Solomon a ridicat templul său — acolo unde tatăl său, psalmistul rege David a construit doar un altar — este menționată chiar de cartea Facerii (XXII, 2), cînd Iahve i-a spus : «ia cu tine pe unicul fiu iubit, Isaac, și du-te în țarina lui Moriah, unde să-l sacrifici pe muntele pe care ți-l voi arăta». «Și David a ridicat acolo Domnului un altar, unde a adus sacrificiul arderii și al păcii. Astfel, Domnul a fost împăcat prin acea țarină și epidemia a încetat în Israel» (II Sam. XXIV, 25). David a început să adune tot felul de materiale, pentru a construi un marelui templu lui Iahve : aur, argint, fier, lemn de cedru, în cantități imense, dar Domnul i-a dat de știre că nu este vrednic să-I ridice el locașul. «Dar Domnul a zis către mine : nu trebuie să ridici tu casă numelui Meu, pentru că tu ai fost un om al războaielor și ai vărsat sînge» (I Cron. XXVIII, 3). Aceasta a fost îngăduit fiului și urmașului său, Solomon. Capitolul V din Cartea I a Regilor descrie cu lux de amănunte și pitoresc istoria zidirii templului lui Solomon, a ambasadei trimisă regelui Hiram al Tirului, pentru a-i furniza prețiosul lemn de cedru și brad și un număr de constructori și cioplitori de piatră.

Vreme de șapte ani au durat lucrările de zidărie și de infrumusețare a templului, cu sculpturi în piatră și porți măiestrit cioplite în lemn de cedru, pin, măslin și palmier, cu imenși heruvimi înveliți în aur, cu aripile desfășurate de-a lungul pereților, așezați pe temelii din blocuri mari de piatră, din care partea de nord mai dăinuie și azi, formînd cunoscutul «zid al plîngerii».

Mobilierul artistic și vasele de cult și pentru ospetele regale au luat, de asemenea, mult timp. Cronicarul biblic menționează în mod special că vasele de la masa regelui erau făurite din aur masiv. Faimosul tron de judecată, așezat sub foisorul din curtea dreptății, era o măiestrită îmbinare de fildeș și aur masiv.

Altarul arderii de tot era alături, sau chiar pe stînga Moriah, unde era și Sfinta Sfintelor, în partea de vest a stîncii, acoperită de o cortină brodată în aur, care a fost spintecată de sus pînă jos în momentul Răstignirii lui Iisus (Marcu XV, 38).

În Sfinta Sfintelor era păstrată Arca Alianței, iar în sfîntă, jertfelnicul pentru tămîie și aromate, masa punerii înainte și sfesnicul cu șapte brațe. De la porțile curților și pînă la edificiul templului erau rînduiți pilaștri decorativi, iar între sfîntă și altar erau doi pilaștri din bronz masiv, numiți Iachim și Boaz. Alături de altar era un imens bazin de aramă, susținut de doisprezece tauri de metal, pentru băile rituale ale preoților. Edificiul era înconjurat de patru curți spațioase, menționate și de Evangheliile. Prima era curtea neamurilor, unde aveau acces și neisraeliții; a doua era curtea femeilor; a treia era curtea israeliților și ultima era curtea leviților.

Grădinile care înconjurau versantul colinii, cu plantațiile udate de conductele de apă ce captau izvoare din munții Betleemului, au fost legendare în toată antichitatea, fiind refăcute în timpul celor aproape 40 ani de domnie a lui Irod cel Mare.

Întreg acest bogat edificiu a fost distrus și despuiat de prețioasele sale ornamente de invazia babiloneană de la 590 î. Hr., cînd o mare parte a populației a fost dusă în captivitate, iar tezaurul incalculabil al templului a fost luat de Nabucodonosor, pentru palatele și templele sale din Babilon. 70 ani a durat această captivitate, pînă cînd persii, răsturnînd puterea babiloneană, Cyrus a dat o proclamație prin care se îngăduia israeliților să se întoarcă în patrie și să-și reconstruiască templul — îngăduință care s-a împlinit sub Darius. Zorubabel a fost recunoscut rege în Israel și, o bună parte din captivi înapoiindu-se, acesta a început, la 520, lucrările de reconstrucție.

Cel de-al doilea templu n-a putut atinge nici pe departe splendoarea celui dintîi, dar construcția propriu-zisă era pe vechile fundații. Și acest al doilea templu avea să fie profanat însă de invadatori — romani de data aceasta.

Luptele fratricide între urmașii macabeilor, pentru supremație, au ajuns la apogeu în 63 î. Hr. Generalul Pompei, care comanda armatele din Orient, a fost solicitat să intervină în favoarea lui Hircan II, pe care l-a

sprijinit contra fratelui acestuia, Aristobul II. Pompei a urmărit pe etnarhul Aristobul până în Ierusalim, a ocupat cetatea, a măcelărit pe membrii partidului clerical de opoziție și a investit pe Hircan mare preot, luându-i titlul de rege dar lăsându-l pe acela de etnarh. Trupele romane au pătruns în incinta templului, iar Pompei, cu un grup de ofițeri, au inspectat toate încăperile, intrând și în Sfânta Sfintelor. Romanul a rămas foarte surprins și impresionat, găsim această încăpere absolut goală, fără statui sau alte chipuri de zei. După ce a vizitat tezaurul, unde se găseau 2.000 talanți de aur — în afară de lingouri, de alte metale prețioase și vase — Pompei s-a retras fără a se atinge de ceva. Învingătorul a trimis la Roma mult tineret, care a fost vândut la târgul de sclavi. Urmașii acestor captivi aveau să formeze colonia evreiască din Roma, din mijlocul căreia avea să se formeze peste 120 ani nucleul comunității creștine.

Pompei a pus să se dărîme zidurile Ierusalimului și Iudeea a fost declarată tributara Romei, iar porturile și regiunea mediteraneană alipită provinciei Siria. După ce a lăsat guvernator al Siriei pe Scaurus, Pompei și-a stabilit cartierul în provincia Cilicia din Asia-Mică, iar în 61, și-a sărbătorit triumful la Roma. Aristobul II, fratele marelui preot Hircan, mergea în fruntea cortegiului, iar alți 362 regi, principii și principese urmau carul triumfal, în lanțuri. Dacă Pompei nu s-a atins de tezaurul templului, în schimb fostul triumvir Licinius Crassus, numit în 54 proconsul al Siriei, a ridicat 2.000 talanți, un lingou de aur, diverse obiecte de mare valoare și învelișul de aur a trei camere din templu. Toate aceste bogății erau provenite din darurile anuale trimise templului de coloniile evreiești răspândite în țările bazinului mediteranean, și din Siria până în Persia și India. Ierusalimul ajunsese la acea dată — după cum consemnează și istoricul Tacit — unul din cele mai minunate orașe ale lumii (*Istorie*, V, 8).

În anii următori, dictatorii romani s-au luptat între ei. Cezar învinge, la 9 august 48, la Farsala pe Pompei, care, refugiindu-se în Egipt, este ucis la Pelusium de faraonul Ptolomeu VII, care avea interesul să se pună bine cu noul stăpînitor. Cezar a restituit evreilor portul Jafa și l-a scutit de tribut; a recunoscut pe Hircan ca etnarh și mare preot, autorizându-l totodată să reconstruiască și zidurile Ierusalimului. Evreii din Egipt, în număr de peste un milion, au primit importante privilegii. Această politică înțeleaptă a liniștit spiritele pentru aproape un deceniu 1.

Etnarhul și marele preot Hircan a numit în timpul funcționării sale pe un idumeu cu numele de Antipater, în postul de comandant al armatei. Idumeea era provincia dintre golful Akaba, podișul sinaitic și regiunea de la sud de Berșeba. Populația era împeștrită, iar practicile religioase iudaizante erau amestecate cu alte elemente păgânești, în special egiptene. Din acest motiv, iudeii habotnici îi urau pe edomiți și atunci cînd Iuliu Cezar îi face pe cei doi fii ai lui Antipater : Fasael, guvernator al

1. Iosif Flavius : *Antichitățile iudaice*, XIV, VII, 1 și *Războaiele evreilor*, I, VII, 8 în «The Works of Flavius Josephus», London, translated by William Wiston A. M., f. an. L. Cl. Fiilon, *Histoire d'Israel*, tom. III, Paris, 1928, *passim*.

Iudeei, iar pe Irod al provinciei Galileea, nemulțumirile au început a se manifesta fățiș și pe alocuri, sub forme violente. Iosif Flaviu descrie și analizează pe larg această animozitate a poporului iudeu contra lui Irod și a urmașilor lui.

În 43, generalul Antipater moare ucis, iar în 42, Marc Antoniu, dictatorul Orientului, îi face pe Irod și Fasael tetrarhi. În urma războiului cu părții, Fasael este prins și ucis; Irod se refugiază la Roma, iar Antigon, fiul lui Aristobul II, fratele și rivalul lui Ioan Hircan — protejatul lui Pompei — este făcut rege al Israelului de către părți. Irod găsește însă la Roma sprijin politic și militar și cu ajutorul trupelor romane, bate pe Antigon și înaintează în primăvara anului 37, ajutat de două legiuni sub comanda generalului Sosius, pînă sub zidurile Ierusalimului, pe care-l ține cinci luni sub asediu. Luptele au fost crîncene, iar romanii cucerind cetatea, au trecut prin sabie zeci de mii de oameni partizani ai lui Antigon. Acesta este dus la Antiohia, capitala Siriei, schingiuit și, la cererea lui Irod, decapitat.

Au urmat singeroasele represiiuni ale lui Irod și asasinarea urmașilor hașmoneilor legitimi și ale propriilor săi fii, al soției sale dintii, Mariamnè — nepoata lui Ioan Hircan — și ale frunțașilor marilor familii iudaice. Cînd a murit, ros de cancer, în vîrstă de 70 ani (anul 4 î. Hr.), a fost mare ușurare. În timpul blestematei lui domnii, Irod a avut și unele înfăptuiri pozitive, printre care reținem în primul rînd reconstrucția și înfrumusețarea templului lui Zorubabel, începută la anul 20. Această lucrare monumentală a fost continuată de fiii și nepoții lui Irod și terminată definitiv abia în 62—64 d. Hr.

Noul edificiu este cunoscut sub numele de cel de-al treilea templu, sau pe scurt, templul lui Irod. Pentru creștini, este important de reținut că în acest templu, Iisus a fost adus la dreptul Simeon; aici venea de la Nazaret în fiecare an cu Iosif și Sfînta Maria; aici a fost aflat de Iosif și Maria la 12 ani, stînd în mijlocul cărturarilor; aici a predicat mai tîrziu și splendoarea acestui templu o admirau Apostolii — splendoare care chiar în cursul vieții acelei generații avea să dispară, — profeție împlinită peste 47 ani. De sub porticele aceluia templu, Mîntuitorul avea să gonească pe profanatori: «Ieșiți din casa Tatălui Meu».

Irod a început reconstrucția templului cu îndeplinirea ritualului biblic observat la cele două construcții anterioare. După ce a dărîmat zidăria dărăpănată a celui de-al doilea templu, pe vechile temelii ale primului locaș au început noile lucrări. Iosif Flaviu descrie amănunțit cum au decurs aceste lucrări, efectuate de zece mii de lucrători la clădirile secundare, pe cînd la edificiul principal zideau o mie de preoți îmbrăcați în odăjdii.

La moartea sa, Irod cel Mare a lăsat un testament în care își împărțea averea între fiii care mai scăpaseră cu viață, constituind și un uriaș legat lui Octavian August. În timp ce fiii lui Irod: Arhelau, Antipa și Filip se găseau la Roma pentru omologarea testamentului tatălui lor, în întreaga Palestină a izbucnit o revoltă, care a fost crunt și prompt reprimată de Varus, legatul Siriei. Este același Varus care, peste cinci ani,

avea să fie bătut de armata lui Arminius, la Teutberg, în Germania. Procuratorul Sabinus a ridicat drept represalii, din tezaurul templului, 400 talanți, iar soldații săi au prădat restul. Împăratul August nu a luat în considerare aceasta și a ținut în templul lui Apolon o adunare, la care, peste trei sute delegați ai poporului au acuzat pe irodieni de lipsă de loialitate. Numai Nicolai din Damasc, care funcționase sub Irod ca trimis permanent la Roma, a avut curajul să se împotrivescă. August a ratificat apoi în mare parte testamentul lui Irod. Teritoriile irodiene au fost împărțite între cei trei fii.

În urma acestei împărțiri, lui Arhelau îi revine Iudeea, Idumea și Samaria, sub titlul de etnarh, nu de rege. Fiind urât de popor din cauza ferocelui său despotism și a imoralității — care devenise de altfel curentă în familie —, el a comis multe abuzuri scandaloase. O delegație de evrei reclamă la Roma și Arhelau este chemat să se justifice, dar pierde procesul și este depus din dregătorie, apoi exilat în Galia (6 d. Hr.). De la această dată, Iudeea este guvernată de un procurator roman.

Primul procurator sub Tiberius a fost Coponius (6—9) ; au urmat : Marcus Ambibulus (9—12), Arnius Rufus (12—15), Valerius Cratus (15—26), Ponțiu Pilat (26—36), Marcellus (36—37), Marulus (37—41), Tulburările au început a se ține lanț și fariseul Zadok a înființat partidul zeloților, care cerea eliberarea de sub jugul romanilor. Primele persecuții au început în Egipt, la Alexandria, în toamna anului 38. Prefectul roman local, Avilius Flaccus, a impus evreilor să adore în sinagogi statuia lui Calligula. La refuzul iudeilor, Flaccus a început un masacru în masă. Filozoful evreu alexandrin Filon a întocmit un memoriu, *In Flaccum*, către împărat, care rămânând fără rezultat, a plecat el însuși în Italia, în fruntea unei delegații de evrei și greci. Au fost primiți de împărat, mai întâi la Roma, apoi la Puteoli, lângă Neapoli. Philon descrie peripețiile acestei periculoase misiuni în lucrarea sa «Legatio ad Caium».

Calligula a primit delegația în audiență de adio într-o vilă din preajma Romei, pe care tocmai o inaugura, adresându-le acuzația — care putea avea urmări fatale : «Așadar, voi sînteți acei inamici ai zeilor, care refuzați să-mi recunoașteți divinitatea, dar care în schimb adorați un zeu al cărui nume nici nu îndrăzniți să-l pronunțați» ? Filon a răspuns că evreii din Ierusalim au sacrificat cei dintîi la templu, cînd Calligula a fost proclamat împărat. Calligula i-a ripostat : «Poate, dar ați oferit sacrificii pentru mine, nu însă persoanei mele», continuînd apoi să viziteze cameră după cameră, urmat de anturajul de curteni, care făceau glume pe socoteala situației umilitoare în care se afla delegația. Au urmat alte dialoguri și întrebări, la care nici nu a mai așteptat răspuns. După ce a concediat delegația, Calligula a făcut reflecția că «în definitiv, acești oameni nu par a fi prea răi, dar reprezintă un biet popor nesocotit, care refuză să admită că eu sînt un zeu». Urmarea a fost că împăratul a trimis la Alexandria pe centurionul Bassius, care a arestat pe prefectul Flaccus, l-a adus la Roma, de unde a fost exilat într-o insulă din Egeea și executat.

Refuzînd să accepte în templu cultul împăratului, impus prin decrete speciale, evreii au suferit rigorile persecuțiilor. Abia după asasinarea lui Calligula, în 41, lucrurile s-au mai liniștit. Împăratul următor Claudiu, a dus o politică mai conciliantă în provinciile orientale ; dar și acesta dădu în anul 49 un edict de expulzarea evreilor din Roma. Procuratorul Cuspius Fadus, vrînd să ia sub paza sa veșmintele marelui preot — pretext pentru a stoarce bani de la evrei —, este trimis în judecata împăratului Claudiu de către Cassius Longinus, legatul Siriei ; Claudiu însă a dat câștig de cauză evreilor.

Sub Tiberiu Alexandru, evreu din Alexandria, nepot al filozofului Filon, o mare foamete a pustiit țara. Mizeriile poporului au fost în parte îndulcite de ajutoarele trimise de regina Elena din Adiabene, al cărei mormînt există și astăzi la Ierusalim, nu departe de poarta Damascului.

Sub Ventidius Cumanus (46—52), un soldat roman a insultat mulțimea adunată de sărbătorile Paștilor în curțile templului. În urma ripostei mulțimii, douăzeci de mii de oameni au fost masacrați. La 52, în urma exilării lui Cumanus, a fost numit procurator Antonius Felix, pe care-l cunoaștem din relatările Sfîntului Evanghelist Luca, din Fapte. Acest Felix era căsătorit cu Drusilla, fiica lui Agripa I, deci nepoata directă a lui Iord cel Mare. El era susținut și de fratele său Pallas, ministru atotputernic al lui Claudiu. El a urmărit nemilos pe zeloți, inamicii imperiului. După apariția extremiștilor, sicarii, represiunile s-au întetit. Neron a înlocuit pe Felix, la 60, cu Porcius Festus, pe care-l prezintă iarăși Sfîntul Evanghelist Luca (Fapte XXV—XXVI). Porcius moare însă în 62 și sub urmașul său Albinus (62—64), haosul, brigandajul și luptele între bande ajunseseră la culme. În fruntea acestor bande erau uneori marii preoți sau rude ale regelui Irod — Agripa I, cum au fost Kostobar și Saul. Ultimul procurator, Gestius Florus (64—66), a fost cel mai rău. Susținut de împărăteasa Popeea, de altfel evreică, el s-a dedat la cele mai abjecte atrocități. Răbdarea evreilor ajunsese la culme cînd Florus a ridicat din tezaurul templului 17 talanți de aur, sub pretext că erau ceruți de împăratul Neron. Revolta izbucnită a fost reprimată sîngeros : 3660 victime se menționează, ucise de trupe sau crucificate.

La moartea lui Agripa I, a urmat fiul acestuia, Marcus Iulius Agripa (50—101), care a domnit pînă în timpul lui Traian. Întrucît avea doar 17 ani, împăratul Claudiu nu i-a acordat numaidecît coroana. Istoria îl cunoaște sub titlul de Agripa II. Avea dreptul să numească pe marele preot și, cu toate că era filo-roman, sprijinea aspirațiile naționale ale poporului și religia. În fața lui, cînd a venit la Cezareea, cu sora sa Berenice, să salute pe noul procurator Festus, a compărut și Sfîntul Apostol Pavel. A intrat și el însă în conflict cu preoții templului, iar mulțimea l-a huiduit cînd el a îndemnat să se supună lui Florus.

Pentru a calma spiritele, Florus părăsește Ierusalimul și se retrage la Cezareea, lăsînd o mică garnizoană sub comanda centurionului Metilius. Populația era instigată de cele două tabere rivale : moderații și războinicii. Prima tabăra era sub conducerea lui Eliazar, înrudit cu marii

preoți ; comanda garda templului și voia eliberarea cu armele de sub dominația romană, raliind la programul lor pe refugiații evrei din Babilon, regatul părților și alte regiuni. Moderații, conduși de Anania și Ezechia, susținuți de Agripa II, erau convinși că lupta cu armele ducea la dezastrul național, ținând seama de formidabila forță a imperiului.

În august 66, a izbucnit conflictul. Eliazar a convins pe preoții templului să refuze darurile de animale pentru sacrificiu pe care le ofereau romanii pentru cultul care se făcea la templu, pentru împărat. Ruptura de Roma era un fapt. Bucuros că evreii se luptau între ei, Florus refuză cererea moderaților de a interveni. Agripa a trimis însă la Ierusalim un corp de 3000 cavaleriști, care a fost izgonit, împreună cu garnizoana lui Metillius. Palatele lui Agripa și ale principesei Berenice au fost incendiate. Zeloții și sicarii au început concomitent atacul celor trei fortărețe în care se retrăsese garnizoana romană, Hippicus, Fasael și Mariamne, urmărind și asasinând totodată pe partizanii moderaților. După ce garnizoana romană, care se predase condiționat, a fost exterminată, răsculații au devenit stăpâni pe situație. Procuratorul Gestius Florus s-a răzburat însă împotriva celor douăzeci de mii de evrei din Cezareea, pe care i-a masacrat în parte, iar restul au fost condamnați la galere, sau trimiși în lanțuri la Roma. La Antiohia, Tir, Ascalon, Alexandria, au fost uciși zeci de mii de oameni. Armata evreiască a fost întărită cu contingente de elită, voluntari veniți de la Babilon, Adiabena, din țara părților.

Istoricul Filon² sintetizează astfel cauzele acestui dezastruos conflict : «De partea administratorilor romani, incompetență, prejudecăți, asprime, care au dat naștere la lupte sângeroase. De partea evreilor, o fierbere ostilă și insurecții, care ar fi putut cu ușurință să fie evitate. Astfel a început să se pregătească, puțin câte puțin, războiul».

Motivele psihologice care au generat războiul au fost, fără îndoială, întărite însă și de cauze sociale și economice. A doua zi după punerea în aplicare de către guvernatorul Gessius Florus a decretului imperial, prin care se lua evreilor autoritatea din orașul Cezareea, capitala oficială a provinciei, populația greacă, masată în fața sinagogii, a început să sacrifice păsări, pentru a provoca pe evrei. Păsări nu sacrificau decât leproșii, iar aceasta era o aluzie la vechea injurie că evreii se trag din leproșii expulzați din Egipt. Era firesc să se nască încăierări, mai ales că autoritatea executivă stătea indiferentă. De altfel, războiul contra Romei era latent de un secol, de când romanii își întinseseră dominația lor asupra acestei provincii.

Noul ediot a reaprins cu o forță crescândă lupta împotriva protectoratului roman. Partidul moderat al aristocraților avea devisa «loialitate cu orice preț». În frunte cu regele Agripa, ei demonstrau poporului, că puterea politică a lumii este în mâinile romanilor, că Iahve însuși s-a mutat în Italia. Iar un război contra lor este o absurditate. Grecii, care odinioară cuceriseră întreaga Asie și pe vremea lui Alexandru întemeiaseră un imperiu mondial, acum erau ținuti în respect de o garnizoană de

2. *Op. cit.*, tom. III, p. 416.

2000 soldați. Cele 305 triburi războinice ale galilor, avantați de excelente apărări naționale, cu un sol plin de materii prime, erau ținute în ascultare de mai puțin de o legiune răspîndită pe întreg teritoriul. Două legiuni impuneau *lex romana* în vastul teritoriu egiptean, unde înflorise o străveche civilizație. Neînfricații germani au fost aduși la ascultare de numai patru legiuni. Între Dunăre și Rin, în Galia și Balcani, te puteai plimba cu bățul în mînă, ca în frumoasa și libera Italie. «Nu sînteți în stare să comparați slăbiciunea voastră cu puterea Romei — spunea Agripa. Unde vă sînt mașinile de război, flota, fondurile financiare? Toată lumea este în puterea Romei. Unde veți găsi ajutoare? Fugind în pustiu, poate. Impozitele fixate nu sînt excesive, comparate cu ce plătesc alte provincii. Numai Alexandria Egiptului furnizează într-o lună, contribuții superioare celor dintr-un an ale Iudeei.

Parții îl învinseseră pe Crassus, dar ulterior, regele Tiridate a mers în persoană la Roma ca să primească din mîinile lui Claudiu coroana de rege aliat. Mica Iudee era vulnerabilă din toate părțile, fiind înconjurată de provincii romanizate încă cu un secol în urmă, cînd Iuliu Cezar definitivase organizația administrativă și militară a imperiului.

Cam acesta era limbajul ținut de Agripa poporului, în curtea templului, la începutul ostilităților. Clasa conducătoare dorea o înțelegere cu orice preț, pe cînd tîrgoveții, țărani, meșteșugarii, doreau înlăturarea dominației romane. Loialiștii și partidul clerical susțineau ca eliberarea țării să rămînă în seama lui Dumnezeu, care va restabili vechea independență și, atîta vreme cît romanii respectau legea, ei nu voiau să se recurgă la violență. Romanii nu împiedecau în nici un fel exercitarea în viața iudaică a celor 613 comandamente ale lui Moise.

Totul a fost însă zadarnic. Agripa a fost huiduit și numai cu greu a scăpat împreună cu Berenice, de furia mulțimii. Palatele lor, ca și ale bogătașilor și căpeteniilor religioase au fost devastate. Pe ziduri au apărut insignele macabeilor și inițialele psalmului «Cine este ca Tine, Doamne?», care incitau la revoltă.

Cînd garnizoana romană de sub conducerea lui Metilius s-a predat, după o luptă onorabilă însă inegală, ea a depus armele numai după încheierea unei convenții, pecetluită cu jurămînt, că li se va lăsa liberă retragerea spre Cezareea. Îndată însă după ce asediații au depus armele, războinicii lui Israel s-au repezit asupra acestor oameni fără apărare, începînd să-i masacreze. Soldații romani n-au mai putut decît să se stringa unul în alcul și să scandeze: «Jurămîntul! Convenția! Apoi au murit pînă la unul.

La 23 aprilie, 10 Nisan, Titus, în fruntea a patru legiuni, a pornit în marș spre Ierusalim, mergînd pe calea romana, în urma multor ucigători ce urcau la templu pentru sărbătorile pascale. La 25 aprilie, el a

cantonat în apropierea cetății, la Gabath Saul. În seara de 14 Nisan, ajunul Paștilor, porțile cetății se închideau. Pe vremea aceea, la sărbători, orașul adăpostea cam șase sute de mii de oameni.

Titus promisese celor trei personaje influente din jurul său, toți trei evrei — șeful statului major al armatelor, Tiberiu Alexandru, regelui Irod Agripa și surorii acestuia, principesa Berenice — să cruțe de la distrugere templul. El înțelegea foarte bine că ochii tuturor evreilor din imperiu — peste cinci milioane — erau ațintiți asupra acestui locaș, care materializa legătura lor sufletească cu trecutul istoric și religios al lui Israel. În consiliul de coroană ținut la Roma, Iulius Thrax și Claudius Reginus — consilieri imperiali — se declaraseră pentru salvarea edificiului. Liberul Talas, dușmanul implacabil al evreilor, pledase însă cu vehemență pentru dărîmarea templului.

Creștinii — amintindu-și de cuvintele Mintuitorului (Matei XXIV, 15 ; Marcu XIII, 14 ; Luca XXI, 20) : «Cînd veți vedea Ierusalimul înconjurat de armate, să știți că pustiirea este aproape» și «amintindu-și de profeția lui Daniil : cei din Iudeea să fugă în munți» — se refugiară în Transiordania, în orașul Pella, unde erau în siguranță, sub autoritatea lui Irod Agripa, care guverna provincia. Bogătașii își transferară valorile în ținuturi unde romanii puteau să le garanteze securitatea. Însuși Agripa își transportase o bună parte din tezaurul personal la Cezareea.

Titus a mai făcut totuși asediaților o ofertă de capitulare, prin Iosif Flaviu, propunîndu-le să predea cetatea și oamenii sub arme, cărora le garanta viața. Pînă ce vor lua o hotărîre, li se permitea trecerea animalelor pentru jertfe, cu condiția respectării vechii convenții de pe timpul lui Iuliu Cezar, ca sacrificiul să fie făcut și în numele împăratului, senatului și poporului roman.

Venise timpul ca și cei mai îndrîjiți dintre evrei să dorească acceptarea acestor condiții mărînimoase. Simon Bar Giora și Iohanana din Giscala însă nu mai puteau spera nimic bun de la conaționalii lor, acum cînd țara întregă era pustiită, totul era în ruine și poporul decimat, într-un război definitiv pierdut. Ei au preferat dezastrul total și oferta a fost refuzată. Atît Titus cît și întreaga oștire au fost indignați și infuriați de atîta orbire în fanatism.

La 21 august, zi întîi a lunii Ab, «Iuliu cel gros», puternicul berbec al asediatorilor, a început să bată, în zidul dinafara templului. La 27 august, un alt berbec, de aceeași greutate, a fost pus în acțiune. Formații de cohorte au urcat pe scări grele pe ziduri, cu scuturile în spate, strînși unii în alții, în formația de «broască țestoasă», dar au fost respinși cu pierderi mari. După ce s-au aprins focuri lingă porți și au ars canatele de lemn și s-a topit arama și argintul balamalelor și mînerelor, trecerea a putut fi forțată și asediatorii au putut ajunge sub zidul propriu-zis al templului, trecînd de șirul coloanelor și porticelor.

Titus a ținut cu comandații legiunilor încă un consiliu de război, la care s-a discutat dacă, față de rezistența tot mai îndârjită și disperată a evreilor, să se continue cu metodele tehnice de asediu și asalt, sau să se procedeze în sfârșit la demolarea edificiului. Trei din membrii consiliului, Marc Antoniu Iulianus (guvernatorul Iudeii), generalul Phrygus (comandantul legiunii V) și generalul Liternus (comandantul legiunii XII), s-au pronunțat pentru distrugerea templului — soluție dorită și de masa ostașilor romani, care urmăreau să se răzbune pe asediați. Tiberiu Alexandru (șeful de stat major), generalul Cerealis (comandantul legiunii XV) și generalul Lepidus (comandantul legiunii X), s-au declarat pentru evitarea distrugerii templului, întrucît cei o sută de mii de soldați romani puteau înfringe, cu puține pierderi, pe cei cincisprezece mii de asediați, cîți mai rămăseseră în luptă. Titus s-a pronunțat și el pentru această ultimă soluție și a dat ordinul asaltului final.

În dimineața zilei de 29 august, trupele romane au început să curețe terenul în jurul zidurilor și porților dinspre nord și vest, pe unde se puteau apropia cu scările mai ușor. Primul centurion al legiunii V, Pedanus, studiasse cu atenție zidurile și, după ce a respins cu ușurință o ieșire neașteptată a evreilor pe poarta principală a templului, s-a apropiat cu un eșalon de soldați în formație de broască țestoasă, de o fereastră ce da în hieron (o încăpere în care se păstrau lemnele pentru sacrificiu) și, prin deschizătura cu pervazuri aurite, a aruncat înăuntru mai multe torțe aprinse, care au provocat repede un puternic incendiu. Apoi a sărit el însuși pe fereastră în încăpere și, la adăpostul fumului și confuziei ce domnea în interior, a reușit să deschidă una din porți. Atît a fost suficient și iureșul a pornit, — soldații năvălind în strigăte războinice, avizi de sînge și jaf. Cei doi comandanți evrei, cu o parte din trupe, s-au retras în fortărețele din partea de nord și vest.

Scutierii legiunii V, din cohorta lui Pedanus, pătrundeau acum cu sutele, doi cîte doi, cu torțe aprinse, incendiind tot ce întîlneau în cale — mobilier, perdele, pardoselile de lemn de cedru ale pereților, sculptate și pictate. În cîteva ore numai, prin sistemul semnalelor luminoase, știrea incendiarii templului ajunsese în Siria ; și de acolo prin Anatolia, Grecia, Brundisium, vestea a fost făcută cunoscută la Roma.

Cel de-al treilea templu a încetat de a mai exista în ziua de 29 august, anul 823 de la fondarea Romei, — 9 a lunii Ab, anul 3830 după calendarul evreiesc.

Incendiul s-a întins și a durat două zile și două nopți încheiate. Stînd pe treptele altarului, Titus a primit aclamațiile entuziaste ale trupelor, cu mantia roșie pe umeri, ținînd în mînă bastonul de comandant. Soldații îl ovaționau lovînd în scuturi și strigînd : «Ave Titus imperator» ! Zile în șir soldații au cotrobăit prin cenușă și moloz, scoțînd ornamente de aur masiv și au urmărit în labirintele ce duceau spre fîntina lui Silos, pe re-

fugiații desperați care căutau să se salveze. La 25 septembrie, a căzut și partea de sus a cetății, ultimii soldați și comandați, Simon și Iohanan, predându-se în mâinile învingătorilor.

Titus a lăsat legiunea X pe ruinele Ierusalimului și a plecat cu restul trupelor la Cezareea lui Filip, apoi la Cezareea Palestinei, unde serbările și spectacolele de circ s-au ținut lanț. Captivii au fost, parte aruncați leilor, parte s-au ucis între ei, în lupte cu gladiatorii, s-au au fost trimiși la muncă în mine sau la galere. 700 de războinici ai lui Israel au fost duși la Roma pentru parada triumfală.

În iunie 71, Titus s-a întors la Roma, unde triumful fusese pregătit de Vespasian. În fruntea cortegiului spectaculos mergea împăratul Vespasian însuși și fiii săi, Titus și Domițian.

B. A. ALEXANDRU

D O C U M E N T A R E

MINĂSTIREA CHEIA (PRAHOVA) INSCRIȚII ȘI INSEMĂNĂRI

I. INSCRIȚII

1. *Pisania în piatră, afară, la intrarea în biserică.*

† Întru mare slava și lauda prea sf<i>ntei și de viață făcătoare și needspărțitei / Troite — întru a căriia cinste și hramul să prăznuiască —, la anul 1835, iulie 16, / s-au rădăcit această sf<ă>ntă biserică din temelie, cu toate înprejurările ei, / în zilele prea înălțatului nostru domn Alecsandru Dimitrie Ghica v<oe>v<d, / cu voia frățiini-său, mar<ele> dv<o>r<nic> Mih<a>l<a>che Ghica, stăpinul moșii — de la carele s-au și răscumpărat la anul 1846¹ — / cu blagoslovenia prea osf<i>nțitului nostru episcop Buzăul, d<omnului> d<omn> Chesarie, / de care s-au și sfințit în anul 1839, iulie 20, prin osîrdia și o/ste-neala prea cuvioșiei sale părintelui Damaschin, ieromonah și stariț / al sf<ă>ntului schit Cheia și a toată sinodiia sa, și cu ajutoriul și / cheltuiala a multor iubitori de H<risto>s pravoslavnici creștini și / mari ctitori ai sf<ă>ntului lăcaș acestuia, spre vecinica lor pomenire².

2. *Pisania pictată înăuntru, deasupra ușii de la intrarea în biserică.*

<In mijloc :> întărirea celor ce nădăjduescu spre tine, întâ/rește, d<oa>mne, sf<ă>nt lăcașul tău acesta, pre care cu scump sîn/gele

1. Textul subliniat este scris ulterior, cu vopsea verde, iar vechiul text, săpat inițial în relief, a fost ras.

2. Pisania a mai fost publicată după cum urmează: C. I. Bilciurescu, *Monastirile și bisericile din România, cu mici notițe istorice și gravuri culese de ...*, București, 1890, p. 197; *Marele dicționar geografic al României*, București, 1899, II, p. 353; G. I. Gibescu, *Istoricul Mitropolii Ungro-Vlahiei și mitropoliiu Tărei muntenesti*, București, 1907, p. 134; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, II, București, 1908, p. 247 (*Studii și documente*, XV); A. Sacerdoteanu, *Inscripția bisericii minăstirii Cheia*, în «*Revista istorică*», XIII (1927), p. 280–281.

tău l-ai câștigat, prin osîrdiea și osteneala cuvioșii sale / chir Damaschin ieromonahul, starețul sf<ă>ntului schit.

<In stînga :> 1839, avgust 26 zile.

<In dreapta :> Naum zograful³.

3. În trapeză, pe o grindă din mijloc, săpat în lemn : 1/8//3/3/. Data aceasta este încadrată între două ornamente liniare săpate tot în lemn, și are, între cifre, o cruce mare desenată cu creionul.

4. *Inscripție pe policandru mare, de alamă.*

Acest policandru s-au dăruit la sfântul Schiț din Teleajin, Țara Rumînească, de dum<nealui> chir Drăgan Peteu și fii Drăgan și Bucur, / Săcele Satulu<n>g, dinpreună cu soțiile dum<nealor>.

Brașov, 16 ianuarie 1838⁴.

5. *Inscripția pe clopotul mare.*

† Cu ajutoriul lui Dumnezeu, s-au făcut acest clopot la sfântul schit Chéia pă Teleajin, unde să prăznuiaște hramul sfintei Troiță. S-au făcut de dumnealor jupîn Radu Țițeu și jupîn Radu Moroian din Satulung, în zilele prea înmălțatului nostru domn Alecsandru Ghica voevod, fiind episcop la Buzău prea sfînția sa chir Chesarie, iar stariț fiind la sfântul schit cuvioșia sa Damaschin ieromonah.

Să fie spre vécinica pomenire, anul 1839⁵.

6. Aripa dreaptă a chiliilor are, pictată pe zid, în partea de sus, într-o firidă dreptunghiulară practică între două ferestre de același fel, icoana Maicii Domnului încadrată între cifrele de an din tencuială ; 18/44, desigur data cînd s-au construit aceste chilii. Dedesubt, fiecare fereastră are, tot din tencuială, cîte o roată cu patru spițe curbe.

II. REINTEMEIETORII MINASTIRII : INSEMNARI AUTOBIOGRAFICE

7. *A lui Theofilactu arhiepiscopul Vulgarieă Țilcuire la cele patru evanghelii... Tipografia Mitropoliei Iași, 1809.*

Insemnări (datorite ieroshimonahului Damaschin) :

1813, martie 1 : cînd am venit cu fratelē nostru Iustin ieroshimonah, la sfînta minăstire Căldărușani.

1815, martie 25 : cînd am pūiuit călugăria în sfînta minăstire Căldărușani, de la părintele Dositheiu arhimandrit și starițu.

1825, iunie 2 : de cînd m-au făcut diacon, în sfînta minăstire Căldărușani, prea sfînția sa părintelē Grigorie mitropolitu și au ocîrmuit sfînta mitropolie.

3. Reprodusă și la N. Iorga. *Inscripții din bisericile...*, II, p. 247. «Naum zograful» pictează, în 1845, biserică veche din Beceni (Buzău), scriindu-și numele în p'sanie (C. Săndulescu-Verna, *Zugravii dela Buzău. Contribuții la istoria picturii bisericesti*, Buzău, 1937, p. 15).

4. Reprodusă și la N. Iorga, *op. cit.*, p. 247—248.

5. Mai sînt încă trei clopote : două mici, fără nici o inscripție, și unul mijlociu, făcut în anul 1923. Clopotul vechi mijlociu a fost luat de germani, în 1916. Clopotul mare a scăpat, fiind ascuns, îngropat în pămînt.

1831, iulie 12 : de cînd am priimit hirotonia preoții, de la prea sfinția sa părintele Chesarie, episcopu sfinței Episcopii Buzău, și au fost arhidiacon părintele Filotheiu. În vara acéia au murit de holera oameni mulți.

1835, iulie 30 : cînd am venit de la Căldărusani cu părintele Iustin ieroshimonah, cu fratele nostru cel sufletescu și trupesc, iubit și dorit în Hristos. la sfîntul schit Chéia, cu blagoslovenia prea sfinții sale părintele Chesarie episcopu sfinței Episcopii Buzău și, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu rugăciunile prea curatei maici sale. ne-am apucat cu sfinția sa părintele Iustin ieroshimonah, fratele nostru, și cu părinte ce s-au aflat în schit. de am făcu<t> sfînta biserică dîm temelie de zidu și cu toate cele trebuinciosă, dupre cum să vede în ființă, cu ajutorul lui Dumnezeu.

1869, martie 25 : de cînd am primit schimnicia odată cu sfinția sa părintele Iustin ieroshimonah, fratele nostru cel sufletescu și trupesc. iubit și dorit în Hristos; prin sfinția sa părintele Serafim ieroshimonah, în sfîntul schit Chéia.

1794. dechemvrie 16 : de cînd s-au născut părintele Iustin ieroshimonah, fratele părintelui Damaschin ieroshimonah cheian.

1811, septemvrie 13 : de cînd a venit părintele Iustin ieroshimonah la călugărie, la sfînta mînăstire Căldărușani.

1814, iulie 20 : de cînd au primit călugăria, în sfînta mînăstire Căldărusani, părintele Iustin ieroshimonah.

1835, iulie 30 : cînd am venit dela Căldărusani, cu părintele Damaschin, fratele nostru cel sufle<te>sc și trupesc, în sfîntul schit Chéia și ne-am apucat, cu ajutorul lui Dumnezeu și al prea curatei maici sale. de am făcut din temelie biserică noo și de zid ; și am înoit schitu de iznoavă, cu toa<te> cele trebuinciosă, că era toate vechi.

1835, februarie 8 : cînd au făcut pă părintele Iustin ieroshimonah, diacon. iar a doo zi preot, în sfînta Eviscopie Buzău, de prea sfinția sa părintele Chesarie, episcopu al Buzăului.

1869, martie 25 : de cînd au primit părintele Iustin ieroshimonah, schimnicia, odată cu părintele Damaschin ieroshimonah, fratele nostru cel sufletescu și trupesc, prin sfinția sa părintele Serafim ieroshimonah, în sfîntul schit Chéia.

1873, martie 29 : joi, la șapte ceasuri din zi, au rănosat întru fericire părintele Iustin ieroshimonah, fratele nostru cel sufletescu și trupesc, iubit și dorit în Hristos. Joi a șasa săptămînă din nost au rănosat, l-am îngronat la fereast<r>a proscomidii a sfinței biserică, dinafară. Milostivul Dumnezeu, pentru rugăciunile prea curatei maici sale și ale tuturor sfinților, să-o odihnească cu toți drepti în veci, amin !

1873, martie 29 : Damaschin ieroshimonah și Iustin ieroshimonah.

Această sfîntă carte, numită și *Tilcu Evanghelii*, s-au dăruit sfinței biserică de noi cei de mai sus iscăliți, ca să fie apurura în sfînta biserică, în sfîntul schit Chéia.

III. ANTIMISE⁶*Toate imprimare pe mătase*

8. Dumnezeuască și sfântul oltariu, ca să săvârșască pre dînsulu sfintele, dumnezeștile slujbe, care s-au sfinșitu de prea osfințitul mitropolită a toată Moldavia chiră Gavriilă, pre numele Tuturoră Sfînșiloră. 1761 <ultima cifră îndreptată peste 9>.

9. S-au sfinșit de iubitorul de Dumnezeu episcop al sfinteii Episcopii Buzeu, chir Chesarie, la anul 1838.

10. Acest dumnezeesc jertfelnic, pe care se săvârșaste dumnezeiasca cea fără de sînge jertfă, s-a sfinșit de prea sfinșia sa părintele Episcopul Buzăului D. D. Filothei, la anul 1851.

11. Acestă sfînșu antimis s-a tipărită și s-a sfinșit de prea sînșitul Athanasie Episcopul Rîmnicului-Noulă Severin, la anul 1874.

Dess. și litogr. de Geor. Venrich, Strada Izvor No. 24, Bucuresci.

12. Antimis adecă sînșta masă pentru aducerea jertfei cei fără de sînge, la sînșta și dumnezeasca liturgie. S-a sînșit de Înalt Prea Sînșitul Archiepiscop și Mitropolit al Ungrovlachiei, Primat al Romîniei, D. D. Iosif, și s-a dat binecuvîntare a să săvîrși pe ea cele sînște, în biserica cu patronul Pogorîrea Duhului Sfînșt din comuna Monastirea Cheia, județul Prahova.

Iosif Mitropolit Primat

Director ...

1890, luna Noembre 6,
No. 852.

E. Grassiany, Bucuresci <tipograf>.

13. Acest antimis s-a sînșit de către Înalt Prea Sînșitul Archiepiscop și Mitropolit al Ungrovlachiei, Exarch al Plaiurilor, Locoșitor al Cesariei Capadociei, Primat al Romîniei, Președinte al Sînștului Sinod, D. D. Ghenadie Petrescu, spre aducerea jertfei cei fără de sînge, pentru Biserica Cheea cu hramul Sfînșta Treime, din ..., Plasa Teleajenu, județul Prahova, ales mitropolit în anul mîntuirei 1893, Maiu 18.

† Ghenadie

No. ...

(Dat în dar)

E. Grassiany, Bucuresci <tipograf>

6. Iată un text privind «cum să se scrie pe antimis: Dumnezeesoul și <s>fînștu jertveanic, care s-au sfinșit prin harul prea sînștului și începătorului a toată săvîrșirea Duh, ca să să săvîrșască pre dînsul ceale dumnezești, în tot locul stăpînirii lui, sînștitu-s-au și s-au blagoslovit de smeritul episcop (cutare) al sfînșteii episcopii (cutăria). Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și a tuturor sînșinșilor, amin (Arh. St. Buc., Donașii, 1/10).

IV. LUCRURI DIN ALTAR

14. Însemnare pe o hirtie lipită înăuntru unei lăzi braşovenesti : Talere 15. Maiu 20, 1835, maiu.

Această lădiţă am cumpărat-o în zilele prea luminatului şi prea înălţatului nost<r> dom<n>u Alecsandru Dimitriu Ghica voivodu în mulţ-ean <sic>, amin !

Eu Niţă sin Stegar, de la <sic>, cu bani cumpărată, talere 15.

15. La proscomidie, imprimat şi încadrat într-o ramă, pomelnicul «sfintii sale părintelui episcopul Buzăului» (Chesarie) din 1844.

16. O lădiţă mică de lemn, pentru strîns banii, datată : 1848.

17. Cîteva cruci vechi, fără inscripţii, una poartă numai data : 1878.

18. Un potir vechi, din metal aurit, purtînd iniţialele : S.K.T.K.T., într-un scut blazonat.

19. La proscomidie un potir avînd scrijălat : «Silvestru irmonah... Theodosie m<o>nah».

V. CARŢI ŞI INSEMNAŢI

20. *Molitvenic*, fără foae de titlu, secolul al XVIII-lea.

Insemnări (la sfîrşit) :

— Acest molitfelnic iaste al părintelui popa Istrati duhovnecu...⁷

Să pominiască : erei Istrate, Zoiţa prezvitera, Miia, Mariia.

— (p. 512v) Acest molitfelnic ia<s>te al părintelui chir popa Istrate duhovnecu ot Văleni, şi la ce preot o rămănia să pominiască : erei Istrati, Zoiţă prezvitera, Dobriţă, Iliana, Miia, Alexandra, Mariia, şi apoi să-i fie de bine.

— <Să să>⁸ ştii că aice am scris eu popa Tudor ot Văleni, şi <ci>ne va citi mă va pomeni. Ereiu Tudoru, leat 1801.

— (p. 481) Acest molitfelnic iaste al popi Istrate ot Văleni ; Zoiţa prez<vitera>, să pomenească.

— *Aceleaşi însemnări* ale popii Istrate se repetă de mai multe ori, pe alte file. Iar însemnarea de la p. 341 precizează că Miia şi Maria sînt «copilele» popii Istrate.

— (p. 301) Să să ştie că acest molitfelnic <este>⁸ a diiacu<nu>li>⁸ Ma<r>⁸ cu, după moartea moş popi Istrate.

— (p. 293) Acest molitfelnic este a sfintii sale părintelui popa Istrate duhovnicul ot Văleni. şi l-am cumpărat de la jupăniasa Iliana băcăniţa alu jupănului Gheorghie. Şi am scris eu popa Istrate ot Văleni.

— (p. 87) Să să ştie cănd m-am însurat eu şi am luoăt pă Miuţa sin popi Istrate duhovnic ot Văleni. Ne-am cununat în casile cele noao ale dumnealui vataf Moise, unchiul Miuţi, fiindcă acolo am făcut nunta. Şi ne-am cununat la Iuli 28, leat 1801, într-o sfântă duminecă ; iara

7. Rupt.

8. Rupt.

domnu măria sa Mihaiu voevod Suțul, într-al treilea domnie. Și tot la leat 1801, noemvrie 9, m-am făcut postelnicelu, prin logofăt Răducan Constandin. Și am scris la leat 1803, ghenarie 7.

Tudorache postelnicelu de copi<i> za divan ot Homorăciu, nepotul vătavului Gheorghe Benea biv ceauș ot Homorăciu.

— Miuța nepotă vătavului Moise ot Văleni.

— (p. 51) La leat 1801, iuli 28, duminecă, m-am însurat și am luat pă Miuța, și la leat 1802, iuli 26, s-au născut fiul nostru Moisiță, sim-bătă, și la avgust 10 l-am botezat, și tot la avgust — l-au luat Dum-nezeu și l-au așăzat în poala părintelui Avraam, să să hodicnească. Și l-am îngropat la Berevoești, în anvonul sfintei biserici.

1803, ghenarie 9.

Tudorache postelnicel Benea ot Homorăciu.

Miuța postelniceasă ot Văleni.

21. *Dumnezeceștile și sfintele Liturghi a celorū dintru sfinți părin-țilorū nostri a lui Ioanū Zlatouș[†] a lui Vasilie-celū-Mare și a Prejdeoeș-tenni...* Tip. Mitrop. București, 7225<1746—1747>.

Insemnări :

— Această liturghie iaste a sfintei bisericii a Purcărénilor, dată de popa Bucur Crețu, namésnic și pentru vécinica pomenire.

— Precum să se știe că această sfântă și dumnezeiască liturghie iaste a sfintei bisericii a Purcărénilorū, dată de nomană de preotul Bucur Crețu, pentru vécinica pomenire. Ci să n-aibă voe preot, dascal sau <șters> a o înstrejna de la sfânta biserică ce scrie mai sus.

Leat 1757, iunie 20.

— Precum să se știe că această sfântă și dumnezeiască leturghie s-au cumpărat de Ion Avramū și s-au dat la mîna preotului Sava de la Feldioară, și s-au cum<părat>⁹ 101 măriașe. La a cui mîna va cădea să fie pomenire vécinică.

...⁹ Falău, cîndū s-au cumpăratū, mesița martie 30 zile.

† Această sfântă liturghie este a sfintei bisericii a Purcărénilor și acuma o dăruim la sfântu Schitu al Teleajănuului, ca să fie pe veci ca pomenire, precum s-au datū din voința noastră, parocul Gheorghe Bă-trînu.

Și eu preotul Gheorghe Bogdan parocul la Purcăréni.

22. *Omiliai adecă cuvintele celui întru sfinți și de Dumnezeu purtă-toriului părintelui nostru Macarie celui mare a Eghipétului.* Tip. Mitrop. București, 1775.

Depozit : 13 ex.

Insemnări (pe un exemplar) : Ieromonahul Calist.

23. *Cuvintele sfântului părintelui nostru Theodorū Studitulū...* Tip. Ep. Rîmnic, 1784.

(La sfîrșit) Literele credi<n>ți

† K/ c M/ A B/ A A/ A A// A M/ A K/ p c/ ș

24. *Apostol...* Tip. Ep. Rîmnic, 1794.

Insemnări: † Această sfântu Apostol l-am cumpărat eu Stan Albuleț și l-am dăruit la sfântul schit Chiia, pă apa Teleajăului, spre veșnica pomenire, cumpărându-l cu talere 35, adică treizeci și cinci, la leat 185 < sic > eu Stan Albuleț ot Cernatu.

25. *Chiriacodromion...* Tip. Mitrop. București, 1801, ianuarie.

Insemnări: Și amu scris eu popa Neagu.

(Un sigiliu mic, cu inițialele M. F. imprimat cu negru).

26. *Mineiul... luna martie...* Buda, 1804.

Insemnări: S-au dăruit acest sfânt mineiu la sfântul schit din Chéia, pe apa Teleajinului, de dumnealui jupăn Radul sin Zahariia Bratul ot Satul Lung, spre vecinica pomenire, plătindu-l cu florini nemțești 7, crăițari 20, anul 1806.

27. *Mineiul... luna aprilie...* Buda, 1804.

Insemnări: S-au dăruit acest sfânt mineiu la sfântul schit de la Chiia, pe apa Teleajăului, de dumnealui Radu sin Nica Barbu ot Satulung, spre vecinica pomenire, plătindu-l cu florini nemțești 7, crăițari 20, anul 1806.

Radu Vlad sin Ion Barbu.

28. *Mineiul... luna mai,* Buda, 1804.

Insemnări: S-au dăruit acest sfânt minei la sfântul schit Chéia, pe apă Teleajin, de dumnealor Gheorghie Zahariia și Zahariia Zahariia ot Satul Lung, spre vecinica pomenire, plătind florini nemțești 7, crăițari 20, la anul 1806.

29. *Mineiul... luna iunie,* Buda, 1804.

Insemnări: S-au dăruit acest sfânt mineiu la sfântu schit dila Chéia, pe apa Teleajinului, de dumnealui dascală Martin Popovici ot Satul Lung, spre vecinica pomenire, plătindu-l cu florini nemțești 7, crăițari 20, anul 1806.

30. *Mineiul... luna avgust,* Buda, 1804.

Insemnări: Acest sfânt minei s-au dăruit la sfântul schit Chéia, de dumnealui jupan Oprea, fiul dumnealui răposatul Ieremiia Țircă ot Satul Lung, spre vecinica pomenire, plătindu-l cu florini nemțești 7, crăițari 20, la anul 1806.

31. *Mineiul... luna septembrie,* Buda, 1804.

Insemnări: S-au dăruitu acest sfânt mineiu la sfântul schit din Chéia, pe apa Teleajin, de dumnealui jupăn Ioan sin Vlad Manolie ot Satul Lung, spre vecinica pomenire, plătind florini nemțești 7, crăițari 20, anul 1806.

32. *Mineiul... luna octombrie,* Buda, 1804.

Insemnări: S-au dăruit acest sfânt minei la sfântul schit din Chéia, pe apa Teleajinului, de dumnealui jupăn Ioan, fiul răposatului dumnealui Stan Țircă ot Cernat, Săcele, spre vecinica pomenire, plătind florini nemțești 7, crăițari 20, la anul 1806.

33. *Mineiul... luna noiembrie,* Buda, 1804.

Insemnări: S-au dăruit acest sfânt mineiu la sfântul schit Chiia, pă apa Teleajăului, de dumnealui Stan i Stoica Pitea ot Satu Lung,

spre vecinica pomenire, plătindu-l cu florini nemțești 7, crăițari 20, la anul 1806.

(*la sfârșit*) Ilarion cântărețu.

34. *Mineiuul... luna ianuarie*, Buda, 1805.

In semnări: 1813, dechemvrie 13. Acestu sfântu mineiu iaste, din darul lui Dumnezeu, cumpăratu de dumnealui Ioan Săcăreanu i soția dumnealui Stanca, și iaste dăruitu la Schitul Maicelor, în Teleajăn, la hramu sfântului erahului <sic> Nicolae. Fii dumnealui anume Ioan, Mariia, Eléna, Costandin, Paraschiva.

(*Pe alt exemplar* :)

— S-au dăruit<t> acestu sfântu mineiu la sfântu schit Chiia, pă apa Teleajănuului, de sfinția sa părintele Silivestru ieromonah, spre vecinica pomenire; și l-au cumpărat cu talere 12, adică doisprezece, la leat 1808.

(*La sfârșit este o parte prescrisă de mină, care termină* :)

— Aici am scris eu robul lui Dumnezeu Ioniță sin Popa Ionu otu Posești, și mă rogu dumneavoastră, cinstiți cetitori, unde oi fi greșitu să mă erțați. Să să știe că muriia oamin<i> de ciumă, 1814.

35. *Mineiuul... luna februarie*, Buda, 1805.

In semnări: S-au dăruit acestu sfânt mineiu la sfântul schit Chiia, pă apa Teleajănuului, de sfinția sa părintele Silivestru, spre vecinica pomenire, plătindu-l cu talere 12, adică dospzezece, la leat 188 <sic>; judecînd după nr. 34, anul este 1808>.

36. *Mineiuul... luna iulie*, Buda, 1805.

In semnări: S-au dăruit acest sfânt mineiu la sfântul schit de la Cheia, pe apa Teleajănuului, de dumnealui Oprica Țarcă ot Cernat, spre vecinica pomenire, plătindu-l cu florini nemțești 7, crăițari 20, anul 1806.

— Eu Oprea sin Țarcă cunoscând, prin arătarea sfinților părinți, lipsit sfântu schit dă o carte anume *Minei iunie*, întărită de mine, eu tânărul, ca dăspre mine copii miei, dă va vedea iscălitura părintelui, să să întărească in veci.

37. *Mineiuul... luna dechemvrie*, Buda, 1805.

In semnări: 1813, dichemvrie 13. Acest sfânt mineiu iaste, din darul lui Dumnezeu, cumpăratu de dumnealui Ioan Manolie i soția dumnealui Mariia, fii dumnealui: Manoil, Mariia, Alexie, și iaste dăruit la Schitul maicelor în Teleajăn, la hramul sfântului erah <sic> Nicolae.

38. *A celui întru sf<i>ni părintelui nostru Ioannu Damaschinu descoperire... Iasi, 1806.*

In semnări: Această carte iaste a părintelui...¹⁰ postovaru din sfânta monastire.

39. *Slujbă la pomenirea celui întru sfinți Părintelui nostru Nifon Patriarhul Tarigradului. Carea acum s-au talmăcit dupre ellinie pre limba rumînească și s-au dat în Tipariu Prin osîrdiia și chieltuiala sme-*

10. Rupt.

ritului Episcop al Argeşului chir Iosif. La anii de la Hristos 1806. Sibii, în Tipografia lui Ioann Bart, 1806 ; 56<—64> p.

Insemnări: Tudosie cântăreţu fratele.

(*Pe alt exemplar* :)

Această sfinţă cârticică, cu slujba celui întru sfinţi părintelui nostru Nifon patriarhului Țarigradului, s-au dat în dar sfinţului schit Cheia, de dumnealui Nicolae Birzan din Sălişte, ca să fie deapururea pentru sfinţa biserică şi a nu să înstrăina la altă parte. 1838, septembrie 8.

Nicolae Birzan din Sălişte, fratele părinţilor Damaschin şi Iustin din sfinţul schit Cheia ¹¹.

40. προσκυνηταριον τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱεροσολήμ καὶ πάσης Παλαιστίνης... Viena, 1801.

41. *Vieţile sfinţilor... septembrie*. Tip. M-rea Neamţul, 1807, iulie 4.

Insemnări: Panteleimon logofăt. 1810, septembrie.

42. *Evhologhion... Acum a doua oară s-au tipărit* De Stanciul Thomoviciu, tipograf Bucureştean. Tip. Mitrop. Bucureşti, 1808.

Insemnări (imprimat, f. 360v): Cucérniculū între preoţi popa Ioanū, duhovniculū sfintei Mitropolii, Craioveanul.

43. *Vieţile Sfinţilor... octombrie*. Tip. M-rea Neamţul, 1809, februarie.

Insemnări: Această carte este a noastră, cumpărată de mine monahi Palamoni, veleaţ 1809, avgust 3.

— Anul 1868, septembrie 1. Am cetit întru această sfântă carte, care mult m-au folosit.

Ioan ¹² frate.

44. *Panihidă împreună şi Litia mică...* Tip. Ep. Rîmnic, 1809, noiembrie 20.

Insemnări: Aceasta filadra au dat părinţele Dionis sfinţii salpării lui Ghenadie şi sânt dator a mărguga pentru sufletul sfinţii sale. 1813, ghenarie în 4.

45. *Vieţile sfinţilor... mai*. Tip. M-rea Neamţul, 1811.

Insemnări: Iustin ieromonah.

46. *Vieţile Sfinţilor... noiembrie, dechembrie*. Tip. M-rea Neamţul, 1811, mai 2.

47. *Chiriacodromion...* Tip. M-rea Neamţul, 1811, mai 19.

Insemnări: Iustin ieromonah.

48. *Octoihū sau Parachitichi...* Tip. Ep. Rîmnic, 1811, iunie 9.

Insemnări (f. 2): Acest ohtoicu s-au dăruit sfântului schit Chieia, pentru pomeniré, de smeritul arhieru Ioanichie Stratonichias. 1837, dichembrie 10.

49. *Evangelhie...* Buda, Crăiasca tipografie a Universităţii din Peşta, 1812.

11. Înţinim un Oprea Bărgan la Selişte, ctitor la o biserică (N. Iorga, *Studii şi documente*, XIII, p. 166, nr. 568).

12. Indescifrabîl.

Evanghelia este legată și ferecată în argint aurit.

Insemnări: Această sfântă evangheliie s-a legat în argint, în numele sfintei mănăstiri Chea, cu hramul Pogorirea Duhului Sfint, ca să fie spre pomenirea neamului nostru.

— Această sfântă evangheliie s-a legat cu argint, în numele sfintei Mănăstiri Chea cu hramul Pogorirea Duhului Sfint, spre a fi spre pomenirea neamului nostru ¹³.

1852, dechemvrie în 9, București.

Băneasa Catrina Ghica.

50. *Viețile Sfinților... aprilie*. Tip. M-rea Neamțul, 1812, mai 2.

Insemnări: Am cetit și eu robul lui Dumnezeu pă această sfântă carte, în zilele prea înălțatului nostru domn Io Grigorie Dumitriu Ghica voevod, și la cărma cia bisericească pre osfinți <ea> sa Grigorie mitropolit a toată Ungrovlahiia, și la Buzău sfinție sa chir Chesarie, o blândețelor lor cele bune și pacinice, dintru ale căroră milă să fiu și eu pomenit !

827, martie 15.

Vasile fratele

— La anul 1866, mai 5, am cetit și eu suptiscălitul I <oan> fratele.

51. *Viețile Sfinților... ianuarie*. Tip. M-rea Neamțul, 1812, mai 17.

Insemnări: Această carte este a noastră, cumpărăfă de mine monahi Palamont, veleat 1812, mai 20, talere 12, adică doisprezece.

52. *Viețile Sfinților... martie*. Tip. M-rea Neamțul, 1813, martie 26.

Insemnări: Cel ce va ceti *Viețile Sfinților* cu pricepere mult să va folosi dintr-ânsele, adecă văzându patimile sfinților care au răbdat pentru Hristos, precum întru această lună sfântul Alexie și sfântul Vasilie-cel-Nou, după cum foarte veț vedea după ce veț ceti.

Întru toți smeritul și întru Hristos de obște frate siriman,

Vasile fratele, dascalul bucureșteanu. 827, februarie 2.

53. *Scara prea cuviosului părintelui nostru Ioann igumenului sfintei mănăstiri al Sinaiului...* Tip. M-rea Neamțul, 1814, iulie 3.

Insemnări (la sfârșit): Am scris eu cel mai mic decit toți și mai păcătos.

Daniil monah, 1874, ianuarie 25.

Am scris eu cel mai mic decit toț și mai păcătos. 1883, martie 27.

Pimen monah.

— Și am scris eu cel mai jos însemnat, și slovile să vor pomeni, iară mâna ceia ce au scris în puțină vreme să va face țărănă, pentru că omul... ¹⁴ să afiă. Leat 1834, martie 28.

— Daniil monah păcătosul, 1874, ianuarie 26. Au fost ghifor mare foarte, 9 zile.

— Eu fratile... ¹⁵ păcătosul am cetit di tot această sfântă carte 1846, mai 19.

13. Această însemnare se allă așa, de donă ori, în original.

14. Șters.

15. Îndescifrabil.

54. *Tipicon...* Tip. Mitrop. București, 1816.

Insemnări: † Ieronim Sevastis.

55. *Octoih...* Tip. M-rea Neamțul, 1816.

56. *Cuvintele și învățăturile prea cuviosului părintelui nostru Efrem Sirul...* Tip. M-rea Neamțul, 1819, dechemvrie 29.

Insemnări: Această carte im iaste dăruită de la sfânta Mă-năstire Neamțul, Leat 823, iulie 30.

Grigorie arhimandrit.

(Pe alt exemplar) Iustin ieromonah.

57. *Noul Testament*, Sanct Petersburg, 1819.

58. *Acathister...* București, 1823.

59. *Cuvintele și învățăturile prea cuviosului părintelui nostru Efrem Sirul...* Tip. M-rea Neamțul, 1819, dechemvrie 29.

Insemnări: Dionid shimonah sfânta <mănăstire> Căldăroșani.

60. *Cuvinte puține oarecare Din cele multe ale celor întru sfinți părinților noștri Vasilie-celui-Mare și Grigorie Cuvintătorului de Dumnezeu...* de Maathei Băbeanul Tipograful. Tip. Mitrop. București, 1826. Depozit: 2 ex.

Insemnări: (O pecete mică ovală, cu inițialele GRGR <Grigorie>).

— (Pe al doilea exemplar, la sfârșit) Această carte ce să numește Sfântul Vasile și Sfântul Grigorie Cuvintătorul de Dumnezeu, este a părintelui Mitrofan monahul din sfânta monastire Cernica.

— (Același exemplar, la început) Această carte este dăruită de mine irodieacunu Damaschin din monastirea Cernica, 1891, părintelui Iachim ieramanahu <sic>.

61. *Intru siava unuia în Treime Dumnezeu, Irmologhion...* Tip. M-rea Neamțul, 1827, martie 15.

62. *Pateric...* Tip. Mitrop. București, 1828.

Insemnări: Visarion monah din schitu Gavanu.

63. *Minee... ianuarie* — 1830 ; *februarie, martie, april, mai, iunie, iulie* — 1831 ; *august, noemvrie* — 1832 = 9 tom. ; Tip. M-rea Neamțul, 1830—1832.

Insemnări: <Un rînd de minee dăruite de Mănăstirea Ciolanu, pentru minăstirea Cheia. 1913, februarie 12. Stareț la M-rea Cheia este, atunci, protosinghelul Grigorie Giorgescu>.

— *Mineinul... avgust* (alt exemplar). Această sfîntă și dumnezeiască carte ce să numește luna lui avgust este a sfînții sale părintelui Apostol ot Ploești, care a fost la Cetățue.

64. *Canon de paraclis și rugăciune cătră prea curata născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria, care să cîntă în vreme de ciură și la alte năprasnice boale. Acum întîia oară dată în tipariu...* Bucu-rești, Privelighiata Tipografie 1831.

Insemnări: 1833. Să să știe ...¹⁶ vântu o lună de zile.

16. Indescifrabîl.

65. *Slujba Sfintei Filothiei Fecioarei... cu blagoslovenia Prea-Sfintului iubitorului de Dumnezeu Episcopul Argeşului Ilarion... Bucureşti, Privelighiata Tipografie, 1831.*

Insemnări: (la sfârşit, tipărit) S-au tipărit de Enache Moldoveanul pătarul.

66. *Slujba cuviosului Dimitrie-celui Nou de la Basarabov... Prin osîrdia şi cheltuiala cuviosului Arhimandrit Chir Vonifatie Dumovicu. Bucureşti, Tip. I. Iliad, 1832, iunie 16.*

Depozit: 2 ex.

Insemnări: Ac<ea>¹⁷ stă <s>¹⁷ f<ă>¹⁷ ntă carte este a părintelui Visarion şi să numeşte *Slujba cuviosului părintelui Dimitrie-cel-Nou*, de la fratele Vasile dăruită.

67. *Cum să se urmeze slujba întru prea sf<ă>nta Duminecă a Paştilor şi întru toată săptămîna cea luminată... Tip. M-rea Neamţul, 1833, martie 24.*

Insemnări: Diomid monah.

68. *Triodion... Tip. M-rea Neamţul, 1833, de shimonahul Isaia Tipograful.*

Depozit: 2 ex.

Insemnări: Acest triod s-a legat cu cheltuiala domnului d. Nae Manolescu, vamesiu puntului Bratocea.

69. *Cartea ce să numeşte Puţul Sfântului Ioanu Gură-de-Aur... Tip. Ep. Buzău, 1833, iulie.*

Insemnări: Împreună cu altă carte numită *Împărţirea de grîu*, s-au dat schitului Cheia du pă Teleajăn.

834, noemvrie 1.

<L. S. Sigiliul Mitropoliei Bucureşti>.

70. *Sfintele şi dumnezeestile Liturghii*. Tipărită într-acest chip cu blagoslovenia şi osîrdia prea osfinţiei sale părintelui episcop al Buzăului Chir Chesarie. Bucureşti, Tip. I. Eliad, 1833. *Depozit*: 4 ex.

Insemnări (pe un exemplar f. 65v): Această leturghie s-au dat în har, niciodată să să vînză, spre pomenirea celor ce au cheltuit şi s-au ostenit: Ioanichie arhieru, Calinic ieromonah, Gavriil, Oprina, Antonie, Filotheia shimonahia, cu tot neamul; la schitul Cheia s-au dat, prin noi. Callinic arhimandrit Cernican, 1836.

— (*exemplarul al doilea, f. 66* :) Aceasta s-au dat în dar, de nou, să nu să mai vînză cit va trăi, pentru care îndatorăm (pentru Domnul) pe cel ce va sluji cu ia a ne pomeni: Ioanichie arhierul, Calinic arhimandrit, Gavriil, Oprina, Antonie, Filotheia monahia, cu fii şi neamul lor; Mihail cu neamul lui.

— (*exemplarul al treilea, f. 78* :) Fiind dată în har, să nu să vînză spre pomenirea celor ce au cheltuit şi s-au ostenit: Ioanichie arhierul, Callinic ieromonah, Gavriil, Oprina, Antonie, Filotheia shimonahia cu tot neamu.

— (f. 392, *tipărit*) Ienache Florea, aşezătorul de slove în tipografia d. Eliad.

— (*exemplarul al patrulea*, f. 66v :) Aceasta s-au dat în dar de nou, să nu se mai vînză cît va trăi, pentru care îndatorăm (pentru Domnul) pe cel ce va sluji cu ia a ne pomeni : Ioanichie arhiereul, Calinic arhimandrit, Gavriil, Oprina, Antonie, Filotheia monahia, cu fii şi neamul lor ; Mihail.

— (toate patru exemplare au însemnările scrise de aceeaşi mînă).

— (pe alt exemplar :) Costandin priotu de la Sfintu Gheorghie Vechi, Radu priotu, Ioan priotu, 1835, octomvrie 14, mi s-au făcu<t> hiironia. Petre preotu.

— La leat 1835, octomvrie 14, mi s-au făcut hironia prioţii în Bucureşti la sfintul Gheorghe cel Vechiu, mie celui mai jos iscălit. Petre erei.

— La leat 1838, ghenarie 16, s-au cutremurat pămîntulu numai ...¹⁸ minute.

— Această sfîntă liturghie este a preotului Petre din Trăisteni, ce o are de cîndu s-a făcut preot, precum să vede inscripţia du pe scoartă, ce este de la leatu 1835 octomvrie 14. Şi spre ştiinţă amă iscălit şi eu spre o eternă ţinere de mînte în privinţa cetitorului. 860, iuliu 20.

Fiul părintelui Petre, G. Rotărescu.

71. *Carte ce să numeşte Împărţirea de grîu...* Tip. Ep. Buzău, 1833, iulie.

Insemnări : Împreună cu altă carte numită *Puţul* s-au dat schitului Cheia după Teleajăn, sud Saac, 834, noemvrie 1.

<L. S. Sigiliul Mitropoliei Bucureşti>.

— (la sfîrşit :) Neofit.

72. *Evhologhion adecă Moltvénic bogat...* Sibiu <?>, 1833.

Depozit : 2 ex.

Insemnări (pe un exemplar, *la sfîrşit*) : Acest molivtelnicu s-au dăruit la sfînta mănăstire Cheia ce este <sic> pe Teleajinu, fiindu stariţi sfînţia sa părintelé Damaschin, fecioru lui Ionăşu Bîrzanu ţinu<tul> Săliştea.

S-au dăruitu de mine Ilie Hăşiganu, ca să fie nelipsitu la sfînta beserecă pe<n>tru trăbunţa preoţilor. Şi amu însămnatu ca să să ştie în anul 1837, sate<m>vrie 11 zile.

Ilie Hăşiganu dinu Luncă sau al Néichia.

73. *Penticostarion...* Tip. M-rea Neamţul, 1834, februarie 12.

74. *Întru slava lui Dumnezeu celui în treime închinat, s-au tipărit această sfântă şi de suflet folositoare carte, ce cuprinde Vietile Sfinţilor din luna lui Septemvrie, acum a doa oară în zilele prea înălţatului nostru domn Alexandru Dimitrie Ghica Voevod, întru întiul an al domniei sale, cu blagosloveniia şi toată cheltuiala sfîntei mîropolii...* de Meletie monahul tipograf. Tip. Sf. Mitrop. Bucureşti, 1835.

18. Indescifrabil.

75. *Viețile Sfinților... septembrie, octombrie...* Tip. Mitrop. București, 1835.

76. *Viețile Sfinților... dechembrie.* Tip. Mitrop. București, 1835.

77. *Molitvelnic...* Tip. Ep. Buzău, 1835, iunie 25.

78. *Viețile Sfinților... aprilie.* Tip. Mitrop. București, 1836.

Depozit : 2 ex.

Insemnări (pe un exemplar) : Diomid monah din sfânta <monastire> Căldărușani.

79. *Viețile Sfinților... mai.* Tip. Mitrop. București, 1836.

Insemnări : Gherasim monahu.

80. *Viețile Sfinților... iunie.* Tip. Mitrop. București, 1836 ; 3 ex.

Insemnări : Diomid monah din sfânta monastire Căldărușani.

— (de altă mână :) ai călugărului celui ce petrece împreună cu cel fără de barbă, că unul ca acesta nici odată nu va vedea fața lui Hristos.

— (pe al doilea exemplar) : Și această care a lui iunie este a supt-iscălitului, cumpărată și cine va voi, pentru evlaviie, să o citească, mai întâi s-o ceară, iar luond-o necerută, să fie afurisitu cu tot neamul lui.

N. Ionescu din orașul Ploești, mahaloa Sfântului Haralambiie. 1853, maiu 26.

81. *Viețile Sfinților... iulie.* Tip. Mitrop. București, 1836. Depozit : 2 ex.

Insemnări : Această sfântă carte este a sfântului schit Cheia.

82. *Viețile Sfinților... august.* Tip. Mitrop. București, 1836. Depozit : 3 ex.

Insemnări (pe un exemplar) : Diomid shimonah sfânta monastire Căldărușani.

83. *Ceaslov mare bogat...* Tip. Ep. Buzău, 1837, septembrie 3. Depozit : 2 ex.

Insemnări (pe un exemplar) : Acest ciaslov este al lui părintele Melete monahu. † 1893, iulie 17.

84. *Octoih și Catavasieriu...* Tip. Ep. Buzău, 1839, ghenarie 25.

85. *Panihidă împreună și Litia mică...* Tip. Ep. Buzău, 1839, iulie 10. Depozit : 2 ex.

Insemnări (pe un exemplar) : Această panihidă iaste a lui Niculae fratele, și să dă în dar.

— Această carte este a <lui> Gherghe¹⁹ Niculae Hășiganu.

86. *Slujba Paraclisului și a acatistului celui întru sfinți Părintelui nostru Alexandru Patriarhul Constantinopoliei, Ce se sârbează în 30 zile ale lunii lui August, care acum din nou alcătuiindu-să s-au tipărit într-acest chip, în zilele prea înălțatului nostru domn Alexandru Dimitrie Ghica. Cu blagoslovenia Iubitorului de Dumnezeu Episcop al sfintei Episcopii Buzăul d. d. Chesarie. Prin osirdia, osteneala și cheltuiala smeritului între preoți Alexandru Popescu, de carele s-au și întocmit cu podobii potrivite după cele grecești și tonisite în stihuri, avind în-*

19. Indescifrabil.

tr-ajutoriu la tonisire și pe d. Antonie Pan, cîntărețul de musicîia ru-mînească. Tip. Ep. Buzău, 1839, avgust 25.

87. *Slujba sfântului Alexandru arhiepiscopul Constantinopolii...* (Tradusă de Efir. Poteca). Tip. Ep. Buzău, 1839, avgust.

88. *Octoih și catavasieriu...* Tip. Ep. Buzău, 1839, octomvrie 25.

89. *Octoihul cel mare...* Sibiu, 1842.

90. *Tipic bisericesc...* București, Tip. Anton Pann, 1851.

Insemnări: S-au dăruit sf. schit Cheia, de mine Nil Blejaniu. 1856, aprilie 21.

91. *Apostol...* Tip. M-rea Neamțul, 1851.

92. *Sfintele și dumnezeieștile Liturghii a celor întru sfinți părinților noștrii a lui Ioann Zlatoust, a lui Vasilie-cel-Mare și a Prejdeoeștenii...* Sibiu, Tip. romînească a lui Gheorghie de Clozius, 1852.

93. *...Prolog adecă adunare în scurt din viețile sfinților...* Tip. M-rea Neamțul, 1855. Depozit: 2 ex. Și un ex. ediția 1854.

94. *Bibliea... Testamentul Nou...* Tip. Ep. Buzău, 1856, februarie 14. T. II — 1855; t. III — 1855; t. V.

95. *Idiomelariu...* Partea II. Tip. M-rea Neamțul, 1856.

96. *Predicatorulă* (jurnală ecleziastică). Redactori: Arhidiaconul Dionisie și Ilie Benescu. București, Tip. Nifon mitropolitul; anul I — 1857; anul II — 1858.

97. *Psaltirea...* Tip. M-rea Neamțul, 1859.

98. *Penticostarion...* Sibiu, Tip. Diecezană, 1859.

99. *Triodion, Tipărită...* supt priveghierea și cu binecuvîntarea prea sfinției sale domnului Andreiu Barone de Șaguna... Sibiu, Tip. Diecezană, 1860.

Insemnări: Această sfântă carte s-au dăruit de subsemnatul la sch<h>itul Chea, prin îndemnul sfinției sale părintelui Nectarie și fiind pe scaunul stăriții sfinția sa părintele cuvios Damaschină, spre memorie că subsemnatul a avut bună primire de cuvioșii părinți din acest sfânt lăcașu.

1872, decembrie 6.

Parascheva Dimitrescu comersant în orașul Ploești.

100. *Octoih...* Sibiu, Tip. Diecezană, 1861.

Insemnări: 1874, noemvrie în 30. Lista de subscriere pentru cei ce au avut bunăvoința de au ajutat la această carte, 11 persoane: Ioan Gologan, Matache Necolau, Theodor Damianoff «Bolgaru», Mihalache Ștefănescu, Marin Teodorescu, Tache Costandinescu, Ștefan Popovici, State Nicolae, Raiciu P. Grablef «Borgar», Dem. M...²⁰, Dumitrache Hagi, Petru Uleariu.

101. *Octoih...* Rîmnicu-Vilcea, Tip. Calinic Rîmnicu, 1865.

102. *Slujba și Acatistul Sfintei mucenițe Filoteia...* București, Tip. Toma Teodorescu, 1868.

103. *Slujba Sfintei Fecioare Filotei...* Tip. Ep. Buzău, 1868.

20. Indescrifabil

104. *Acaftistul a cuvioasei noastre maice Parascheva. Compus de Post. Manolachi Draghici. Retipărită cu cheltueala închinăteii Maria Dordea. București, Tip.-lit. Ștefan Mihalescu, str. Covaci 14, 1885.*

Manuscrise

105. Canoanele Maicii Domnului nostru Iisus Hristos pe opt glasure, care se cetesc la pavecerniță în toate zilele...

Nedatat ; început pe la 1840, poate la Cernica, și continuat de mai multe mini, pînă mai tîrziu.

Insemnări : (în față) Anul 1879 noemvrie în 5 zile, a ni<n>su zăpadă și a <în>ceput a da la vite, la toate.

— (în mijloc, cu cerneală verde :) Dăruițu de pări<n>tili Sofroniță monacul, de pomenire, vejunică pomenirea când eram în măn<ă>stirea Cheia Teleajănu, în anul 1901.

106. Hinaxariu sau Indicator alfabetic de numele tuturor sfinților de Paul I. Pavlov, 1917.

107. *Rugăciuni*, ms. de pe la 1830.

Insemnări : Această carte este a mea Theodosie shimonah și o am căpătat de la sfinția sa părintele Orest ieroshimonah în sfînt schitu Cheia. Însă această mină, ce au scris, va să putrezească, dară cel ce va ceti să facă dragoste, ca pe amîndoi să ne pomenească, și tot cel ce o va ceti raiul să-l dobîndească, arătîndu-și dragostea sa cea frățească.

Theodosie shimonah

Octomvrie 19, 867. Sfîntu schit Cheia.

108. Carte de musichie înpodobită cu frumoase și alese cîntări de ale sfîntei liturghii, scrisă în zilele părintelui arhimandrit d. d. Calinic, starițul obști Cernichi, de zmeritul monah Nil, anul 846 ianuarie 1.

Insemnări : Acest tom s-au făcutu pentru trebuința mea (adică a lui Diadoh monahul Cernicanul), iar cei ce, din întîmplare, veți cînta pă iel bucurați-vă în Domnul și vă rugați pentru noi, și ce greșală veți afla îndreptați cu duhul blîndețelor, nepuindu-ne în ponos, că precum ceruț este rar fără de noreală, așa și omul fără de greșală.

— Din altă notă se vede că a fost dăruiță minăstirii Cheia la 21 ianuarie 1921 de protosinghel Ștefan Teodorescu (aghiorit), de la Mitropolia București.

Cărți din ale părintelui Serafim Popescu fost la minăstirea Cheia

109. *Psaltire...* secolul al XVIII-lea, fără foaie de titlu. Se încheie (f. 242v) : Tipăritu-s-au de ierodiacon Grigorie Rîmniceanul.

Insemnări : Această psaltire e cumpărată de la părintele Silivestru eromonah, starițul sfîntului schit Găvan, 1833.

110. *Ceaslov...* secolul al XVIII-lea (mic, fără foaie de titlu).

Insemnări: Să se știe că dupe ce s-au încoronat înălțatu în-părat Necolai Pavloviciu au trimesăru pe Mihailu, fratele său, cu muscali, până Țara Rumânească, și au trecut de s-au bătut cu turci, de la leat 1828 pînă la leat ...

Și la leat 1828, mai 6, ne-amu scos pecetluitu de la părintele episcopu Chesarie și amu început a lucra și a clădi schitu Crasna în plaiu Teleajanului și această carte amu dăruit-o schitului, cin o fura-o să fie întru locu cu Iuda. Și într-acest anu leat 1829, au căzut zăpadă de nu să videa gardurile pe suptu munte.

— Să se știe că la leat 1777, ghenar 4, duminică seara, m-au făcut maica mea Catrina pe mine Necolai sinu Dinu Călugăru. Și cându m-amu însuratu eramu de ani 20 și zile 32 și amu luotu fata protopopului Voicu otu Fundeni și copii nu ne-amu căștigatu. Și nunta în zio sfântu Harala<m>pie.

Și amu trăitu ani noo, luni 6, și au murit soția și am luotu cinu călugării la schitul Crasna. Și această carte amu dăruit-o acestui schitu dn plaiu Teleajănuului, cine o fura-o să fie afurisitu.

111. *Minunile... Fecioarei Mariei...* Tip. Ep. Râmnic, 1820.

Insemnări: De obște sfântu schit Cheia.

— Această sfintă și dumnezeiască carte este a sfintului schit Cheia.

— Această sfintă carte s-a citit și de mine, la anul 1873, februarie 5, pe cînd mă aflam vameșu al punctului Bratocea, fiind vama lingă sfîntu schit Cheea. Și am scris spre știință.

P. Christescu

112. *Cuvinte puține oarecare... Vasilie-celui-mare.* Tip. Mitrop. București, 1826.

Insemnări: Această sfintă carte s-au adus în zilele părintelui Dorothei ermonahu, starețu schitului Cheia Teleajinu, să rămîie al schitului.

113. *Acatisteriu...* București, Tip. Răducan Clineanu și D. Topliceanu, 1830.

114. *Liturghii...* Sibiu, 1831.

Insemnări: Insemnare ca să să știe de cându m-am firotonisit diaconu, eu Dumitru sin di<a>conu Cârstea, leatu 1832, ghenarie 23, în biserica Stravipolios <sic>, și la leat 1832, în luna lui fevroarie 7, m-am firotonisit preotu în mănăstirea Albă, ce să prăznuște hramul sfântului Iliie Tézviteanu.

115. *Viețile Sfinților... martie.* Tip. Mitrop. București, 1835.

116. *Liturghii...* Tip. M-rea Neamțul, 1860.

Insemnări: Aciastă sfîntă și dumnezeiască leturghie astăzi este a mia și meine a altuia, ear mai pre urmă cui va voi Dumnezeu i-o mai da, și cel ce va ceti, cu lăcrămi îlū îndatorăm a ne pomeni.

Chiril arhimandrit Căldărușanu, 1866, aprilie 17.

117. *Sfîntul Simeon arhiepiscopul Tesalonicului, Tractat asupra tuturor dogmelor creștine.* București, 1865.

VI. POMELNICE

118. *Din pomelnicul nou (extrase).*

Drăgan Peteu, Satulung, dăruiește policandrul mare cu 24 lumini. 1838, ianuarie 16 ; Radu Țiței, Satulung, dă clopotul mare, 1839 ; Radu Moroianu, Satulung ; Ioil monah ; Nil monah ; Postelnic Iordache, Mă-lăești ; Anghel Morcov, Homoriciu ; Niță Oancea, Mincei-Pămînteni ; Serghie Epurecea, Coșereni, și alții din Coșereni ; Vasile Gologan, Satulung.

119. *Din alt caiet :*

Gherontie monah 1851. Ioil monah 1847. Onufrie monah 1849. Ionichie monah 1848. Nil monah 1847. Bogoslov monah 1851, toți de la m-rea Cheia.

Fratele Ioan de la Zărnești 1848, fratele Radu sin Ilie din Turcheș 1850, fratele Ioan sin Oprea Zeaic din Seliște 1851, fratele Ioan Mosora 1851, fratele Daniil Chipară 1853, amîndoi tot din Seliște.

120. *Din alt caiet datat 1846 :*

Paharnic Simeon Marcovici. Arhimandrit Gligorie de la Căldărușani. Paharnic Nicolae Alexandrescu din București. Ioan legătorul. Neagu cavaful. Iordache Șerbănescu argintar. Paharnic Alexandru.

121. *Cei din București care au ajutat mînăstirea, 1846.*

Jupîn Petre pantofaru, Stoica cizmaru, mah. Sf. Ioan. Paharnic Simeon Marcovici. «Anghel ce-a dăruit metohu». Jupîn Stan boiangiu. Dumitru Theodor.

122. *Dintr-un caiet datat 1848.*

Tirla lui Ștefan Mărunt cu toți oamenii tirlui. Ilie Vineș, Satulung. Neagu scutar, tirla mînăstirii. Nicolae sin Dumitru Șteflea, Seliște. Vasile sin moș Tudor. Moș Tudor.

123. *Dintr-un caiet datat 1850.*

Ion Nistor Bociogă, Satulung ; Radu Nistor Bociogă, Satulung ; Nicolae Coadă ; Iana Aroonoe ; Părintele Stahie Chieanu ; Dan Turcu, Sibiel ; Părintele Neacsu ; Părintele Nicola din Brăila ; Preot Petcu din Stanca ; Mihai Hagi ; Vasile Vlad. Stanca ; Nedelcu Purcărea, Stanca ; Logofăt Dimiiian, Stanca ; Jupîn Nicolae, Stăncuța ; Ioniță cărciumar, Stăncuța ; Nicolae Răcuci, Seliște ; Manea Gușatu, Lacurezi ; Ilie Măcrea, Săcele ; Părintele Niculăiță, Ceocelea ; Nicolae Popa cel Tînăr, din Satulung, ca și toți cei care urmează : Niță Stoia, Petcu Ciurea, Radu Lupu, Alexe Papa, Oprea Băbus, Radu Giuglea, Ștefan Bulgărea, Manole Stoia, Paraschiva a lui Manea Pîrvu, Nicolae Pană, Nicolae sin Nicolae Pană, Costandin Stoian, Radu sin Stan Popa, Vasile Belu, Stoica Belu, Niță Brănză, Stan Părvu, Nică Gologan, Niță Gologan cel Tînăr, Sandu Gologan cel Tînăr, Marin Gologan cel Tînăr. Vlad Manole, Aldea al părintelui Ghidiian, Aldea nepotul părintelui Ghidiian, Radu Țiteiu, Voicu Roșculeț, Oprea Roșculeț, Alexe Roșculeț, Petru Peleiu. Radu Peleiu, Costandin Boer, Cernat ; Stan Blebea, Cernat ; Stan Albuleț, Cernat ; Georghe Dragu, Tărlungele, ca și cei care urmează : Ioan Dragu, Radu Zborcia, Ioan Rucărean, Ioan Jantea, Manea Olteanu,

Grigore Drăgan, Ioan Răjnoveanu, Ene Bogdat, Ioan Drăguș, Anghel Moldoveanu, Dumitru nepot părintelui Cojocar.

124. *Din alt caiet, datat 1854.*

Tudor Ghebîldan, Chicheneți ; Gheorghe Ciocca, Satulung ; Tîrla Gheorghe Vineș, Tîrla Stoica Popiia, Satulung ; Tîrla Vlad Cîrmu.

125. *Dintr-un caiet datat 1855.*

Tîrla Vasile Aldea din Seliște ; Ioan Dobre din Sîmbăta-de-Sus ; Tîrla Alexe Ciocan ; Tîrla maicilor de la Vîforîta, 1855, martie 7. Tîrla Dumitru Jugănarul ; Tîrla moș Oprea Crețu din ... Obileștilor, 1855, martie ; Tîrla Andrei Boeru Vălean ; Nicolae Ion cioban de la Obilești al lui Bucur Rășinăreanu ; Ioan Crăciun din Tilișca ; Ilie Iergău din Seliște ; Costandin Ciobanu din Sîrbi ; Tîrla Dumitru Iergău din Seliște ; Tîrla Ilie Beju din Seliște ; Tîrla Ioan Radu din Săcele ; Dumitru Macrea din Săcele ; Gligore Băcilă din Săcele ; Nicolae Băcilă din Săcele ; Oprea Cruța din Seliște ; Ioanăș Hășiganu din Seliște ; Oprea Hășiganu ; Tîrla Dumitru Popa din Seliște ; Ioan Hînsa din Seliște ; Ioan Jurgiu, Seliște ; Vasile Hanțu, Săcele ; Dumitru Ciorogar din Tilișca ; Dumitru Comșe din Seliște ; Bucur Clinciu ; Ioan Răceu din Tilișca ; Dumitru Roman din Seliște ; Nicolae Dordea din Vale ; Petru Neoveanu, Cîmpulung ; Tîrla Vasile Dădîrlat, Seliște ; Ioan Poper din Lisa ; Tîrla Vasile Popa din Seliște ; Tîrla Nicola Bîrză, Ioan Ganea, Sîmbăta ; Dumitru Opriș, Tilișca ; Dumitru Borcea ; Iosif Dumitrescu, Cîmpulung ; Gheorghe Drugă.

126. *Tot 1855.*

Tîrla Bucur Jînga ; Tîrla Ion Chicioruș ; Părintele Stahie din Brăilă, doă sârindare ; Părintele Neacșu din Brăilă, un sârindar ; Ion Jînga din Satulung ; Tîrla Niculae Muntianu Ciobotă, Sîmbăta ; Nicolae Muntianu, Satulung ; Petru Cojocar, Cernat ; Stan Pană, Satulung ; Tîrla Petru Gologan ; Ilie Moroeanu, Satulung ; Părintele Nicolae din Ceocelea ; Vasile Gologan, Satulung ; Dumitru Arsenie, Seliște ; Ioanăș Bîrzan ; Dumitru Bîrză ; Nicolae Domnariu ; Ioan Vilcu, Seliște ; Gligor Domnareu, Seliște ; Nicolae Lupea, Seliște ; Ioan Solomonescu, Seliște.

127. *Dintr-un caiet datat 1856.*

Toma Olteanu, Cernatu ; Ion Ghib ; Oprea Hașu ; Părintele Leon Căldărușanu ; Tîrla Nică Gologan ; Tîrla Oprea Roșculeț ; Vasile Gologan și alți Gologan ; Tîrla Ioniță Popa ; Tîrla Petcu Ciurea.

128. *Din alt caiet.*

Arhiereul Ioanichie, vicarul Ep. Buzău ; Ecaterina Ghica.

VII. ICOANE

129. În pronaosul paraclisului, clădit în 1924, tirnosit în 1927, sînt patru icoane mari împărătești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și vin de la vechea biserică, arsă.

1. Sf. Treime

1 Sf. Gheorghe

1 Maica Domnului

1 Iisus Hristos

A cincea icoană, Maica Domnului cu pruncul, de tip bizantino-rus,

are de o parte și de alta inițialele : $\overline{MP} / \overline{\Theta 8}$, iar pe dos însemnarea în chirilică : «Maica Precistei cu coronă, ghenar 1547». Și după scris rezultă că însemnarea aceasta este mult mai târzie decât data amintită ²¹.

Icoana care înfățișează pe Iisus Hristos poartă, jos, inscripția : $\text{AK} \langle = \text{dechemvrie} \rangle 1799. \text{KGA} \langle \text{Costandin} \rangle \text{ϩ8ϣ} \langle \text{ΑΦ} \rangle \langle = \text{zugraf} \rangle$ ²².

Tradiția păstrată la mînăstire spune că primele patru icoane împărătești vin de la biserica anterioară celei de astăzi.

Tot din tradiție se știe că tîmpla bisericii actuale este lucrată la Buzău și dăruită de episcopul Chesarie, iar icoanele împărătești actuale sînt pictate tot la Buzău, de G. Tătărescu.

VIII. TABLOURI

În stăreție se găsesec următoarele tablouri :

130. «Paisie arhimandritu i starițu sfintei mănăstiri Neamțului i Secului».

131. «Gheorghe arhimandrit i starițu sfintei mănăstiri Caldarușanii i Cernica, obșitel $\langle = \text{obștejitel} \rangle$, 1802 iunie 10».

132. «Dorotheiu arhimandrit i diiadoh al starițului Gheorghie sfintei mănăstiri Caldarușani obșitel, 1802, iunie 10».

133. Chesarie episcopul Buzăului (portret mare).

134. Dionisie mitropolitul Ungrovlahii. Întîiu rumîn, născut la 1769, înălțat la tronul arhipăstoresc la 1819, mai și trecut către lăcașul cel ceresc la 1831 februarie 7. Prin orîrdia cuviosului protosinghel al sfintei Mitropolii, Ghermanò Brătianu.

În așăzămîntul literar al d. C. Roset. Litografiat de A. Cladec.

135. Iustin ieroshimonah.

136. Damaschin ieroshimonah, starețul mînăstirii Cheia.

137. «Calinic prea-venerabil arhiereu și episcop de Rîmnic, născut la anul 1787, călugărit la anul 1813, stareț la monastirea Cernica la anul 1818, episcop la anul 1850, mort în scaun 1868, aprilie 11, la monastirea Cernica».

Publicat de mine, fiul seu duhovnicesc și amic din copilăria mea, maior D. Papazoglu, editor, București, 1868» ²³.

Portretele de la nr. 130—133 sînt pictate în ulei, pe pînză ; cele de la nr. 135—136, pictate tot în ulei, pe carton, și poartă pe ele data : 1853.

21. Icoana a fost adusă la mînăstire în 1927, la sfințirea paraclisului, de către fratele Dumitru Stroe Militaru, de la o mătușă a lui din Săcele.

22. Un Κωνσταντίνος Ζωγράφος întîlnim ca martor (μαρτυρῶ ὡς ἀνοθεν) pe zapisul din 9 decembrie 1681 (7190) prin care călugăru Nicandru de la m-rea Sf. Ioan din București închină mînăstirii 6 pogoane vie în dealul Nucetului. Zapisul este scris la București (Arh. St. Buc., *M-rea Sf. Ioan din București*, XIV/10).

23. Textul tablourilor este publicat și la N. Iorga, *op. cit.*, p. 248.

Nici un tablou nu are numele «zugravului». Cel al lui Chesarie episcopul Buzăului este făcut, probabil, de Nicolae Teodorescu, pictorul la care și-a făcut ucenicia pictorul G. Tătărescu.

IX. SIGILII

138. Sigiliul din 1832, al minăstirii Cheia, sigiliu rotund, în cîmp o biserică avînd trei turle, iar pe margine, între două cercuri lineare legenda : *СКИТЫ КИЯ* / 1832 <SCHITU CHEIA / 1832>.

Imprimat cu fum într-un pomelnic aflător la minăstire.

139. Sigiliul din 1854 al lui Damaschin ieromonahul : sigiliu oval, în cîmp acvila cruciată, spre dreapta, a Țării Romînești, cu zborul jos ; pe margine, între două ovale, legenda : *ДАМАСКИН ИЕРОМОНАХ* / 1854.

Imprimat cu fum într-un pomelnic aflător la minăstire.

X. ȘTIRI CULESE DIN MINĂSTIRE

140. Minăstirea Cheia era în fostul județ Saac (Săcuieni) și ținea de Episcopia Buzău. Acum ține direct de Patriarhie.

Întîi a fost un schit de lemn, ridicat de unii mocani din Săcele, sub muntele Balaban, lângă fosta fabrică de celuloză (astăzi O.N.T.). Clădit la 1770, avea hramul Sfîntul Nicolae, dar peste șapte ani (1777) l-au stricat turcii.

La 1790, a fost clădit un nou schit, pe Muntele Roșu lângă apa Tîmpa, avînd hramul Adormirea Maicii Domnului. Biserica a luat foc de la o bucătărie și a ars pînă în temelie, între 1832—1835. De aici au fost salvate : un antimis, sfesnice, usile împărătești, cîteva strane, sigiliul purtînd data 1832. Altarul acestei biserici este însemnat pe teren printr-un loc îngrădit, în partea de sus a cișmelii, aproape de trapeză.

Părintele Damaschin, venind de la Minăstirea Căldărușani, a găsit pe ieroshimonahul Serafim, pe muntele Zăganul. Acesta se făcuse pustnic, fugînd de la Minăstirea Suzana, unde era preot. Iar pe muntele Balaban, lângă Cheița, găsește pe părintele Nicandru. Acesta avea acolo o grădină cu pomi și zarzavaturi.

La rezidirea minăstirii, Damaschin și Iustin au fost ajutați și de părintele Serafim, care, fiind bolnav, a plecat apoi la Căldărușani, unde s-a și stins.

Starețul Damaschin a răscumpărat de la Mihalache Ghica, în 1846, locul pe care se află minăstirea, precum și muntele Roșu, Chirușca, pînă în Valea Berii.

Secularizarea a lăsat minăstirii locul de fineață de astăzi.

Părintele Iustin a fost îngropat în curte, lângă biserică, în stînga alarului, în dreptul proscomidiei și se păstrează pînă astăzi o mică pia-

tră la căpătii. Starețul Damaschin a fost îngropat în dreapta altarului. Hramul minăstirii este Sfinta Treime, zugrăvită la intrarea în biserică, deasupra ușii.

După 1835, minăstirea a ajuns să aibă 60 călugări.

Al doilea stareț, după Damaschin, este ieromonahul Dorotei sau Doroftei, venit de la Căldărușani. Se povestește că, pe vremea acestui stareț, un român — slugă la un turc — neplătindu-i-se leafa, fuge de la turc cu o turmă de capre și cu o pereche de dăsași plini cu galbeni. Ajungând la minăstirea Cheia se călugărește și ia numele de Nazarie, iar cu banii aduși de el se acopere biserica cu tablă.

Al treilea stareț a fost ieromonahul Ignatie, din schit. Pe timpul său s-a desființat masa de obște («obștejitia»), introdusă de starețul Damaschin.

Al șaselea stareț, protoșinghelul Nifon, vine de la schitul Crasna.

În stăreția arhimandritului Grigorie s-au îmbrăcat în argint icoanele împărătești și s-a clădit paraclisul (zidit în 1924, sfințit în 1927).

În timpul războiului din 1916, trupele germane au luat un clopot, dar clopotul mare a scăpat, ascuns fiind de călugări. Aceștia au fugit unii la Minăstirea Ciolanu, alții la metohul de la Homoriciu. Vitele minăstirii au fost luate de oamenii din sat, care le-au trecut la Săliște.

Plafonul din pridvorul bisericii a căzut și a fost repictat de pictorul Copoiu de la Mîncei, în 1936.

În biserică se păstrează două sfeșnice de lemn artistic lucrate, care ar putea fi scoase din uz și păstrate la stăreție, ca într-un fel de muzeu.

XI. ȘTIRI CULESE DIN ACTE

141. Via din Berivoe este lăsată minăstirii la 17 ianuarie 1837.

Prin testamentul său din 12 februarie 1839, Gheorghe Apostol din Vălenii-de-Munte lasă schitului Cheia 60 stinjeni moșie în Tîmpa (moșia de la Bughea (Arh. St. Buc., *Schitul Cheia*, II/4, III/41).

Logofătul Ghiță Năstăsescu Podeanu din Bălțați (plaiul Teleajen) dăruiește o vie de 4 pogoane, fără otașniță, la 8 septembrie 1851 (Arh. St. Buc., *Schitul Cheia*, III/41).

Cei 4000 galbeni, pentru răscumpărarea locului minăstirii «s-au fundat din strădanele părinților» (Arh. St. Buc., *Schitul Cheia*, III/41). la 1864).

Muntele Roșu, Gropșoarele și moșia Armășești au fost cumpărate «cu starea noastră și a părinților», spune starețul Damaschin (*Ibidem*, III/44, la 1874).

Pe muntele Roșu erau livezi și un han, care se răscumpără o dată cu locul pe care era clădită minăstirea (*Ibidem*).

Gropșoarele și Armășești se cumpără «din distrurile (destrurile) părinților» (*Ibidem*, III/41).

La 1874, starețul Damaschin vorbește de «fruntepizmul» bisericii. Evident, este frontispiciul.

XII. STAREȚII

142. Atanase, Damaschin ieroshimonah 1835, Doroftei ieromonah, Ignatie ieromonah, Ioil protosinghel, Visarion arhimandrit 1907—1908, Nifon protosinghel 1908—1909, Grigorie arhimandrit 1909—1934, Ghenadie arhimandrit 1934—1947, Ieronim protosinghel 1947—1948, Grigorie ieromonah 1948, Gherasim protosinghel 1948—1950, Ezechil ieromonah 1950—1951, Emilian ierodiacon 1951—.

Nu se cunosc stareții celor două schituri anterioare. Despre Atanasie se spune vag că în zilele lui s-a reînființat schitul, care arde între 1832—1835.

EMIL VIRTOSU

„BISEARICA GORGANELUL DE ACI DEN BUCUREȘTI“

Despre existența unei asemenea biserici în București nu s-a știut pînă acum de curînd, cînd a apărut în «Glasul Bisericii» an. XXI (1962), un articol al d-lui prof. C. C. Giurescu. D-sa a descoperit o «însemnare inedită din Anatefterul sau condica de rîndueli a vistieriei lui Constantin Brîncoveanu, însemnare datînd din 20 iulie 1724» și, pe baza acestei descoperiri, stabilește două fapte : primo, că pe locul unde este astăzi biserica Sfîntul Ilie-Rahova a existat o a treia biserică, numită «bisearca Gorgănel de aci den Bucuresti, unde iaste hram sfeti Ilie prooroc. în mahalaoa Mitropoliei» ; secundo, că în Capitală a mai existat aici o ridicătură de pămînt, în felul gorganului din fața Cișmigiului, dar mai mică, care s-a numit «Gorgănel».

Descoperirea D-lui Prof. Giurescu are importanță nu numai din punct de vedere bisericesc, ci și topografic, fapt care-i dă prilej să precizeze : «în afară de acest gorgan de pe malul stîng al Dîmbovitei, a mai existat însă pe malul drept al ei, încă unul, mai mic, un «gorgănel», care pînă acum n-a fost menționat în istoriografia și geografia Bucureștilor» (p. 725).

Ceea ce s-a petrecut în timp cu dealurile Capitalei noastre, fiind «cioplite» de vremuri și de oameni, s-a întîmplat și cu «Gorgănelul», căci, clădindu-se pe ei trei biserici — una în locul alteia — a fost desființat, rămînînd ca semn al existenței lui biserica Sfîntul Ilie din calea Rahovei nr. 19.

De altfel și nivelul terenului bisericii este mai ridicat față de cel al clădirilor din jur.

Sîntem foarte recunoscători D-lui Prof. C. Giurescu, care din «Istoria Bucureștilor», pe care o are în manuscris, a dat la lumină articolul menționat, de unde urmează coplețări la datele cunoscute despre actuala biserică Sfîntul Ilie-Rahova, al cărei ctitor, dvornicul Fotache Știrbeiu este trecut în pisania bisericii împreună cu ctitorul locașului precedent, monahul Isaia.

Acum este cazul să precizăm documentar cine a fost ctitorul primei biserici, numită «Gorgănel».

În ms. 745, intitulat «*Condică a Sfintei Mitropolii Valahii în care sînt trecute numele ctitorilor a feliuri de mănăstiri*» (fără dată), ce se găsește la Arhivele Statului, este redat «*Pomelnicul Bisericii din Mah. Golescu hramul Sfântul Prooroc Ilie*» (fila 150 verso). El cuprinde două rînduri de «ctitori» și din cauza aceasta, a dat loc la fel de fel de presupuneri, familiile neavînd o legătură una cu alta. Faptul însă că a mai existat înainte o biserică, a dezlegat toată enigma. Dăm aci înșiruirea numelor acestui «pomelnic» :

(Ctitori) viii

Safta, Radu, Safta, Costandin, Smaranda, Toma, Safta, Nicolac, Bălașa și cu tot neamu.

(Morțiii)

Costandin Vvd, Marica doamna, marica, Radul, Maria, Preda, Ștefan, Iordache, Negoită, Zoița, Ioan, Ancuța, Toader, Tudora, Istrate, Voica, Maria, Costandin, Maria, Marica, Ancuța.

(Ctitori)

Ștefan arhieria, Neofit eroschimonah, Isaia ero schimonah, Calist erei, Maria presv.

Pomelnicul Radului logofătului (viii)

Radul, Marica, Stana (morții)

Stoicea, Neagoe, Iliana, și cu totu neamul lor».

Așadar, nu mai este nici o îndoială că ctitorii «viii» și «morții» menționați înainte de «Isaia ero schimonah», ctitorul penultimei biserici, sînt din pomelnicul primei biserici.

Dl. Emanoil Hagi-Moscú, cunoscut genealog, solicitat fiind de noi, găsește că Safta, fiica lui Constantin Brîncoveanu și Maricăi doamna, — și soția lui Iordache Crețulescu —, este trecută la vii, împreună cu fiul său Radu și soția lui Safta, cu Costandin fiu și Smaranda fiică, cu fiul său Toma și soția acestuia Safta, cu Nicolae fiu și soția lui Bălașa.

Urmează deci că prima biserică Sfîntul Ilie din Calea Rahovei a fost opera familiei Crețulescu, biserică de stil brîncovenesc.

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU

AMINTIRI DESPRE GRIGORE ALEXANDRESCU

Ioan Ghica povestește în «*Scrisori către V. Alecsandri*» (Biblioteca pentru toți, ed. II), următoarele amintiri despre Grigore Alexandrescu, marele fabulist : «Eu ședeam pe podul Caliții (strada Craiovei)¹. Alexandrescu locuia într-un beci, sub scară la mitropolie, la unchiul său, părintele Ieremia. Eram vecini și ne vedeam în toate zilele ; pregăteau lecțiile noastre împreună» (p. 159).

Locul unde a locuit în copilărie marele poet este așa de precis indicat, încît s-ar putea așeza o placă comemorativă deasupra ușii de sub scara fostului palat metropolitan, azi inclus în Palatul Patriarhiei Române.

Desigur că părintele Ieremia a îndrumat în cele cărturărești pe nepotul său, care fiind dotat din naștere, a putut face progrese uimitoare, învățînd să cunoască două limbi, una clasică și una modernă : elina și franceza. Astfel putea să recite scene întregi din *Andromaca* și *Fedra* de Racine, chiar înainte de a fi urmat în clasa dascălului Vaillant «într-o odăiță în Sfintu Sava», unde l-a cunoscut Ion Ghica pentru prima dată și de unde au rămas prieteni. Și povestitorul continuă : «...Cine era și de unde venise acel băiat în școala lui Vaillant și unde studiase el pînă atunci, în ce școală și cu care dascăl ? Studiase acolo unde au studiat oamenii de felul lui, oamenii de geniu : la școala inimii și a spiritului, sub direcțiunea dorinței și a plăcerii de a ști și de a admira. Știu numai că în podul casei, la mitropolie, stăteau aruncate vreo mie de volume, clae peste grămadă, neclasate, necatalogate. Acolo se închidea Alexandrescu de citea. Multe ore plăcute am petrecut noi împreună în mijlocul acelor in-folio, citind cînd *Viețile Oamenilor Iluștri* de Plutarch, cînd *viețile sfinților* în *Cazanie*, cînd pe *Tucidid* sau *Xenofon* ! (p. 169).

Prima cunoștință a lui Grigore Alexandrescu cu Iancu Văcărescu, «visul copilăriei lui», ne-o descrie Ion Ghica astfel : «Iancu Văcărescu, venit dela moșie, dela Moșoeni, trăsese în gazdă la tată-meu, și, intrînd

1. Azi: Calea Rahovei nr. ??

odată în camera mea, ne găsește, pe Alexandrescu și pe mine, învățându-ne lecția ; eu cu Boileau în mină, ascultam cum camaradul meu zicea pe dinafară *L'art poétique*. Văcărescu în mirare de modul cum acel tânăr recita versurile, a petrecut toată seara cu noi, Alexandrescu, care, cum știi, avea o memorie extraordinară, i-a recitat toate poeziile pe care acela le publicase într-o broșură în 12°. ...Văcărescu, încântat, l-a luat în brațe și l-a sărutat zicându-i : «Băete, tu o să fii un poet mare» (p. 159).

«A doua seară, era adunare numeroasă în salonul tatălui meu. Între musafiri se găseau : Văcărescu, Eufrosin Poteca, Eliad, Popa Grigorie, Frații Cîmpineni și alți doi-trei : rude și amici. Alexandrescu a recitat scene întregi din Sofocle și Euripid, în limba elenă ; știa pe Anacreon din scoartă pînă'n scoartă. Anacreon era poetul favorit al Văcărescului, care adesea lua versul din gura lui Alexandrescu, pînă ajungea la citeo strofă care-i scăpa din memorie, de unde apoi urma iar Alexandrescu înainte și serata s-a încheiat în sofragerie, cu un curcan fript admirat de întreaga adunare, blagoslovit de părintele Grigorie Poenăreanu» (p. 160).

Am dat aci cîteva scene din copilăria marelui poet. Dacă ar mai exista casa bătrînească a lui Ghica, și acolo s-ar cuveni să se așeze o placă comemorativă. Marele poet vizita adesea mînaștirile — a căror latură economică o conducea din postul său de director la Departamentul Credinței. Într-o astfel de vizită la Cozia a scris *Umbra lui Mircea*, iar la Tismana a scris *Răsăritul lumii*. Postul său era «important și ambiționat de toți acei care căutau să facă averi mari. El, care l-a ocupat atîți ani, a ieșit de acolo sărac precum intrase» (p. 167), deși de postul acela depindea arendarea moșiilor mînaștirilor închinat și neînchinat.

Tot el a fost și întîiul ministru de culte, după ce a ajuns Cuza domnitor, la 1859 (p. 168).

Menționăm că în anul 1962 s-au împlinit 150 de ani de la nașterea lui.

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

DESCHIDERA CURSURILOR LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Tradiționala festivitate a deschiderii cursurilor anului școlar 1963—1964 a încrestat pe răbojul celor două instituții de învățămînt teologic, clipe de bucurie, de înălțare sufletească și hotărîri de muncă entuziastă și rodnică. După vacanța de vară, studenții teologi și elevii seminaristi, cu binecuvîntarea eparhiilor lor, s-au adunat din nou la Institut și Seminar, plini de entuziasm și cu forțe sporite de muncă. Cei mai mari dintre ei și-au revăzut cu bucurie școala, profesorii și colegii. La aceștia s-au adăugat cei ce au promovat în luna septembrie examenul de admitere, studenții și magistranzii din primul an al cursurilor respective și elevii din clasa I a Școlii de cîntăreți și Seminarului.

Spre deosebire de anul trecut, în acest an festivitatea de inaugurare a anului școlar a avut loc în dimineața zilei de 1 octombrie 1963.

În biserica Sfînta Ecaterina, paraclis atît pentru Institut cît și pentru Seminar, s-a oficiat serviciul religios, la care au participat cadrele didactice, magistranzii, studenții teologi și elevii seminaristi. Serviciul religios a fost oficiat de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, înconjurat de un sobor de preoți compus din : Pr. Prof. I. G. Coman, Pr. Conf. Al. I. Ciurea și Pr. Asistent Lucian Gafton de la Institut și Pr. Prof. N. Ciudin și spiritual Gh. Sîrbu de la Seminar, împreună cu : Pr. Al. Bejan și diaconii Al. Munteanu și P. Zamfira.

P. S. Sa a fost delegat să reprezinte la serbarea comună a celor două instituții pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ctitorul înțelept și ocrotitorul permanent

al așezămintelor de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Romîne. Din partea Centrului Eparhial a participat P. C. Pr. Consilier Stan Dimancea de la Sectorul Cultural al Sfintei Arhiepiscopii.

Răspunsurile au fost date de toți participanții, sub conducerea D-lui Prof. N. Lungu.

După oficierea Sfintei Liturghii s-a săvîrșit sfințirea apei, tradiționala aghiazmă la început de an. Slujba religioasă din paraclisul Sfinta Ecaterina s-a încheiat cu un Te-Deum și Polihroniu, prin care profesorii, studenții și elevii Institutului și Seminarului, alături de soborul slujitorilor, și-au înălțat glasurile în rugăciune pentru sănătatea și îndelunga înziliră a înțeleptului conducător al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, și pentru sănătatea, îndelunga înziliră și întru toate buna sporire a conducătorilor țării noastre.

După săvîrșirea slujbelor religioase îndătinate, s-a trecut în sala de festivități a Institutului. În prezidiu au luat loc : P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, P. C. Pr. Consilier Stan Dimancea, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului, P. C. Pr. Prof. M. Chialda, directorul Seminarului, P. C. Pr. Prof. I. G. Coman, P. C. Pr. Prof. Vladimîr Prelipsean și Prof. N. Chițescu.

După intonarea imnului Republicii, a luat cuvîntul P. C. Rector Diac. N. I. Nicolaescu. Cuvintele P. C. Sale au pătruns inimile tuturor celor de față. «Bucuria inaugurării noului an de muncă în cele două instituții de învățămînt teologic — a spus P. C. Sa — nu este numai a noastră, ci și a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care veghează asupra intereselor Sfintei noastre Biserici, ca păstorul cel bun în fruntea turmei sale».

«Către Prea Fericirea Sa se îndreaptă gîndurile noastre ale tuturor, cu multumire și recunoștință».

P. C. Rector roază pe P. S. Episcop Visarion să se facă interpretul acestor sentimente către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. De asemenea, exprimă multumiri P. S. Episcop Visarion că a binevoit să săvîrșească Sfinta Liturghie, dînd prin aceasta solemnității de azi o importanță deosebită.

În cuvîntul său, P. C. Rector Diac. N. I. Nicolaescu subliniază înțeleapta hotărîre a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru conducerea celor două așezăminte de învățămînt teologic : Institutul teologic universitar și Seminarul Teologic din București, prin numirea P. C. Pr. Prof. M. Chialda în calitatea de director-adjunct al Seminarului teologic. Unitatea de conducere a celor două instituții va contribui la realizarea unei mai bune educații și discipline.

În continuare, P. C. Sa relevă condițiile optime în care se poate desfășura procesul de învățămînt în cadrul școlilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Romîne, pe de o parte, datorită deplinei libertăți religioase asigurată în patria noastră, iar pe de altă parte, ca urmare a oblăduirii părintești și grijii permanente pe care Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian o acordă învățămîntului

nostru teologic. P. C. Rector îndeamnă pe toți osîrduitorii celor două școli, profesori, studenți și elevi, să-și îndeplinească cu râvnă îndatoririle ce le revin pentru misiunea preoțească și cu dragoste pentru Biserică și Patrie.

Cuvîntul P. C. Rector N. I. Nicolaescu se încheie cu citirea, în aplauzele celor de față, a două telegrame : una, în care profesorii, maștranzii și elevii Institutului și Seminarului exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul deschiderii noului an școlar, mărturia dragostei, recunoștinței și devotamentului lor și făgăduiesc solemn că vor depune toate strădaniile pentru a da altarelor strămoșești slujitori vrednici de chemarea și misiunea ce o au în slujba Bisericii și a Patriei. În altă telegramă, cu prilejul începerii noului an școlar 1963—1964, ei asigură din nou pe Domnul Profesor D. Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, de toată recunoștința și devotamentul și se angajează a nu precupeți nici un efort în munca pentru educarea viitorilor slujitori ai altarelor în spiritul atașamentului față de scumpa noastră Patrie, Republica Populară Romînă și față de cauza sfîntă a păcii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare.

După aceea, P. C. Rector dă cuvîntul P. C. Pr. Prof. Ene Branîște, care predă cea dintîi lecție din noul an școlar, intitulată : «Cultura preotului». Rostul acestei lecții a fost să învețe pe studenți și elevi că viitorii slujitori ai Bisericii trebuie să dobîndească în primul rînd o serioasă și multilaterală cultură teologică, potrivit cerințelor cărturărești ale disciplinelor teologice în vremea noastră. Această cultură teologică trebuie mereu reîmprospătată și amplificată în cursul activității preoțești. Întreaga pregătire în școlile noastre teologice este numai temelia pe care mereu trebuie să se clădească. Preotii trăiesc în mijlocul credincioșilor și de aceea ei trebuie să fie la înălțimea chemării lor.

După ce corul cîntă : «Cu adevărat, mare este taina creștinătății», urmează cuvîntul P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul.

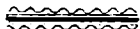
P. S. Sa mulțumește Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru cinstea de a-l fi delegat să-l reprezinte la această solemnitate. Apoi, dă expresie înălțătoarelor simțăminte de care este stăpînit în aceste cline. «Mare bucurie am simțit — declară P. S. Sa — la săvîrșirea slujbei arhieresti, înconjurat de soborul preoților slujitori. Cîntările studenților și elevilor la serviciul divin m-au impresionat adînc». P. S. Sa a ascultat cu multă luare aminte cuvîntul P. C. Rector și lecția P. C. Pr. Prof. Ene Branîște. Aprobă cu satisfacție tot ce s-a rostit și feliicită pe cei ce au rostit frumoasele cuvinte. Apreciază și elogiază activitatea profesorilor noștri de teologie, care este recunoscută și peste hotarele țării. Ureează membrilor corpului didactic aceeasi râvnă și pe viitor pentru împlinirea cu roade bogate a sarcinilor ce le stau în față. Îndeamnă pe studenți și elevi să folosească din plin experiența și bogata învățătură a profesorilor lor, ca să se pregătească cît mai bine pentru misiunea ce-i așteaptă, după principiile Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos și în spiritul dragostei de muncă în slujba Patriei și a păcii. Relevă ne-

cesitatea situării în vreme a învățămîntului teologic și deopotrivă folosul atmosferei duhovnicești în care trebuie să se formeze viitorii slujitori ai Bisericii. Aduce binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și, personal, face urări de spor și succes în muncă, atît personalului didactic, cit și studenților și elevilor.

În încheiere, a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. M. Chialda, în numele Seminarului, mulțumind P. S. Episcop Visarion pentru îndrumările prețioase date studenților și elevilor în cuvîntarea pe care a rostit-o. Îl roagă să exprime Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian toată recunoștința pentru sprijinul și părinteasca dragoste arătată celor două instituții de învățămînt teologic și în același timp, să-l asigure că atît corpul didactic, cit și studenții și elevii, vor depune toate eforturile în munca lor de zi de zi pentru buna desfășurare a activității didactice și educative. Împlinind așteptările conducerii superioare bisericești, corpul didactic se va strădui să facă din studenți și elevi adevărați slujitori ai Bisericii lui Hristos.

Totodată, P. C. Pr. Prof. M. Chialda, aduce mulțumiri Departamentului Cultelor, pentru sprijinul pe care conducerea de stat, prin acest Departament, îl acordă instituțiilor noastre de învățămînt teologic și asigură conducerea Departamentului Cultelor că profesorii celor două școli vor depune toate eforturile ca studenții și elevii să devină nu numai slujitori buni ai Bisericii, ci și devotați cetățeni ai regimului democratic din țara noastră.

ASISTENT

† PREOTUL PETRE POPESCU

În ziua de 18 august 1963, a încetat din viață, în vîrstă de 72 ani, preotul Petre Popescu de la parohia Bunavestire-Belu din Capitală. Slujba înmormîntării a fost săvîrșită în biserica Belu, de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul — Vicar Patriarhal, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Personalitatea celui dispărut a fost evocată în cuvîntările rostite de P. S. Episcop Visarion, de P. C. Pr. Vasile Ionescu, parohul bisericii Bunavestire-Belu și de Dl. Opreș Ștefan, consilier parohial.

Înhumarea a avut loc la cimitirul Belu.

Preotul Petre Popescu s-a născut în anul 1891, în comuna Papa, raionul Roșiorii de Vede, unde tatăl său era cîntăreț bisericesc. După ce urmează cursurile școlii primare în satul natal, în 1903 s-a înscris la Seminarul Nifon, pe care l-a terminat în anul 1912, pentru ca după patru ani, în 1916, să devină absolvent al Facultății de teologie.

Hirotonit diacon pe seama Mînăstirii Pasărea în 1916, rămîne aci pînă în 1919, cînd este numit preot la parohia Drăgănești, raionul Roșiorii de Vede.

La 1 octombrie 1922, a fost transferat ca preot paroh la parohia Belu din Capitală, unde a slujit pînă în ultima clipă a vieții, adică timp de peste 40 ani.

În timpul slujirii sale la altarul bisericii Belu, preotul Petre Popescu a desfășurat o activitate prețuită de cîrmuirea bisericească și de enoriașii săi, care l-au înconjurat totdeauna cu dragoste.

De numele și activitatea preotului Petre Popescu este legată construirea Bisericii Belu, care impresionează prin proporțiile și arhitectura sa pe oricine își abate pașii prin aceste părți ale Capitalei.

Prin moartea preotului Petre Popescu, Biserica noastră pierde pe unul dintre prețuiții săi slujitori.

Dumnezeu să-l odihnească în pace ! Amin !

ASISTENT

† PREOTUL IOAN POPESCU-CĂLINEȘTI

În ziua de 27 august a. c., a încetat din viață preotul Ioan Popescu-Călinești, slujitor al bisericii Sfînta Vineri-Nou din Capitală.

Serviciul înmormîntării s-a oficiat, în ziua de 30 august, de un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Pr. Al. Ionescu, Vicar al Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

După slujba religioasă, a luat cuvîntul P. C. Vicar, care a spus, între altele : «Părintele Ioan Popescu a deschis ochii către lume într-un sat din apropiere de Pitești, în Călineștii Muscelului, într-o regiune cu dealuri domoale, cu coline liniștite, acolo unde casele gospodarilor sînt înconjurate de vii și livezi, de poieni înflorite și de păduri umbroase, în locuri unde numai truda omului este izvor de belșug și de mulțumire sufletească.

Locurile natale au determinat în foarte mare măsură firea părintelui Ioan și aceasta s-a făcut vădită în toată viața de mai tîrziu a sfinției sale.

L-am cunoscut toți ca pe un om domol și liniștit, fără asprime în cuvînt sau în fapte, întocmai ca liniștitele dealuri din satul copilăriei sale.

Glasul lui avea în el ceva din duioșia apelor care au ieșit din strînsorea albiilor pietroase și se îndreaptă nestîngenit la vale, prin țînături de șes.

Vorba lui era cumpănită, perfect echilibrată, totdeauna aninată de stîlpii rațiunii, precum stau aninate de haraci mlădițele viței de vie.

Cuvântările sale preoțești erau totdeauna pline de miez și dulceță, ca fructele bine coapte din livezi bine îngrijite.

Peste toate acestea, știind că numai truda omului este izvor de belșug și de mulțumire în viață, părintele Ioan Popescu a dăruit slujirii sale preoțești toată puterea de muncă și toată vâpaia lăuntrică a unui suflet generos».

Vorbind în continuare despre darurile și calitățile ce trebuie să și le însușească un bun preot al Bisericii lui Hristos, vorbitorul a arătat parte din aceste însușiri și merite ale repauzatului, merite ce au culminat cu ridicarea monumentalei biserici parohiale, opera părintelui Ioan Popescu și mândria enoriașilor.

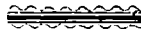
«Omăgiind pe cel plecat dintre noi — a încheiat P. C. Vicar — exprim familiei îndurerate, din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Întîistătătorul sfintei noastre Biserici, din partea centrului eparhial și a cîerului Capitalei, sincere condoleanțe pentru durerea ce o încearcă prin pierderea iubitului lor soț și părinte, iar pe credincioșii acestei sfinte biserici îi rog să păstreze o amintire vie și curată pentru bunul și vrednicul lor păstor sufletesc.

Fie ca Cel Atotputernic și Atotdrept în judecățile Sale să-i facă parte de odihnă cu dreptii cei din veac adormiți. Amin !»

S-au mai rostit cuvîntări din partea foștilor colegi de școală, din partea slujitorilor parohiei, a consiliului parohial etc.

După aceea, corpul neînsuflețit, purtat de enoriași și de preoți, a fost înmormîntat lingă zidul dinspre miazăzi al bisericii, pentru a cărei zidire preotul Ioan Popescu a depus neobosită muncă și stăruință și deosebită rîvnă.

ASISTENT

EPISCOPIA BUZĂULUI

DESCHIDEREA CURSURILOR ȘCOLARE LA SEMINARUL DIN BUZĂU

Începutul anului școlar 1963—1964 la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din Buzău a prilejuit obișnuita solemnitate care s-a deschis cu oficierea slujbei religioase în paraclisul Sfintei Episcopii, în prezența P. S. Episcop Dr. Antim Anghelescu, a membrilor administrației eparhiale a corpului didactic și a elevilor. Toți factorii de răspundere și ostenitorii pe ogorul școlii teologice de la Buzău, pătrunși de grija și răspunderea de a avea adevărați preoți și buni slujitori ai sfințelor

altare și ai stranei, au cerut ajutorul și binecuvîntarea lui Dumnezeu pentru a încununa cu succes munca lor în noul an ce se deschide.

Cuvîntul de deschidere a muncii școlare din acest an a fost rostit de P. C. Pr. Director Dumitru Luca, a cărui grijă s-a îndreptat în special spre metodele de lucru didactic, găsind sprijin și teme în învățătura Sfintului Apostol Pavel : «...Învăță cuvîntul, stai asupra lui cu timp și fără timp, muștră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga răbdare și învățatură...» (II Tim. III, 16—17 și IV, 2).

A urmat apoi cuvîntul P. S. Episcop Antim care, privind experiențele făcute în decurs de mai mulți ani și rezultatele obținute și socotind că ele nu au fost chiar cele dorite, și-a luat ca temă cuvîntării sale *vocația preoțească*. «...În sens propriu, a spus P. S. Episcop, vocația înseamnă chemare. Deci cînd este vorba de vocație preoțească, înțelegem că acel ce vrea să fie preot a dovedit o chemare specială pe care i-o face însuși Mîntuitorul Hristos. Acest lucru este foarte clar arătat în Sfînta Scriptură cînd este vorba de chemarea la apostolat a celor 12 Sfîinți Apostoli și a celorlalți ucenici. În Vechiul Testament proorocii vorbesc adesea de vocație în sensul arătat. Isaia zice : «Și am auzit glasul Domnului care zice : pe cine îl voi trimite și cine va merge pentru noi ? Și am răspuns : Iată-mă, trimite-mă pe mine !» (VI, 8). Ieremia zice : «Doamne, Tu m-ai prins și iată sînt înflăcărat» (XX, 7). Cine, ne întrebăm, are datoria de a descoperi *vocația preoțească* și s-o dezvolte ? Desigur, revine seminariilor și institutelor teologice să facă aceasta. Nu vrem să prelungim cu poemul care cîntă sublima măreție a slujirii preoțești !... Dorim însă să subliniem odată mai mult datoria de a insista asupra consacrării și a răspunsului la chemarea Bisericii, care ne cere imperios preoți devotați misiunii lor. Socotesc că în mod discret și cu toată prudența se cuvine să amintim elevilor toate împrejurările în care Dumnezeu a chemat pe slujitorii Săi, atît în Sfînta Scriptură cît și în istoria bisericească. Vom insista mai ales asupra felului în care aceștia au răspuns chemării ce li s-a făcut. Avem însă ferma convingere că mai mult decît toate cuvîntările oricît de măestrite, hotărîtoare în această privință sînt faptele, viața și slujirea noastră personală preoțească. Biserica nu duce lipsă de chemări, ci duce lipsă de răspunsuri la chemarea preoțească !... Nu greșim dacă afirmăm, împreună cu un autor de teologie pastorală, că pentru a scoate la iveală semnele vocației preoțești, trebuie mai înainte de toate să reînnoim propria noastră vocație...»

În continuare P. S. Episcop s-a ocupat de valoarea materiilor de studiu, afirmînd că pe lîngă obiectul principal didactic — *cultura religioasă teologică*, cultura istorică, științifică și socială sînt indispensabile, pentru ca elevii să înțeleagă vremurile acestea de aînci prefaceri sociale, în care se naște o nouă lume care vrea să trăiască în pace și frățietate umană. Apoi P. S. Sa a spus : «...În vederea păcii universale și a unei cît mai largi frățietăți umane, toate bisericile creștine acum se asociază, își strîng legăturile dintre ele și uită certurile confesionale. Avem o sfîntă datorie religioasă și umanitară, ca împreună cu toți credincioșii să lucrăm din toată inima și din tot sufletul pentru domnia păcii în lume. De aceea tineretul

trebuie educat în duhul păcii și al înfrățirii tuturor popoarelor. Știm cu toții că, spre cinstea și mândria noastră, cel care a ridicat glasul autorizat și cu putere în O.N.U. pentru educarea tineretului în spiritul păcii a fost Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., Domnul Gheorghe Gheorghiu-Dej. De aceea noi, cu atât mai mult sîntem datori să aducem pe elevii noștri ca să fie cu adevărat ucenicii Domnului Păcii...»

În altă ordine de idei, P. S. Episcop a atras atenția că trebuie să se întărească în școală spiritul de disciplină, de muncă asiduă și de aleasă pregătire. Elevii trebuie să fie convinși că aceasta este spre binele lor. Din partea tuturor se cere o acțiune metodică și coordonată. Să nu zăbovim prea mult pe catedră, a spus P. S. Episcop adresîndu-se corpului didactic, ci să trecem adesea prin băncile elevilor, să le urmărim îndeaproape lucrările, să le cerem eforturi personale, după ce mai întîi le-am oferit colaborarea noastră. Să fim de o exactitudine riguroasă în aprecierea muncii lor și să nu se deprecieze notele ce li se dau. Dorim ca elevii să fie ajutați, și la nevoie chiar constrînși. Aceasta este îndatorirea profesorilor și educatorilor, îndatorire nu fără măreție și fără farmec...

Înceindu-și cuvîntarea, P. S. Episcop a adăugat că trebuie realizată formarea religioasă a voinții, cultivate calitățile alese de sensibilitate și inteligență, prin rugăciune, prin frecventarea bisericii și prin participarea activă la Sfînta Liturghie, încît elevii să fie înconjuțați de o adevărată atmosferă de muncă și rugăciune.

Prețioasele învățături și îndrumări didactice și pastorale date de P. S. Episcop au fost ascultate de elevi și de profesori cu multă luare amînte. Solemnitatea deschiderii cursurilor a constituit un bun prilej atît pentru P. S. Episcop cît și pentru P. C. Director de a exprima respectoase mulțumiri și omagii Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, inițiatorul învățămîntului teologic actual, și de a-i adresa urări de mulți și fericiți ani de patriarhat luminos. De asemenea s-au adus mulțumiri cu făgăduințe de devotament Domnului Profesor D. Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor, pentru sprijinul pe care-l acordă școlilor noastre.

Cu asemenea îndemnuri și convingeri au pornit la lucrul cel cărturăresc și de educare elevii și profesorii școlii noastre, hotărîți ca să facă din acest «Seminarion edificat spre slava lui Dumnezeu și luminarea clirosului» de către vrednicul de pomenire Chesarie Episcopul Buzăului, să răsără buni și adevărați păstori de suflete, pentru slava Sfintei noastre Biserici și a Patriei noastre iubite, Republica Populară Romîină.

Pr. MARIN M. NEGULESCU

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

SARCINILE TEOLOGIEI ORTODOXE ÎN VIAȚA ACTUALĂ A BISERICII *

de Prof. N. D. USPENSKI

Mai înainte de a înfățișa în chip concret sarcinile teologiei ortodoxe în viața actuală a Bisericii, este de folos să amintim însemnătatea teologiei în istoria creștinismului.

Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat, Domnul Iisus Hristos, a dat oamenilor pentru mîntuirea lor Evanghelia Sa dumnezeiască.

Particularitatea Evangheliei lui Hristos, care o deosebește de sistemele filozofice și de diferitele concepții elico-religioase, e caracterul accesibil al înțelegerii și transpunerii ei în viață de către oamenii de toate gradele de cultură și de vîrstă. Mulțumită Evangheliei, cei curați cu inima văd pe Dumnezeu (Matei V, 8), și împărăția lui Dumnezeu sălășluiește înăuntrul lor (Luca XVII, 21).

Simplitatea Evangheliei, în înțelesul accesibilității însușirii ei de către oameni nu exclude universalismul ei și existența teologiei, care este datoare să slujească cunoașterii lui Dumnezeu și desăvîrșirii duhovnicești a creștinilor. În legătură cu aceasta, ne servesc de exemplu cei dintîi teologi: Origen și presbiterul antiohian Sfîntul Mucenic Lucian, dascălii ecumenici: Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie Teologul, Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Ioan Damaschin și Sfîntul Grigorie Palama. Trăsătura caracteristică a activității lor teologice a fost răspunsul nemijlocit la nevoile și cerințele Bisericii vremii lor. Astfel, în secolul al III-lea, cînd Biserica — substituindu-se diasporei iudaice — s-a umplut de oameni ce fuseseră educați în spiritul filozofiei antice, și cînd în lumea ideilor s-a produs acel specific «aliaj» al concepțiilor păgînătății cu iudaismul și cu creștinismul — aliaj cunoscut sub numele de gnosticism —, atunci Origen a creat concepția filozofic-teologică creștină, care avea scopul de a aduce adevărul evanghelic la înțelegerea oamenilor care căutau înțelesul filozofic al creștinismului, pentru ca astfel să contracareze influența gnosticismului și a filozofiei păgîne asupra lor. Urmînd lui Origen, presbiterul Lucian a întreprins o lucrare grandioasă de precizare a textului Sfintei Scripături, curățînd-o de denaturările intenționate și neintenționate.

În secolul al IV-lea, cînd Biserica era frămîntată de dezbinarea arianismului, iar lumea cultă era fermecată de neoplatonism, Sfîntul Vasile cel Mare «a înlămurit natura celor ce

* Referat ținut în Academia duhovnicească din Leningrad la întîlnirea cu profesorii teologi ai Universității din Atena, la 31 mai 1962, publicat în „Revista Patriarhiei din Moscova”, 1962, nr. 9, p. 64—70.

există» și «a înfrumusețat obiceiurile omenești», adică a dezvăluit punctul de vedere creștin cu privire la facerea lumii și la rostul omului în univers. În același timp, prietenul său, Sfântul Grigorie, numit de Biserică Teologul, s-a străduit asupra creării unei terminologii dogmatice creștine în legătură cu învățătura Bisericii despre Sfânta Treime și întreruperea Fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos. După ei, cel de-al treilea mare dascăl ecumenic, Sfântul Ioan Gură de Aur a descoperit adâncurile învățăturii morale creștine.

«Expunerea exactă a credinței» a Sfântului Ioan Damaschin, datorită înțelegerii sale teologice, a slujit ca fundament pentru multe studii și sisteme dogmatice, nu numai bizantine, ci și ale teologilor apuseni, pînă la Toma de Aquino inclusiv.

Mai tîrziu, Sfântul Grigore Palama, folosind limba categoriilor filozofice, a înfățișat învățătura Sfinților Părinți despre neputința de cunoaștere a dumnezeirii, despre energia dumnezeiască ce s-a manifestat în crearea universului și despre om ca reflectare a existenței dumnezeiești.

Noi avem fericierea să ne aflăm și să lucrăm în Academia duhovnicească din Leningrad, în trecut Sanct-Petersburg. Această înaltă școală teologică rusă, care are 152 ani de existență, a urmat exemplul marilor dascăli ai teologiei creștine, de care am amintit mai înainte. Ea a educat o mulțime de ierarhi ruși, a creat o întreagă școală de teologi de renume mondial ca: protoiereu I. L. Ianișev, prof. I. E. Troițki, prof. N. A. Scabalanovici, prof. A. P. Lopuhin, prof. I. S. Palmov, prof. N. V. Pocrovski, prof. V. V. Bolotov, prof. I. I. Socolov și canonicul S. V. Troițki, în prezent sănătos și în plină activitate. În Academia din Petersburg a lucrat prof. N. N. Golubovski și renumiții orientaliști B. A. Turaev și prof. A. A. Dmitrievski.

În activitatea sa multilaterală, Academia noastră a repartizat la loc de seamă studierii moștenirii teologice a Orientului ortodox. Prin străduințele profesorilor Academiei din Petersburg, au fost traduse în limba rusă: întreaga colecție a operelor Sfântului Ioan Gură de Aur, lucrările tilcucitorilor cultului divin ortodox — pseudo-Dionisie, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul patriarh Ghermen, arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului ș. a.; un mare număr de manuscrise (copii) ale vechilor liturghii de răsărit — greacă, siriană, coptă, etiopiană, armeană, și apusene — galică, olandeză, spaniolă-galică, mozarabică, milaneză, și romane — a papii Gelasie și a papii Grigorie cel Mare. De către Academie au fost traduse în limba rusă operele istoricilor bisericești Eusebiu Pamfil, Socrat Scolasticul, Sozomen, fericitul Teodoret, Teodor amagnosul și Filostorgiul.

Academia a manifestat mare interes pentru istoria Bizanțului. Prin străduințele profesorilor Academiei, au fost traduse în limba rusă și editate, operele istoricilor bizantini: Nicefor Vriemus, Anna Comnen, Gheorghe Pahner, Ioan Chinama, Nichita Coniatul, Nicefor Grigora și Gheorghe Acropolisul.

Lucrările Prof. V. V. Bolotov: *Despre istoria situației externe a Bisericii constantinopolitane sub stăpînirea turcească. Citeva pagini din istoria bisericească a Etiopiei, În legătură cu problema unirii abisinienilor cu Biserica Ortodoxă și Din istoria Bisericii siro-haldeene*; lucrarea Prof. A. I. Sadov, *Visarion de Niceea. Activitatea lui la Sinodul de la Ferrara-Florența*; lucrările lui teologice și însemnățile lor în istoria umanismului; dizertația lui P. I. Leporski, *Patriarhul Fotie al Tarigradului și raportul lui față de slavii contemporani*; lucrările prof. N. A. Scabalanovici: *Despărțirea Bisericilor în vremea patriarhului Mihail Celularie, Statul bizantin și Biserica în secolul al XI-lea, de la moartea lui Vasile II Bulgaroctonul pînă la domnia lui Alexei I Comnenul, Știința bizantină și școlile în secolul al XI-lea, Caracterul religios al luptei turcilor osmanlii cu lumea greco-slavă, Politica guvernului turcesc în legătură cu supușii creștini și cu religia lor*; în fine, lucrările prof. I. I. Socolov, *Starea monahis-*

mului în Biserica bizantină de la jumătatea secolului al IX-lea la începutul secolului al XIII-lea (842—1204), Monahismul atonit în starea lui în trecut și în prezent, Biserica constantinopolitană în secolul al XIX-lea, Politica bisericească a împăratului Isaac II Anghel, Alegerea patriarhilor la Bizanț de la jumătatea secolului al IX-lea până la jumătatea secolului al XV-lea (843—1453), Sfântul Grigore Palama, arhiepiscopul Tesaloniceului, operele și învățătura lui despre isihie, Biserica de Antiohia, Studiu asupra stării ei actuale, Conducerea eparhială în dreptul și practica Bisericii constantinopolitane în timpul prezent, Eparhia Bisericii constantinopolitane în timpul prezent, Alegerea patriarhilor Bisericii alexandrine în secolele XVIII—XIX-lea și Studiu critico-bibliografic al literaturii ruse despre bizantinologie — iată o înșiruire, departe de a fi completă, a lucrărilor teologice ale Academiei noastre duhovnicești, închinată în chip special vieții bisericești a Orientului ortodox.

Din această înșiruire, se vede că Academia duhovnicească s-a interesat realmente de toate laturile vieții bisericești în Orientul ortodox; de teologia lui, de organizarea canonică, de starea monahismului și a cultului duhovnicești, de situația clerului, de raporturile dintre stat și Biserică, atât în imperiul bizantin, cât și după căderea lui. Amintesc că aceste probleme continuă să intereseze pe teologii noștri și în prezent. Indic lucrarea *Monumente textuale ale sfințitelor scrieri ale Noului Testament*, publicată în primul număr al revistei «Lucrări teologice», studiul Docentului Prof. V. M. Borovoi, *Collectio Avellana ca izvor istoric* (în legătură cu istoria raporturilor între Răsărit și Apus la sfârșitul secolului al V-lea și începutul secolului al VI-lea), și articolul candidatului în teologie, Ierom. Pavel Ceremușhin, *Sinodul constantinopolitan din anul 1157 și Nicolae, episcopul din Methona*, în același organ al Patriarhiei Moscovei.

După ce am înșirat, cu mulțumire, ceea ce a fost realizat de Academia noastră în trecut, să caracterizăm sarcinile teologiei pentru nevoile Bisericii în vremea noastră. Secolul al XX-lea, în care ne este dat să trăim și să activăm, după recunoașterea unanimă reprezintă epoca salturilor celor mai extraordinare, după caracterul lor și nemaiîntâlnite, după proporțiile lor, care au loc în toate domeniile vieții omenești.

Omenirea contemporană trăiește perioada unei mari reorganizări social-economice. În viață sînt folosite din ce în ce altele noi forțe ale naturii. Și în aceste condiții teologia nu poate rămîne la o parte. Conștiința religioasă cere de la teologie răspuns la o mulțime de probleme.

O parte din aceste probleme pot fi numite probleme *pro domo sua*, întrucît ele interesează în chip direct viața bisericească înăuntrul Ortodoxiei. Sînt probleme cu caracter dogmatic, canonic și liturgic. Există însă un număr de probleme al căror cuprins trece dincolo de granițele vieții interne a Ortodoxiei și vine în contact nu numai cu interesele general creștine, ci și cu cele general umane. Sînt probleme îndeobște cunoscute și pentru aceea nu este nevoie să mai fie înșirate acum. Învi permit să mă opresc numai la una singură dintre ele, anume la problema colaborării Bisericilor Ortodoxe locale în acțiunea de a înlăptui idealurile creștine ale păcii, libertății, fraternității și dragostei între popoare.

Pace, libertate, fraternitate și dragoste sînt noțiuni cunoscute omenirii din veci și s-ar părea că nu este nevoie să vorbim despre ele. Însă, dacă vom cerceta istoria omenirii, vom vedea că, foarte adesea, cu aceste noțiuni au fost împreunate și sînt împreunate fapte omenești și evenimente istorice de caracter cu totul contrar aceluia pe care mintea sănătoasă omenească îl unește cu aceste noțiuni.

Noi știm că chiar în raporturile dintre Biserici străbate uneori o înțelegere necreștină despre înfăptuirea autorității sau despre supremația unei Biserici asupra alteia, uitînd cu-

vintele Mîntuitorului către apostoli: «împărații domnesc asupra popoarelor și cei ce le stăpînesc sînt numiți binefăcători. Însă voi nu așa; ci, cel care dintre voi este mai mare, să fie ca cel mai mic, și cel ce stăpînește, să fie ca cel ce slujește» (Luca XXII, 25—26). Noi vedem că unii conducători de popoare vorbesc despre pacea internațională, dar înțeleg pacea nu în condițiile coexistenței pașnice și ale colaborării, ci în condițiile cursei înarmărilor, în atmosfera politicii criminale «a păcii la granița războiului». Cu astfel de antinomii ne putem întîlni și în înțelegerile despre libertate, înfraternitate și dragoste.

Mare este rolul creștinismului în slujirea acțiunii de împăciuire a omenirii. Pacea este nu numai starea normală a lucrurilor în natură și a raporturilor între oameni și popoare, ci este începutul și scopul oricărei existențe, temelia creației lui Dumnezeu Sfînta Scriptură spune că «Dumnezeu este dragoste» (I Ioan IV, 5) și că «Dumnezeu nu este Dumnezeu! neorînduiei, ci al păcii» (I Cor. XIV, 33). Este evident că în înțelegerea creștină despre pace, punctul de plecare îl constituie dragostea, așa cum este înfățișată în Evanghelii, în parabolele și învățăturile Mîntuitorului. Această dragoste este cea care poate duce la adevărata pace.

Dragostea lui Dumnezeu a fost așezată la temelia creării lumii și Hristos ne-a poruncit să introducem dragostea în toate manifestările vieții. Aceasta înseamnă că noi nu putem rămîne în afara acțiunii sînte făcătoare de pace, ci sîntem datori a lua parte activă la mișcarea mondială pentru pace și dezarmare, a lupta împotriva nedreptății sociale, a exploatării omului de către om, a discriminării rasiale și a colonialismului în toate formele lui, înspînzîndu-ne în aceste eforturi ale noastre de legea evanghelică a dragostei.

Astfel stă problema teologică a dezvoltării evanghelice în condițiile marilor prefaceri sociale contemporane. Problema aceasta trebuie să cuprindă nu numai domeniul teologiei morale, ci și multe laturi ale vieții religioase — liturgică, dreptul canonic etc.

Este natural ca în această scurtă comunicare să nu poți atinge toate aceste probleme, însă ca specialist în liturgică, mă voi opri asupra uneia dintre ele, la problema reformei calendarului ortodox și a pascaliei ortodoxe.

Problema reformei calendarului ortodox, una din problemele actuale, este o chestiune arzătoare. Lipsa de unitate între Bisericile Ortodoxe locale în privința sărbătoririi praznicelor cu dată fixă, cînd unele Biserici — ca, de exemplu, cea constantinopolitană, antiohiană, alexandrină și greacă — sărbătoresc aceste praznice după stilul nou, iar altele — cea ierusalimiteană și rusă — pe stilul vechi, provoacă nedumerire în rîndurile creștinilor ortodocși înșiși. Cu atît mai mult poate fi declarată nemulțumitoare situația cu pascalia ortodoxă. În anul curent, Biserica Ortodoxă a prăznuit Paștile în a doua duminică după luna plină de primăvară, în a douăsprezecea zi după apariția ei. Acest lucru desigur nu este o noutate în istoria sărbătoririi Paștilor. Încă Matei Vlastare semnală o astfel de neprecizare astronomică a pascaliei, însă, întrucît în vremea lui diferența între calendarul pascalie și cel astronomic de obicei nu trecea dincolo de limitele a trei zile, el găsea justificare acestui fapt. El spunea că această păcătuire a pascaliei, îndepărtînd Paștile ortodox de cel iudaic cu cîteva zile în plus, nu face decît să întărească cerința canoanelor bisericesti: să nu se prăznuiască Paștile o dată cu iudeii (*Sintagma alfabetică*, «P», cap. 7).

Însă dacă pe vremea lui Matei Vlastare îndepărtarea între Paștile creștin și cel iudaic, de regulă, nu trecea dincolo de limitele celui de-al treilea pătrar al lunii, în vremea noastră Paștile ortodox, în unii ani, ca și în cel în curs, se găsește la sfîrșitul celui de-al patrulea pătrar al lunii. Voi semnală că, cu cît mai departe va trece vremea, cu atît mai mult se va mări divergența între calendarul pascalie și între cel astronomic, așa că la sfîrșitul actua-

lului indiction, Paștile uneori va coincide cu luna nouă. În acest chip, se poate produce o abatere totală de la acele principii ale calendarului pascal, principii pe care Biserica Ortodoxă le ține ca fiind stabilite de primul Sinod Ecumenic.

Să admitem că acest lucru constituie o chestiune de viitor îndepărtat. Totuși, ar fi nejust să negăm sau să nu semnalăm aouitatea respectivei probleme chiar pentru timpul prezent. Știind ce importantă însemnătate are pentru ortodocși latura cultică a vieții, noi, teologii, simțim datori să înțelegem în întregime actualitatea problemei puse.

Voi înfățișa în câteva cuvinte hotărârea primului Sinod Ecumenic în problema despre timpul sărbătoririi Paștilor, așa cum este lămurită de teologie.

În calendare, în manualele de învățământ și în tratatele asupra alcătuirii pascaliei ortodoxe se fac trimiteri la precizarea primului Sinod Ecumenic, care a stabilit să se prăznuiască Paștile în prima duminică după Paștile iudaice, care, la rîndul său, era săvîrșit o dată cu apariția celei dintii luni pline de primăvara. Însă, după cum se știe, între rînduiele care au rămas de la primul Sinod Ecumenic o asemenea regulă nu există. La hotărârea primului Sinod Ecumenic face trimitere și Sinodul local de la Antiohia, în primul său canon. Acest canon este în dreptul în primul rînd împotriva mirenilor, pentru că după cît se pare, între ei în special se făcuse încălcători și cîrțitori împotriva hotărîrii primului Sinod Ecumenic despre Paști și, în al doilea rînd, împotriva clericilor care continuau «să corupă oamenii și să ațîțe Bisericele să se separe și să sărbătorească Paștile împreună cu iudeii». Însă sinodul nu dă nici un fel de indicații concrete cu privire la vremea sărbătoririi Paștilor, ca și cînd hotărîrea primului Sinod Ecumenic s-ar fi redus doar la interzicerea prăznuirii Paștilor împreună cu iudeii.

Nici canonul 7 apostolic nu dă nimic în plus pentru constatarea existenței hotărîrii primului Sinod Ecumenic. În comparație cu canonul 1 al Sinodului de la Antiohia, acest canon, în înțelesul strict literal, se înfățișează ca o hotărîre ce se limitează la interzicerea de a prăznuii Paștile împreună cu iudeii numai în timpul de dinaintea echinocțiului de primăvară, ca și cînd după echinocțiul de primăvară ar fi fost cu puțință prăznuirea Paștilor de către creștinii în același timp cu iudeii. Pe scurt vorbind, cele două canoane bisericesti existente în chestiunea sărbătoririi Paștilor nu dau nimic concret pentru constatarea existenței unei precizări a primului Sinod Ecumenic în această problemă. În ce constă atunci hotărîrea primului Sinod Ecumenic în problema sărbătoririi Paștilor?

O expunere temeinică a acestei probleme în toate detaliile ei ar fi cerut prea multă vreme și de aceea, îmi permit a mă opri doar la câteva momente precise, care — după părerea mea — pot ajuta lămurirea problemei abordate în întregul ei.

Încep cu canonul 7 apostolic. Matei Vlastare însuși observa că în acest canon se accentuează nu atît interzicerea prăznuirii Paștilor în același timp cu iudeii, cît prăznuirea mai înainte de echinocțiul de primăvară (*Sintagma alfabetică*, «P», cap. 7), ceea ce se întîmpla atît la iudei cît și la cvartodecimani din Asia Mică, din pricina imperfecțiunii calendarului lunar din vremea aceea.

Calendarul lunar siro-caldean, de care s-au folosit iudeii pînă la jumătatea secolului al IV-lea, rămăsese imperfect prin aceea că în el nu exista o precisă repartizare a anilor embolunici, cu toate că la baza acestui calendar era deja așezat ciclul de 19 ani al schimbărilor lunare.

Din cauza acestei insuficiențe a calendarului, prima lună de primăvară a iudeilor — nisan — cădea uneori mai înainte de echinocțiul de primăvară și în acest mod, într-unul și același an astronomici putea fi Paștile de două ori, iar în altul (următorul) nici o singură dată. O astfel de situație nu era în concordanță cu înalta însemnătate a prăznuirii Paștilor

pe care i-o dăduse Moise, din momentul stabilirii ei: «Luna aceasta să vă fie începutul lunilor, să fie pentru voi prima între lunile anului» (Ieș. XII, 2). Cu atât mai mult Biserica, ce lega de sărbătorirea Paștilor mărturisirea tezei fundamentale a dogmaticii creștine despre mîntuirea oamenilor de moartea veșnică prin învierea lui Hristos, nu putea aproba o astfel de neprecizie a calendarului.

Senșul canonului 7 apostolic este deci să nu admită prăznuirea Paștilor înainte de echinoctiul de primăvară, pentru a nu ajunge în anul următor fără Paști.

În vremea primului Sinod Ecumenic, cvarțodecimanji din Asia-Mică, pe care-i avusese în vedere canonul 7 apostolic, constituiau deja o sectă și nu făceau parte din Biserica Ecumenică. Ei n-au fost prezenți la primul Sinod Ecumenic, nici la Sinodul local de la Antiohia. După părerea lui Duchesne, Schmidt, Schwartz — iar după învățații ruși a prof. V. V. Bolotov și prof. D. Lebedev — aceste sinoade s-au ocupat de practica prăznuirii la protopascaștii sirieni. Aceștia, spre deosebire de cvarțodecimani, prăznuiau Paștile nu în orice zi a săptămîinii, ci numai duminica, însă numai în acea duminică ce cădea în nisan. Prin faptul că sărbătoreau Paștile numai duminica, protopascaștii sirieni se solidarizau cu întreaga Biserică Ecumenică, însă, din pricina limitării acestei sărbători numai în nisan, adesea Paștile lor cădea o dată cu cel iudaic, ceea ce constituia o înstrăinare de la practica generală bisericească. Acest fapt îl are în vedere Sinodul din Antiohia, cînd condamnă pe cei care «îndrăznesc... să se separe și să săvîrșească Paștile cu iudeii». Așadar, canonul 7 apostolic și canonul I al Sinodului local de la Antiohia au în vedere diferitele anomalii în privința prăznuirii Paștilor și de aci decurge și acea părută — la prima vedere — contradicție între un canon și celălalt, cînd unul vorbește despre neîngăduința de a sărbători Paștile împreună cu iudeii, în general, iar celălalt doar pînă la venirea echinoctiului de primăvară.

Astfel, Sinodul de la Antiohia, în problema sărbătoririi Paștilor a fixat ceea ce a constituit obiect de cercetare la primul Sinod Ecumenic, adică a condamnat practica protopascaștilor sirieni.

După părerea învățaților, al căror nume le-am arătat mai înainte, primul Sinod Ecumenic, condamna practica protopascaștilor sirieni, a recomandat Bisericilor locale ca, la fixarea timpului pentru sărbătorirea Paștilor, să se conducă după pascașia alexandrină, care era cu mult mai desăvîrșită decît ciclul de 19 ani al calendarului lunar siro-caldean și trebuie menționat că această recomandare a fost făcută în formă orală, ceea ce explică lipsa unei hotărîri în scris a primului Sinod Ecumenic în această problemă. «Cel mai mare lucru pe care l-au putut face (părinții sinodului) — zice prof. Bolotov — a fost o hotărîre nescrisă, neoficială, ci avînd caracter de înțelegere tovarășească, o hotărîre că Paștile trebuie sărbătorit în conformitate cu obiceiul care s-a împămîntenit în Biserica Alexandriei. Aceasta din urmă era vrednică de luat în seamă, pentru că în Alexandria, în chip deosebit, înflorea știința (și în chip special astronomia). Însă nici un fel de hotărîri categorice n-au fost date» (*Lecții asupra istoriei Bisericii vechi*, vol. II, p. 436).

Că Sinodul de la Niceea n-a adus «nici un fel de hotărîri categorice» relativ la sărbătorirea Paștilor numai după luna plină de primăvară, scrise din istoria sărbătoririi Paștilor în anii nu prea îndepărtați de anii ținerii sinodului. Astfel, în anul 333, după pascașia alexandrină, trebuia sărbătorit Paștile la 22 aprilie. Însă, în fiecare an, la 21 aprilie, la Roma se sărbătorea ziua înlemeierii orașului — Natalis urbis Romae — și în acest chip, în acel an solemnitățile orășenești ar fi căzut în aceeași zi cu Marea Simbătă. Din cauza aceasta, Sfîntul Atanasie a fixat Paștile la 15 aprilie, cu toate că, după ciclul lunar alexan-

drin, această zi era a XIV-a zi de creștere a lunii. Din aceeași cauză, în anul 349, Paștile a fost mutal de la 23 aprilie la 26 martie.

Totodată, trebuie observat că, după ciclul lunar alexandrin, a XIV-a zi de creștere a lunii era totdeauna la o zi sau două mai înainte de adevărata lună plină. Astfel, de exemplu, cu doi ani înainte de Sinodul de la Niceea, în anul 323, Biserica alexandrină a socotit că 14 nisan cade la 5 aprilie și a sărbătorit Paștile la 7 aprilie, întrucât reala lună plină a început — după datele astronomiei contemporane — în noaptea de 7—8 aprilie, la ora 0,40. Pentru această, pascalistul rus, prof. D. Lebedev, caracterizează cerințele, de obicei atribuite părinților primului Sinod Ecumenic, și tradiționale pentru pascalia noastră, «ca o formulare mult mai târzie a principiului pascaliei alexandrine (V. V. Bolotov, *Lecții asupra istoriei Bisericii vechi*, vol. II, p. 444—451; tot acolo anexele prof. D. Lebedev).

M-am oprit la una din problemele actuale, care cer o serioasă prelucrare teologică. Lămurirea acestei probleme arată că pe teologii ortodocși îi așteaptă o năucă grea pentru prelucrarea problemelor ce li se pun înainte. Și nu este exclusă posibilitatea aducerii de corective în unele sau altele din punctele de vedere istorice, devenite pentru noi tradiționale. Însă, viața Bisericii prelinde de la noi acest lucru și aceste probleme pot fi rezolvate cu puterile unte ale teologilor ortodocși ai Bisericilor locale.

Eu nu hotărâsc de pe acum nici un fel de măsuri sau plan pentru înfăptuirea acestei grandioase opere și cu atât mai mult termenele îndeplinirii ei.

Dragostea evanghelică îndeamnă pe creștini să-și dea toate forțele pentru cauza sfântă a împăcării omenirii, iar teologii ortodocși sînt chemați să aducă contribuția lor la această operă.

Vreau să cred că prezenta întâlnire a teologilor ortodocși greci și ruși va constitui un pas rodnic în această direcție.

Traducere de ION V. GEORGESCU

I. D. Amusin, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, col. «Pagini de istorie universală», traducere din limba rusă, București, Edit. științifică, 1963, 303 p.

Cartea autorului sovietic I. D. Amusin este o lucrare de sinteză, așa cum a fost și cea a lui Millar Burrows: *The Dead Sea Scrolls*, cea a lui Wilson: *The Scrolls from the Dead Sea*, a lui Schubert K.: *Die Gemeinde vom Toten Meer*, a lui Milik J.: *Dix ans de découvertes dans le désert de Juda*, — ca să nu numim decît pe cele mai cunoscute. Lucrarea lui Dupont-Sonnner: *Les Ecrits essentiels découverts près de la mer Morte*, și cea a lui T. Gaster: *The Scriptures of the Dead Sea Sect*, redau și traducerea tuturor manuscriselor de la Marea Moartă, descifrate pînă astăzi.

Deși alcătuită pentru lectorul general, cartea lui Amusin conține chestiuni ce pot interesa și pe specialiști. Autorul e la curent cu toată literatura apărută pînă la compunerea lucrării sale (Leningrad, 1959), pe care a reușit să ne-o rezume fericit și s-o expună într-un mod cît se poate de clar.

Din noianul de publicații, apărute asupra manuscriselor de la Qumran, Amusin a selecționat materialul lucrării sale, din operele cele mai reprezentative și originale.

Caracteristica de bază a lucrării lui I. D. Amusin o furnizează faptul că el vede în comunitatea de la Qumran o grupare de masă, apărută ca un protest contra stării de nedreptate socială a epocii sclavagiste dintre secolul al III-lea î.e.n. și secolul I e.n.

Prin restaurarea pulerii regale, o dată cu independența statului iudaic, după victoriile repurtate de către Macabei asupra regilor seleucizi din Siria, marile mase trebuiau să muncească din greu spre a putea face față împilărilor și exploatărilor la care erau impuse de ideologia epocii sclavagiste din acel timp.

Ceea ce ne impresionează în mod deosebit la autorul sovietic este circumspecția adoptată în aprecierea dalelor furnizate de către manuscrisele de la Marea Moartă și mai ales concluziile judicioase pe care le trage din discutarea chestiunilor. Contrar academicienului sovietic R. I. Vipper (p. 253), care vede în creștinii primitivi pe acești qumraniți de la Marea Moartă, I. D. Amusin, foarte prudent, crede că trebuie așteptat să fie descifrate toate manuscrisele aflate în deșertul iudeean (sînt încă multe documente neîraduse) și abia după discutarea lor de către cercetători, atunci să se tragă concluzii în cunoștință de cauză.

Cu toată imparțialitatea, I. D. Amusin recunoaște că între creștinii și qumraniți sînt mari asemănări, dar și profunde deosebiri.

Cartea lui I. D. Amusin este împărțită în cinci capitole, astfel:

În cap. I se face istoricul descoperirii manuscriselor în grotile de la Qumran, datorită beduinilor din tribul Ta'amirah, apoi a celor găsite în peșterile de la Wadi Murabba'at și Khirbet Mird și în fine a săpăturilor arheologice efectuate sistematic la Khirbet Qumran și la izvorul Ain Feshka.

În cap. II se ocupă de bibliotecă comunității de la Qumran, începînd cu textele biblice și conținînd apoi cu scrierile proprii ale comunității, adică cu manuscrisele nebiblice: Regula Comunității (1QS), Textul celor două Coloane (1QSa), Documentul din Damasc (CD), Războiul fiilor lumii contra fiilor întunericului, ori mai scurt, Sulul Războiului (1QM), Rugăciunile de mulțumire sau Imnele sau Psalmii (1QH), Apocrifa cărții Geneza (1QGen. Apoc.), alte lucrări apocrife, cum e Cartea Misterelor (1QMist), Sulurile de aramă (3Q15), Documente cu caracter administrativ sau comercial. În fine, se ocupă de datarea manuscriselor.

În cap. III se ocupă de comunitatea de la Qumran, și anume de: viața economică și relațiile patrimoniale, organizare și viața internă, concepțiile ideologice, Dascălul Drep-tății.

În cap. IV se ocupă de problema identificării comunității de la Qumran cu esenienii, autorul adoptînd părerea majoritară a cercetătorilor, cum că gruparea de la Marea Moartă ar putea fi secta esenienilor descrisă de Iosif Flaviu și de către Filon de Alexandria.

În cap. V se ocupă de manuscrisele de la Marea Moartă și de creștinismul primitiv, unde cu toată precauția ne spune că pînă la descifrarea tuturor manuscriselor aflate în grotile din deșertul iudeean nu se poate preciza dacă qumraniții sînt identici cu creștinii primitivi. Între unii și alții sînt asemănări, dar sînt și mari deosebiri.

Pe cît se vede, cap. IV și V sînt cele mai interesante, autorul le tratează cu toată seriozitatea și trage concluziile cele mai judicioase. Cartea este cît se poate de antrenantă. Odată începută, lectorul n-o mai lasă din mînă pînă n-o termină.

Ne bucură îndeosebi bogata bibliografie indicată de autor la finele cărții, în care se află cea mai mare parte a scrierilor ce au apărut pînă acum în limbile mai accesibile cercetătorilor din toată lumea, asupra manuscriselor de la Qumran; autorul este de acord cu unele, respinge pe altele și, la tot pasul, își expune părerile proprii.

Lucrarea lui I. D. Amusin se termină cu un tabel cronologic al evenimentelor din Iudeea, între anii 323 î.e.n. și 135 e.n.

Cartea aceasta ample un mare gol, deoarece pînă acum n-avem nici o lucrare de ansamblu asupra manuscriselor de la Marea Moartă.

Filon de Alexandria. Traducerea operelor sale.

Toată lumea știe să Filon de Alexandria a fost un filozof de origine iudaică¹. El s-a născut în Egipt, cam între 30—15 î. e. n.². A fost un scriitor și filozof foarte fecund, de la care ne-au rămas o mulțime de opere, pe lângă cele pierdute, despre care nu știm nimic, afară de nume³. Sfinții Părinți ai Bisericii creștine le-au cunoscut și le-au utilizat pe o scară mare⁴. N-a lipsit nici părerea că Filon a fost creștin⁵.

Interpretarea alegorică caracteristică școlilor din Alexandria, a fost adoptată integral de Filon.

Persoana și personalitatea lui Filon au preocupat pe creștini de multe ori. În această privință, există studii din abundență⁶.

Anul trecut, la Societatea orientalistă «Ernest Renan» din Paris, Jean Pouilloux, profesor la Facultatea de Litere din Lyon, a ținut o conferință despre Filon de Alexandria în care, în rezumat, a spus:⁷ «Destinul literar al lui Filon este paradoxal. Ignorat de marele public, Filon a dat naștere unei literaturi erudite nebănuite. În Franța, punctul culminant al acestor studii a fost atins prin teza lui E. Bréhier. Apoi studiile filoniene par să se fi refugiat în străinătate, începând cu lucrările lui Cohn, Heinemann, Leisegang, Völker (în Germania); cele ale lui Whitaker, Colson, Goodenough și Wolfson în limba engleză. În Franța, singură cartea lui Daniélou (din 1958) a marcat o întoarcere spre Filon. Și aceasta, fiindcă studiile erau împiedicate de absența unei traduceri complete a operelor lui Filon. În Franța, R. Arnaldez, C. Mondeset și J. Pouilloux și-au luat sarcina să efectueze această traducere completă a operelor lui Filon⁸.

1. Aparținea unei familii iudaice dintre cele mai considerate. Fratele lui, Alexandru, era alabarch, adică guvernator al coloniei ebraice din Alexandria. Nu știm prea multe lucruri din viața lui. Unicul eveniment din viața lui Filon care se poate fixa cronologic este participarea sa ca membru al unei delegații trimisă în anul 40 e. n. la împăratul Caligula, de către iudeii alexandrinii, într-o chestiune de interes religios-cetățenesc.

2. Nu cunoaștem data morții; dar din faptul că în anul 40 e. n. a fost la Roma, înseamnă că a supraviețuit Mîntuitorului, așa că el trebuie să fi știut despre Domnul Iisus; regretăm că Filon n-a scris nimic despre Mîntuitorul.

3. Dăm o listă selectivă a operelor lui Filon, spre a se vedea prodigioasa sa operă literară. Deși scrierile lui Filon sînt în grecește, le redăm cu titlul latinesc, pentru o înțelegere mai ușoară a lectorului: *De Abrahamo*; *De Agricultura*; *Apologia pro Judaeis*; *De Cherubim*; *De Confusione Linguarum*; *De Vita Contemplativa*; *De Decalogo*; *Quod Deus immutabilis sit*; *De Ebrietate*; *In Flaccum*; *De Fuga et Inventione*; *Quis Rerum Divinarum Heres*; *Legum Allegoriae, lib. I, II, III*; *De Migratione Abrahami*; *De Vita Mostis, lib. I, II*; *De Mutatione Nominum*; *De Opificio Mundi*; *De Plantatione*; *De Praemiis et Poenis*; *Quod omnis probus liber sit*; *De Posteritate Caini*.

4. De către criticii Bisericii creștine s-a afirmat că la formarea gândirii și concepțiilor creștine despre Dumnezeu, operele lui Filon ar ocupa un loc de bază. Este cert că Sfinții Părinți au utilizat scrierile lui Filon, dar nu pe baza lor și-au întocmit modul lor de gândire creștin. Pe timpul Sfinților Părinți, filozofia greacă devenise deja un patrimoniu al cugetării umane, așa încît atunci cînd Sfinții Părinți expun conceptele teologiei creștine, ei se folosesc de termenii în uz, pe care cu câteva secole mai înainte îi utilizase și Filon.

5. Cf. Eusebiu de Cesarea: *Isl. Bis.*, c. II, 17; Ieronim: *De vir. illustr.*, c. XI.

6. Amintim pe cele mai accesibile lectorului român: J. Martin: *Philon*, în *Les grands philosophes*, Paris, Alcan, 1907; E. Bréhier: *Les idées philosophiques et religieuses de Philon d'Alexandrie*, Paris, III éd., 1950; E. R. Goodenough: *By Light: the mystic Gospel of Hellenistic Judaism*, London, 1935; H. A. Wolfson, *Philo*, 2 ed., London, 1948; J. Daniélou: *Philon d'Alexandrie*, Paris, 1958.

7. Spicium după anuarul redat în „Revue d'histoire des religions”, CLXI (1963), nr. 1, janvier-mars, 1963.

8. Au apărut pînă acum: *De Praemiis et de Poenis*, Paris, ed. du Cerf, 1961, și *De Vita Contemplativa*, Paris, A. Maisonneuve, 1960.

Circumstanțele lăsau să se înțeleagă că orașul Lyon va reuni condițiile favorabile acestei publicații, fiindcă direcția «Surselor Creștine»⁹ oferea un local și un editor, iar concursul amicilor universității, cum și împrumutul dat de «Recherches scientifiques»¹⁰, asigurau finanțarea acestei întreprinderi. Cele 35 tratate¹¹ ale lui Filon au fost ușor repartizate între diferiți traducători. Iar un comitet de lectură, constituit din cei trei promotori ai întreprinderii, împreună cu traducătorul, de câte ori a fost necesar au recitit și coordonat ansamblul. Până acum, au apărut trei volume. Ultimele nu trebuie să întârzie dincolo de anul 1967.

Descoperirile de la Qumran au atras atenția asupra lui Filon, care ne-a păstrat cele mai vechi însemnări asupra esenienilor. Dar mai ales dacă — cum scria Fr. Ricœur (*Finitude et Volonté*, II, p. 27) — «întîlnirea izvorului iudaic cu filozofia greacă este intersecția fundamentală și fundatoare a culturii noastre», atunci Filon apare ca un personaj-cheie, care prezintă pentru prima oară, poate, legate intim cultura elenică și tradiția iudaică.

Totuși, rămân de explicat variațiile extreme ale comentatorilor lui Filon. Pentru unii (Bréhier, Heinemann, Leisegang) el este un speculativ, mai mult filozof decât teolog, puțin grijuliu de venirea lui Mesia. Alții, din contra, ca de ex.: Goodenough și Wollson, găsesc în el un iudeu credincios, angajat în lumea sa, preocupat de a converti efectiv pe aproapele, de a asigura triumful credinței sale.

Problema compoziției tratatelor lui Filon este extrem de complexă. Un studiu recent al pr. Delouve a evidențiat procedee de compoziție foarte subtile în opera lui Filon, *Legum allegoriae*. Totuși, atari analize trebuie să se ferească de a sistematiza la exces. Sîntem departe de a poseda toată opera lui Filon, așa că nu putem judeca valoarea relativă a tratatelor lui. De altfel, ca toți cei vechi, Filon procedează prin compoziția «simfonică» și nu prin progres linear, care trecînd prin teză și antiteză, ar duce la o sinteză clar formulată. Problema vocabularului și imaginilor este cea care ar merita mai întîi să rețină atenția, atît a celenștilor cît și a comentatorilor.

Nötscher F., *Verchristliche Typen urchristlichen Ämter?* (Tipuri precreștine pentru slujitorii Bisericii creștine primare?). *Episkopos und Mebaqqer*. In: *Festgabe für Kardinal Frings: Die Kirche und ihre Ämter und Stände*, Köln, J. Bachem, 1960, p. 314—338.

Autorul a devenit unul dintre cei mai asidui cercetători ai manuscriselor de la Qumran, pentru a putea astfel să înțeleagă mai bine spusese Noului Testament, de a căruia exegează este profesor. În articolul de față, publicat în volumul omagial, amintit mai sus, el se ocupă de cîțiva termeni aflați în manuscrisele de la Marea Moartă și care desemnează persoane conducătoare ale comunității eremite de la Qumran.

Ebraicul *mebaqqer* și grecescul *episcopos* înseamnă, atît unul cît și altul, «supraveghetor» și descoperirile de la Qumran pun problema raporturilor posibile între funcțiunile caracterizate de acești doi termeni. După amintirea cîtorva caracteristici evidente, Prof. F. Nötscher constată succesiv:

1. Că în Vechiul Testament, cuvintele grecești: *episcopos*, *episkeptin*, *episkepsis*, în general corespund rădăcinii ebraice *paq* «a inspecta» și numai rar rădăcinilor *bqr* «a supraveghea», iar textul din Isaia LX, 17, cu *paquddatek* (în ebraică) și *tus episkopos su* (în grecește), pare a li jucat un anumit rol în Biserica primară.

2. Că în Noul Testament, *episkopos* este aplicat o dată lui Hristos (I Petru II, 25) și de patru ori președinților de comunități, numiți presbiteri, care aveau sarcina de a veghea puritatea credinței și vieții credincioșilor.

9. O colecție de traduceri din Sfinții Părinți și scriitorii bisericești, ce apare în Franța de un deceniu încoace.

10. O instituție de stat, franceză, ce ajută la publicarea operelor științifice și mai ales a revistelor și perioadelor de specialitate.

11. Altele sînt toate operele lui Filon.

3. Că la Qumran se cunoștea, de asemenea, un «mebaqquer» peste «toate taberele» (probabil identic lui *paqid*, care guvernează toată comunitatea, și un *mebaqquer* în fiecare din așezările prevăzute). Mebaqquerul dirijează reuniunea «numeroșilor», are grijă de fiecare din membri, statuează asupra admiterii de candidați, se ocupă de tranzacțiile comerciale; aceste funcțiuni corespund celor ale superiorului general, ori ale superiorului local al unui ordin religios, mai de grabă decît celor ale unui episcop din Biserica veche.

Apoi, o anchetă deosebit de interesantă încearcă să desprindă frontierele, destul de neprecise, dintre atribuțiile lui Mebaqquer și cele ale celorlalți dirigenți ai comunităților, și anume:

1. Preoții și mai ales șeful lor, toți, au precădere și împlinesc sarcinile prevăzute în Thora; dacă sînt începabili, mebaqquerul (care este un laic) le indică decizia de luat, dar ei sînt cei care o promulgă pentru aplicare.

2. Cei Bătrîni nu sînt menționați decît în sulul numit «Regula Comunității», ori «Manualul de Disciplină» (VI, 8) și în «Documentul din Damasc» (IX, 4), că participă la reuniuni și pentru a regla diferențele din confrerii.

3. «Numeroșii», ori «Cei mulți» formează Adunarea Generală, prezidată de un mebaqquer cu care ei împart autoritatea. Din contră, în Faptele Apostolilor, adunarea creștinilor joacă un rol mai pasiv și lasă orice decizie la hotărîrea Apostolilor.

4. Maskil se consacră mai de grabă instrucției și formării spirituale. El, de asemenea, apreciază calitățile și progresele fiecărui din membri.

5. «Cercetătorul Legii» pare să fie, în fiecare grup de membri, un specialist în Scriptură; un personaj prevăzut cu acest titlu va fi asociat, mai mult sau mai puțin, ca «Vlăstarul lui David», din timpurile mesianice.

6. Fondatorul ori organizatorul comunității este numit «Dascălul Dreptății» (mai degrabă decît «Dascălul adevărat», ori «drep»), dar această expresie nu se dă decît lui singur și nu indică o instituție permanentă, încredințată succesiv la titulari diverși; el a fost mai ales un ghid providențial, dotat cu o putere particulară de a interpreta profețiile. Nici una dintre identificările Dascălului Dreptății nu este convingătoare; se poate admite și se știe că a fost persecutat de către «Preotul necredincios», dar nimic nu probează că a fost ucis și nici (mai ales) că se nădăjduia reîntoarcerea sa pe pămînt; nu există nici un raport între el și Mesia din Noul Testament, ori Episkopos din Biserica primară.

În concluzie, Vechiul Testament a exercitat o influență de necontestat asupra indivizilor de la Qumran și asupra primilor creștini și — aici ca și dincolo — o anumită ierarhie era cerută prin natura lucrurilor, dar structura comunităților creștine este mai puțin rigidă decît cea a comunității de la Qumran și în consecință, funcțiunile lui mebaqquer și ale lui Episkopos, în esență, sînt independente una de alta. Mai de grabă în monahismul creștin se descoperă principalele analogii și totuși, chiar aici, pînă în prezent, nici o filiație directă n-a fost probată.

Articolul de față aduce încă o contribuție apreciabilă cercetărilor biblice și celor qumraniene. (J. C., «Revue de Qumran», nr. 13, 1963).

The Bible and the Ancient Near East, Essays in Honor of Wilbiam Fexwell Albright. Edited by G. Ernest Wright N. Y. Doubleday, 1961, 410 p.

În onoarea profesorului onorar Albright de la John Hopkins University, azi magistru șef în lumea orientaliștilor moderni, 13 specialiști au publicat articole avînd toate un raport strîns cu domeniul scripturist. Această unitate de alegere a lucrărilor conferă volumului oherit profesorului emerit Albright o importanță pe care nu știm cum s-o subliniem mai bine. De obicei, sărbătorirea unui profesor emerit, cu care prilej se editează și un volum omagial, atrage savanți din domenii diferite, fiecare scriind în ramura specialității sale. Volumul de față a atras numai specialiști din domeniul Vechiului Testament.

lata colaboratorii volumului și chintesenta articolelor lor:

— John Bright: *Modern Study of Old Testament Literature* (Studiul actual al cărților Vechiului Testament). Autorul face un rezumat al criticii exegetice de la Jean Astruc pînă la Wellhausen, constatînd că sub influența lui Gunkel și Gressmann, optica se schimbă complet, atenția fiind atrasă asupra studiului mediului. Asistăm deci azi la o bulversare totală a criticii biblice.

— George Mendenhall: *Biblical History in Transition* (Schimbarea istoriei biblice). Tezelă lui Wellhausen, și anume că legendele patriarhale n-au nici un raport cu timpurile patriarhilor, în urma cunoștințelor noi obținute, grație descoperirilor arheologice, n-au rezistat. Azi, nu mai este posibil să studiezi pe Israel în alt mod decît în contextul vechii istorii orientale. Mai mult, au apărut texte în alte limbi decît cea ebraică, de care este necesar a se ține cont.

— William L. Moran: *The Hebrew Language in its Northwest Semitic Background* (Limba ebraică în fondul ei nord-vest semitic). Mai înainte, posedam foarte puțină documentație extra biblică. Abia după descoperirea Scrișorilor de la Tell-el-Amarna (1877) încep să apară scrieri orientale ce interesau îndeaproape limba ebraică și Vechiul Testament. Texte de blestem (publicații făcute de Sethe și Posener, pentru Egipt), textele de la Mari (a căror importanță pentru Vechiul Testament este nebanuită), cele de la Alalakh, de la Sagar Bazar și Ugarit, au adus material deosebit de important în ce privește lumea semită occidentală. Autorul arată ce ne aduce această documentație din punct de vedere limbistic, gramatical.

— G. E. Wright: *The Archaeology of Palestina*. Articolul prezintă o remarcabilă panoramă asupra arheologiei palestinene, cu rezultatele esențiale expuse cronologic, începînd cu preistoria, pînă la perioada persană. Nouă tablouri cronologice precizează sincronismele, adesea foarte delicate de stabilit, nu numai între diversele situri palestinene, ci și între șantierele egiptene, feniciene, siriene, irakiene etc. În mod succesiv, se trec în revistă perioadele astfel definite: primele sate de agricultori; urbanism și primele cetăți-stați; marile irupțiuni nomade: Bronz Mediu II, timpul celei mai mari prosperități a Palestinei, înainte de «Pax Romană»; Bronz Posterior, perioadă a dominației egiptene; prima perioadă preisraelită; perioada Fier I; a doua perioadă israelită; perioada Fier II. Abundența notelor și referințelor contribuie să facă din această sinteză un instrument de lucru de prim ordin.

— H. M. Orlinsky: *The Textual Criticism of the Old Testament*. Avem aici un expozeu mai degrabă pesimist; acest gen de studii este la nivel scăzut, și o critică foarte violentă contra Bibliei ebraice, editată de Kittel.

— F. M. Cross Jr.: *The Development of Jewish Scripture* (Evoluția scrisorii ebraice). Se face un conșpect al documentației, a cărei descoperire este de dată mai mult sau mai puțin recentă. Se începe cu manuscrisele de la Qumran (600 din ele erau intacte. Nimic nu-i în adevăr arhaic). Se continuă cu osuarele de la Dominus Flevis (în Ierusalim), apoi de la Djebel Hallet et-Turi, cu textele de la Murabba'at (la care va trebui să adăugăm și pe cele adunate de săpăturile israeliene dirijate de Y. Yadin). Studiul lui Cross arată evoluția grafică a fiecărei litere a vechilor inscripții cu text nabatean.

— D. N. Freedman: *The Chronology of Israel and the Ancient Near East Section A. Old Testament Chronology*. Autorul face precizii cronologice cu referințe prețioase: a) perioada patriarhală: între 2100—1550; b) Exodul, secolul al XIII-lea, și mai precis 1280—1230; c) suirea pe tron a lui Solomon: către 961; d) Iehu: 842—941; e) căderea Samariei: 722—721; f) prima capturare a Ierusalimului: 15 martie 597; g) a doua luare a Ierusalimului: 587, ori 586; h) Esdra, în 458; i) Nehemia, în 445.

— E. F. Campbell: *The Ancient Near East; Chronological Bibliography and Charte*. Se dă bibliografia autorilor care au studiat problema cronologiei primei dinastii de Babilon: cronologia ultra înaltă, înaltă, mijlocie și joasă, sau cum se mai spunea înainte: lungă, mijlocie și scurtă. Se continuă cu cronologia vechilor dinastii egiptene (XVIII).

— G. W. van Beek: *South Arabian History and Archaeology*. Acum 35 de ani, Arabia de sud era un teritoriu aproape necunoscut. După ce a amintit ce se cunoștea în 1920, autorul indică la ce stadiu au ajuns azi studiile sud-arabice.

— S. N. Kramer: *Sumerian Literature, A General Survey*. Cu toată conciziunea sa, acest articol este de o extremă importanță, căci este un repertor cuprinzător al literaturii sumeriene. În neobosită lui cercetare, prin diferitele muzee ale lumii, după săpătorii solului mesopotamian, autorul a devenit un al doilea descoperitor.

— T. Jacobsen: *Formative Tendencies in Sumerian Religion*. Avem aici generalități originale asupra atitudinii omului sumerian, față de divinități. Autorul arată că antropomorfismul nu putuse elimina totdeauna indicarea formelor ori fenomenelor prin care zeul apărea sau se manifesta. Se face enumerarea și se arată caracteristicile «dramelor culturale»: hieros gamos, bătălia de Anul Nou, plângerea pentru moartea lui Dumuzi.

— Th. O. Lambdin: *Egypt: Its Language and Literature*. În acest articol, se vorbește de știința gramaticii și a lexicografiei, apoi de istoria limbii egiptene. Aceasta ar fi un «vechi nivel» al limbii hamitice, înrudită cu semitica și cu aporturi semitice succesive. Se face enumerarea citorva titluri din literatura egipteană, luate din istorii, povestiri, mituri, apoi din operele sapiențiale și din textele autobiografice. Cu privire la descoperirea din 1945, a manuscriselor gnostice de la Chenoboskion, ar fi fost bine să se citeze și numele lui Jean Doresse, printre autorii ce s-au ocupat de aceste scrisori.

John A. Wilson: *Egyptian Culture and Religion*. Ni se spune că perioada 1920—1930 a fost epoca de aur a arheologiei egiptene, căci după aceea, au urmat timpuri dificile și lovituri ale evenimentelor politice. Alfluxul de material și rămânerea în urmă a publicațiilor au făcut ca aproape nimic să nu mai fie la punct. Se apreciază la justa valoare lucrarea lui Drioton-Vandier: *L'Egypte*.

— Albrecht Goetz: *Hittite and Anatolian Studies*. Chiar dacă Biblia n-ar fi amintit despre hitiți, ar fi fost o pagubă să nu se insereze într-un volum, ca cel de față, o punere la punct a studiilor hitite și anatoiene. În 10 pagini, inclusiv notele, autorul face o schiță destul de clară și precisă asupra stării cercetărilor. El refuză să utilizeze calificativul «hitit» pentru perioada și monumentele ce au urmat căderii imperiului, către 1200 î. e. n., pentru această perioadă el preferind termenul «luwit».

Rămânea sărbătoritului să-și lege znopul. El o face în Apendicele I, cu articolul: *The Role of the Canaanites in the History of Civilisation*. Cu acest capitol terminal, avem o sinteză a tot ce putem ști actualmente despre aportul canaanților, popor «mord-vest semitic», în civilizația Orientului Apropiat. După timpul lui Gesenius și Movers, după expediția lui Renan (1860—1861), descoperirile au înnoit complet cunoștințele noastre asupra canaanților.

Admirăm cu câtă ușurință W. F. Albrecht se mișcă în această lume, ce după părerea lui, pare că nu mai păstrează nici un secret. Și aici, abundența referințelor bibliografice va ușura consultarea multor lucrări și va economisi multe cercetări. Pentru autorul ce va trata despre «problema feniciană», expansiunea colonială a Sidonului începe la debutul secolului al X-lea, după distrugerea imperiului filistean. Gades și Tartessos au fost fondate către 950; Sardinia a primit instalații în secolul al IX-lea, Cartagina a apărut la finele aceluiași secol. Cultura feniciană este evidențiată de descoperirile făcute destul de departe de Fenicia, în Mesopotamia, de ex., prin fildesurile de la Nimrud, iar în Siria de sus, prin cele de la Arelan-Tas. De fapt, această influență încetează cu apariția asi-rienilor, la finele secolului al VIII-lea, sau începutul secolului al VII-lea.

Un al doilea Apendice dă bibliografia operelor lui Albright, de la 1911—1958. Numai simpla citire a acestei bibliografii atestă varietatea de subiecte abordate de un om, care de mai multe decade de ani domină vastul câmp al orientalisticii, cu o autoritate și cu o competență cărora toți colegii și amicii lui îi aduc omagii (A. P., «Syria», tome XXXIX, fasc. I, II, 1962).

ATH. NEGOIȚA

